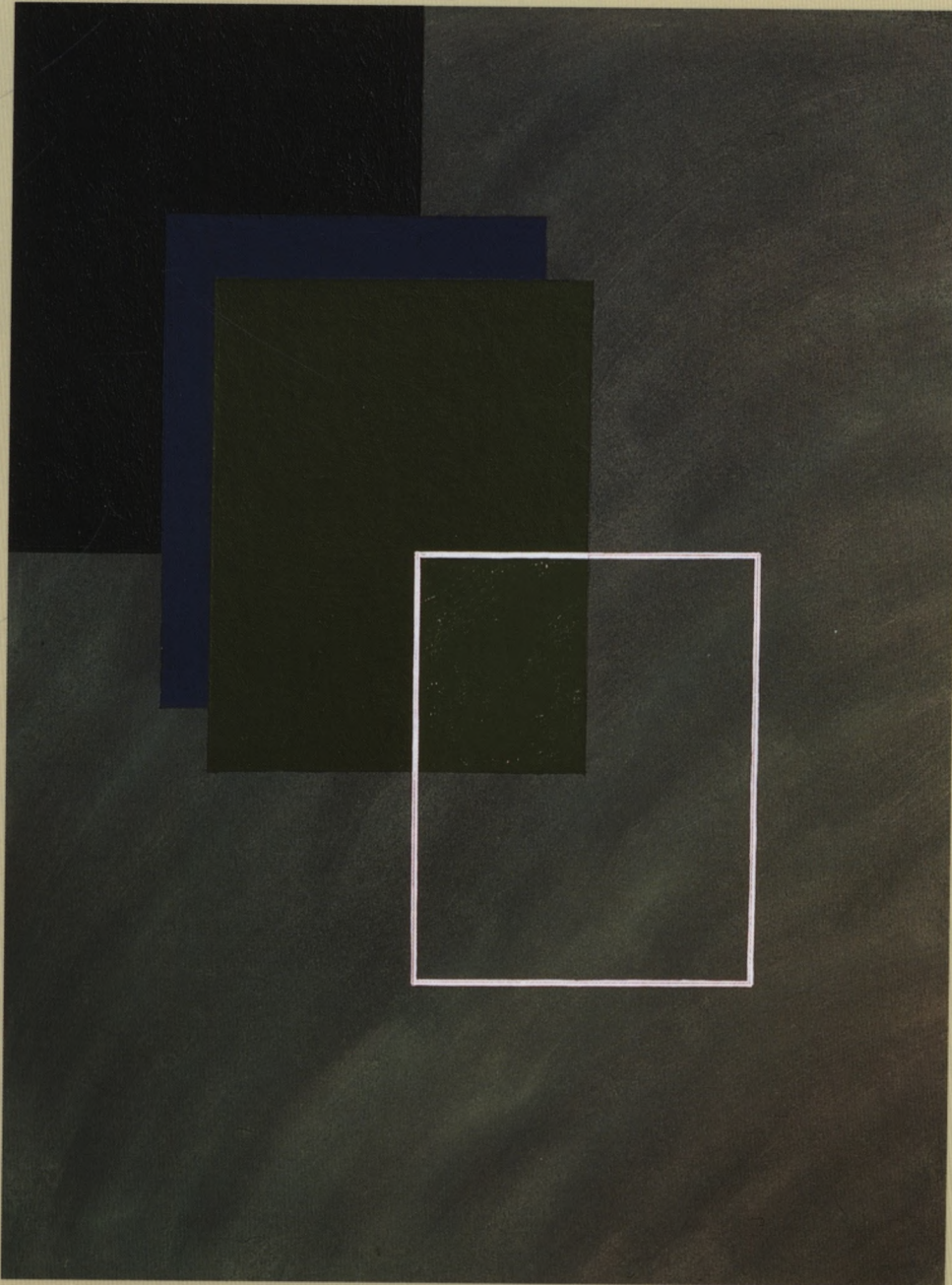

2 0 1 0

HB 191765

MEDI *art*

ORVOSI SZAKMAI
ÉS KULTURÁLIS
FOLYÓIRAT

Főszerkesztő
Dr. Gömör Béla

2

AKADÉMIAI KIADÓ

MediArt

Orvosi szakmai és kulturális folyóirat

Főszerkesztő: DR. GÖMÖR BÉLA

2010/2. szám

TARTALOM

SZERKESZTŐSÉGI ROVAT – DR. GÖMÖR BÉLA ■ 3

EXKLUZÍV

Gondolatok az evolúcióról, a világnézetről és a tudomány – DR. FALUS ANDRÁS ■ 4

ORVOSTÖRTÉNELEM

A katonagyógyszerészek helytállásáról az I. világháborúban – DR. SZALAY ANNAMÁRIA ■ 6

A Gellért fürdő története – DR. FLUCK ISTVÁN ■ 10

NYELVTÖRTÉNET

Szószedet az 50-es évek politikai nyelvezetéből – DR. FÜZÉKI BÁLINT ■ 16

FOTÓMŰVÉSZET

Liebmann Béla – Szent-Györgyi fotósa – DR. APRÓ FERENC ■ 21

KÉPZŐMŰVÉSZET

Asszociációk egy festmény kapcsán – DR. SZŰCS JÁNOS ■ 25

A társadalmi mozgalmak és a művészet viszonya Németországban. – Beszélgetés

Kilian Leonard Dax festőművésszel, dizájnerrel és építésszel – KÁROLYI JÚLIA ■ 27

Georgia O'Keeffe (1887–1986), a lilomos hölgy – WÉBER KRISZTINA ■ 32

BESZÁMOLÓK

Oslo, te drága – kulturális kirándulás – MATZON ÁKOS ■ 37

Pesaro és Montecchio mesél – DR. KINCSES KOVÁCS ÉVA ■ 40

20 éve – DR. DOMJÁN LÁSZLÓ ■ 42

Az Orvosi Numizmatikai Szakosztály életéből – DR. JAKÓ JÁNOS ■ 43

IRODALOM

Az utolsó fejezet – DR. SZÖLLŐSY TIBOR ■ 44

SPORT

Hőstett vagy felelőtlenség? – DR. FANCSIK JÁNOS ■ 46

TUDTA-E ÖN, HOGY...? ■ 47

KÖNYVEK SORSA

Ovidius – DR. BUDA BÉLA ■ 48

Szerkesztőbizottság

DR. BUDA BÉLA – PSZICHIÁTER
 FEJÉR ZOLTÁN – FOTÓTÖRTÉNÉSZ
 DR. GRABARITS ISTVÁN – GYÓGYSZERÉSZ
 DR. MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS – ORVOSTÖRTÉNÉSZ
 DR. MATITS FERENC – MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ
 DR. NAGY GYÖRGY – REUMATOLÓGUS

Kéziratok beküldése, szerkesztőségi levelezés

Dr. Gömör Béla főszerkesztő
 info@gmrbt.hu

Kiadja az Akadémiai Kiadó
 (1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19/d)
 évi négy füzetben

Előfizethető a kiadónál:

Akadémiai Kiadó, Tudományos,
 Műszaki és Orvosi Szerkesztőség
 1519 Budapest, Pf. 245
 Telefon: (06 1) 464 8222; fax: (06 1) 464 8221
 E-mail: journals@akkr.hu

Éves előfizetési díj (2010) 4620 Ft áfával

Terjeszti a Magyar Posta Zrt.
 Hírlapüzletági Igazgatósága
 és az Akadémiai Kiadó Zrt.

ISSN 1789-6894

© Akadémiai Kiadó, 2010

A kiadásért felelős
 az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
 Lapmenedzser: Pók Andrea
 Olvasószerkesztő: Földes Zsuzsanna
 Kiadói szerkesztő: Bazsánt Nóra
 Termékmenedzser: Egri Róbert
 Tipográfia, nyomdai előkészítés: Erky-Nagy Tibor
 Nyomás és kötés: NestPress Kft.,
 1116 Budapest, Vegyész u. 17–25.
 Felelős vezető: Fekete Iván

Megjelent 6,18 (A/5) ív terjedelemben
 MediArt 2010/2

Megvásárolható a Medicina Könyvesboltban, 1091 Budapest, Üllői út 89/c • Telefon: (06 1) 216 0596

A borítón Matzon Ákos festőművész *J. A. emlékére* (1992) című alkotása látható.

A borítót Erky-Nagy Tibor tervezte

Lapunkat rendszeresen szemlézi
 Magyarország legnagyobb
 médiafigyelője az

» OBSERVER «
 BUDAPEST MÉDIAFIGYELŐ KFT.

1084 Budapest, Auróra utca 11.
 Telefon: 303-4738 • Fax: 303-4744
 E-mail: marketing@observer.hu
<http://www.observer.hu>

Két okból érzi úgy a főszerkesztő, hogy célszerű e számban a szerkesztőségi közlemény keretében az olvasókat tájékoztatni.

Széles körben ismert és elismert, hogy a *MediArt* az orvosi folyóiratok közül a legszélesebb mértékben tárja olvasói elé a történelem, a művészetek és a kultúra több területének színes témáit. Ugyanakkor mindig közöl szakmailag jelentős, egyedi írásokat is, mint például a mostani lapszámban Falus András akadémikus gondolatait.

A folyóirat tartalmi összeállítása számról számra úgy történik, hogy eminens egyéneket kérünk fel közlemény írására – a témát illetően igen nagy szabadsággal. Másrésztől vannak kiváló szerzőink, akik már kedvet kaptak hozzá, hogy a *MediArt*-ban publikáljanak, és folyamatosan küldik dolgozataikat. S az is előfordul már, hogy önként jelentkeznek szerzők, aminek csak örülhet egy folyóirat szerkesztője. Nos, e variációk furcsa kombinációja nyomán a jelen számban a szokottnál is több művészeti tárgyú közlés sorakozik egymás után. Pedig nem szeretnénk a kizárólagosan művészeti sajtóorgánumok babérjaira törni. Természetes, hogy e művészeti írásokban a szerzők kontroll nélkül, mondhatni saját felelősségükre, fejtik ki nézeteiket. Ebből következően tartalmuk nem szentírás. Különbözően is, a művészetekben még annyi evidence based tétel sincsen, mint a medicinában.

Remélhető, hogy az olvasók örömmel fogják tanulmányozni ezeket az írásokat. A szakmában elismertséget szerző orvos elragadtatással sorait, a birtokában lévő muzeális történeti festményről; az immár negyedik alkalommal jelentkező Wéber Krisztina ismertetését a különleges észak-amerikai festőnőről; a folyóirat borítóján látható absztrakt mű alkotójának, a friss Munkácsy-díjas Matzon Ákosnak az újabb külföldi városban szerzett benyomásait tolmácsoló beszámolóját; valamint külföldre szakadt hazánkfia szokatlan és merész hangú kör- és kórképét az absztrakt művészet társadalmi helyzetéről saját művészetfelfogásának ismertetésével. Kívánom, hogy a kedves olvasók ezen írások segítségével formálják (tovább) a művészetről kialakított egyéni látásmódjukat. S ha még esetleg hozzászólásokkal is reagálnának, az nagyszerű lenne.

*

Kedves kötelességemnek érzem az alábbi örömteli tények közlését. Ne feledjük, hogy a 17 éven át létező jogelőd folyóirat elsősorban a hazai reumatológustársadalom számára íródott, bár örvendetes módon sikerült más szakmák reprezentánsaihoz is eljuttatni. A *MediArt* a 2008. évtől az Akadémiai Kiadó gondozásában jelenik meg. Jól sikerült akciónak hála, 2009-től több mint 200 házi orvos fizetett elő a folyóiraatra. Mindenki jól tudja, hogy a gyógyszergyártói promóciós tevékenység segítségével a különböző szakmai kiadványok csoportosan kerülnek a házi orvos kollégák postafiókjába. Annál nagyszerűbb tehát, hogy önerőből ilyen sokan szavaztak a kulturális értéket közvetítő *MediArtra*. Így legnagyobb örömeinkre folyóiratunk az alább felsorolt helyekre is eljut. Az Akadémiai Kiadónak biztosan nincs még egy folyóirata, melyet olyan kistéleplésekre járatnak, mint Alsószentiván, Alsótold, Ásotthalom, Bajna, Bercel, Besenyszög, Bodajk, Böhönye, Budajenő, Bugac, Csányoszró, Császártöltés, Csengele, Csokonavisonta, Daruszentmiklós, Dencsháza, Dég, Diósjenő, Ecser, Görbeháza, Győrújbarát, Hajdúszovát, Hegykő, Hernád, Hosszúhetény, Ináncs, Inke, Jászsztentlászó, Kajdacs, Káptalanfa, Keszölc, Kóka, Kóny, Kosd, Kunadacs, Kunbaja, Kunmadaras, Kurd, Magyarbánhegyes, Magyaragencs, Mád, Mályi, Mikepércs, Monok, Nagykökényes, Nagyrábé, Nádasd, Oszkó, Öcsöd, Öttevény, Pácin, Pákozdi, Pilismarót, Poroszló, Pusztaszabolcs, Sajókaza, Sósokút, Somogyviszló, Sopronhorpács, Söjtör, Szatmárcseke, Szászvár, Szigetbecs, Szomolya, Tinnye, Tiszanagyfalu, Vaja, Vasalja, Vámosmikola, Verseg, Zagyvarékas – valamint olyan kisebb lélekszámú városokba, mint Albertirsa, Balatonkenese, Budakeszi, Dunavecse, Fertőd, Fertőszentmiklós, Gönc, Hajdúdorog, Hajós, Kadarkút, Lengyeltóti, Mágocs, Ócsa, Pannonhalma, Rácalmás, Sándorfalva, Sásd, Szob, Vésztő, Zalalövő.

Minden régi és új olvasót szeretettel köszönt:

GÖMÖR BÉLA
főszerkesztő

Gondolatok az evolúcióról, a világnézetről és a tudomány kommunikációjáról

Charles Darwin születésének két-századik évfordulóját és *A fajok eredete* (*The Origin of Species*) című korszakos műve közzétételének 150. évfordulóját ünnepeltük 2009-ben. Ünneplést mondhatunk, mert az angol tudós nézetrendszere, elméletének döntő sarokkövei a modern molekuláris biológia, a genomika, a bioinformatikával szárnyakat kapott rendszerszemléletű biológia korszakában is újabb jelentős megerősítést kaptak.

A biológiai evolúció (mert más-fajta evolúció is létezik) természettudományos definíciója, a Sewall Green Wright-i megfogalmazás szerint: „az evolúció a populáció genetikai transzformációja”, sarokpontként minősíthető. Juhász-Nagy Pál szerint ez azonban nem elégséges, hanem csak a mikroevolúció szükséges feltétele. Ő hozzátette az elégséges feltételt: amikor egy-egy ún. evolúciós szituációban a populációban optimumkeresési folyamat indul be (működnek az evolúciós hatóerők, nem csak a szelekció). Ráadásul elkerülhetetlen, hogy a mikroevolúciót és a makroevolúciót (fajképződés vagy akár magasabb taxonómiai rangú csoportok képződése) megkülönböztessük. Mindennek az alapja azonban a forrás: a populáció genetikai transzformációja, amely csak a szaporodó egyedek öröklődő genetikai sokféleségéből származhat.

Az evolúciós elméletet, mint minden tudományt, érveit, következtetéseit meg lehet erősíteni, és meg lehet cáfolni – egyszerűen lehet tudományos érvekkel vitatkozni róla pró és kontra.

A kreacionizmus, tehát a teremtés mozzanataiból az evolúció lehetőségét kizáró tudománytalan nézetrendszer szélsőséges hívei azonban a tudományos érvrendszerek logikai követelményeit figyelmen kívül hagyva érvelnek. A kreacionizmus vagy akár az ún. „értelmes tervezés” (intelligent design – ID) tana egyfajta szereptévesztően vallásos köntösben az evolúciós tudó-

mányos elmélet és ismeretanyag bizonyos pontjait támadva, azokból kiindulva, nézetem szerint, határsértést követ el. Érvelésük a demagógiától sem idegenkedve olyan mondatokat ad a darwini elméletet elfogadó gondolkodók szájába, amelyeket egy igazi tudományos kutató nem mondana ki – mivel jól tudja: amit ki akarnak vele mondatni, nem a tudomány területére tartozik.

Tehát a kreacionizmus nem alternatívája az evolúciós elméletnek,

hanem tudományon kívüli, nagyrészt negációkon alapuló ideologisztikus, de magát tudományosnak beállító nézetrendszer.

E kettőt – a tudomány és a hit területét – a hogyan és a miért kérdéseit nem szabad összekeverni, külön kell őket kezelni, ha elválasztani, különösen a tudományosan gondolkodó személyben elválasztani nem lehet is. Nagyon sok, világnézete szerint hívő tudós csak első hallásra paradox módon az a gondolata, hogy az evolúciót is Isten teremtette. A hívő emberek meggyőződése, hogy a világ – az élő és az élettelen világ egyaránt – teremtés eredménye, s vallják, hogy a teremtéssel kapcsolatos kérdések köre nem a tudomány területére tartozik. Ugyanakkor hitük szerint Isten nemcsak a világot, annak élő és élettelen résztvevőit teremtette meg, hanem a világ működésének törvényeit is, így az evolúciót, azaz a genetikailag is öröklődő változások lehetőségét és létrejöttét. Ez már „emberléptékű” és tudományos megközelítéssel is vizsgálható terület. Mint látható, az evolúció mint a genetikai sokféleség és az adaptáció forrása és egy teljesen más síkon az isteni teremtés mint kreáció nem állítható szembe egymással – egyik a rész, másik az egész –, és egyáltalán nincs szó arról, hogy az evolucionisták mind ateisták lennének, és fordítva. Számos evolucionista tudós hisz a világ teremtettségében, tehát a kreációban, és nagyon sok vallásos ember elis-

meri, hogy az evolúció természeti törvényként működik. Természeti törvényként, amiben nem kell hinni, hanem tudományos bizonyítással kell igazolni vagy cáfolni. A „kreacionizmus”, így az „intelligens tervezés” néven elhíresült tan azonban voltaképpen szinte blaszfémia, egyfajta istenkáromlás, hiszen az ember korlátolt nézőpontjából tekint Istenre, egyfajta emberfeletti képességű „fabrikáló mesteremberként” állítva be őt. Az ember számára felfoghatatlant igyekszik magyarázni a mechanikus, „fapados” racionalitás szintjén, a tudomány eszközeivel, állítván, hogy „csak így történhetett”. A tudomány aktuális (és mindig elismerhető) hiányosságait a magabiztos kreacionizmus a tudományos jellegeből fakadóan eredendően sokkal kevésbé magabiztos, szerény tudományos evolúcióelmélet ellen fordítja. Természetesen nem a vulgármateriarista evolucionizmusról van szó, az a nézetrendszer sem tudományos, hanem voluntarista és ideologisztikus.

Miután nagyon sokan – még egy korábbi, mára elavult nézet, „a tudomány mindenhatóságába” vetett hit képviselőiként – nem képesek határt vonni az ember, így a tudomány számára magyarázható és nem magyarázható között, a „tudomány még fel nem tárt hiányosságaira” rámutatni nagyon látványos, ezért bulvárosítható téma, következésképpen a kreacionizmus elterjedt és népszerű. Tudomásul kell venni azonban, hogy a bizonyíték hiánya még nem a hiány bizonyítéka!

Csak örülhetünk annak, hogy sok eddig számos kérdéssel kapcsolatban kaphatunk magyarázatot, mert a tudomány állandóan fejlődik, egyre több „hiányzó láncszemet” talál meg. Egyre több paleontológiai láncszemre bukkan a tudomány. Ugyancsak az evolúcióelmélet új megerősítését szolgálja a hálózatalapú biológia nagyon is új, a komplexitást igazoló szemléletrendszere. Idetartozik az eddig „szemét” DNS-nek titulált örökítőanyag által kódolt, újonnan felismert szabályozási szint, a mikro-RNS-hálózat működése is. Az evolúció mint természeti jelenség ma is és a jövőben is a tudományos kutatás tárgyát jelenti, míg a kreacionizmus a „csak így történhetett” tudománytalan érvrendszerével operál.

A harcot úgy lehet felvenni a kreacionizmus ellen, hogy részint tudatosítjuk az emberekben a két terület (egy sok bizonyítékkal alátámasztott tudományos elmélet és egy tagadásokon,

illetve „belátásokon” alapuló áltudományos ideológia) közötti különbséget, másrészt a tudományos kutatók a rájuk tartozó kérdésekkel kapcsolatban szigorúan tudományos módon elgondolt modelleket adnak – de nem kőbe vésett, dogmatikus formában, hanem nyitottan, érthetően kommunikálva, a vitákat lehetővé téve, így a gondolkodást ösztönözve.

A hazai tudományos kommunikáció sajnálatos elmaradottságából három alapvető baj következik. Az első, ha a tudományt bálványának, mindenhatónak próbáljuk beállítani. Mindennapi szórakozásunk vagy bosszankodásunk tárgyát képezik a csodadoktoroktól származó hírek, például valamelyik külföldi hírportál „zanzásított, kis színes” anyagából a „rák gyógyszeréről” vagy az „édesszájúság”, a „sörhas” és a „promiszkuitás” génjéről, vagy akár a kreacionizmus egy újabb harsány, lehengető, „ez csak így történhetett” csúsztatásáról. Minthogy a tudomány változó, fejlődő, a cáfolhatóság kritériumát is magában foglaló világot jelent, természetesen nem mindenható. Így aztán az irreális elvárások miatt nagyon könnyű csalódnia és átbillenni a másik rossz szélsőségre, a démonizáláshoz (idetartozik pl. a néha teljesen szélsőséges „sötétzöld” átokszórás a génmódosított növények ellen, úgy általában). Amikor ez is lecseng, akkor következik a legrosszabb, az érdektelen ignorancia állapota (a „minek erre pénzt költeni, ki tudja lesz-e valaha kézzelfogható haszna” köldöknéző, csőlátó demagógiája).

Mi a megoldás? A megoldás, szilárd meggyőződés szerint, a hazai iskolarendszer helyreállításában, értelmes, hosszú távú megújításában, tehát az iskolákban és az értelmes, hiteles felnőtt tudományos ismeretterjesztésben rejlik.

Nagyon fontos, hogy a tudomány az iskolai oktatásban megalapozott módon, tanácsadói hitelességgel segítsen mindannyiunknak értelmes szinten tájékozódni a világ azon 99,9%-ában, amihez nem értünk igazán. Jó példa az értelmes orvosbiológiai tudománykommunikáció elmaradottságára a H1N1 vírus elleni oltásra adott időnként teljesen agyament reakciók sorozata, ami persze a szakmai fórumok lassúságát, az orvostovábbképzés hiányosságait, de elsősorban a mai magyar társadalom elkésérrítő bizalomvesztését is bizonyítja.

DR. FALUS ANDRÁS

A katonagyógyszerészek helytállásáról az I. világháborúban

Emlékezés az Osztrák–Magyar Monarchia egy katonagyógyszerésznének életén keresztül

A háborúkkal kapcsolatban a hadtörténet és az egészségügy gyakorta emeli ki a katonáorvosok, szanitécek, valamint a hivatásos és önkéntes ápolónők önzetlen gyógyító tevékenységét. Az I. világháború idején, az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének a gyógyításhoz és a sebellátáshoz nélkülözhetetlen medicinának előállítására, valamint a gyógyszerellátás megszervezésére és biztosítására a mindössze 250 főből álló Gyógyszerügyi Tisztviselői Kar feladata volt.

Az a szerencsés helyzet, hogy egy magyar gyógyszerész-dinasztia 8. gyógyszerész végzettségű tagja vagyok. Elmondhatom, hogy családom történetén végigfut a 20. századi magyar és közép-európai történelem: beleértve a háborúkat, az országhatárok változásait.

Jelen írással atyai nagyapám I. világháború-

ban végzett katonai szolgálatán keresztül néhány adattal kívánok hozzájárulni a Monarchia katonai egészségügye és gyógyszerészete témaköréhez. Nagyapám, Szalay Mihály 1889-ben született az egykori Abaúj-Torna vármegyében fekvő Gönc községben, a család legkisebb gyermekeként. A tehetséges és igen szorgalmas gyermek elemi iskoláját szülőfalujában végezte. Középiskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen és Kassán folytatta a híres premontrei gimnáziumban.

Már középiskolás korában többször megfordult sógora, Mattyasovszky Gyula gyógyszer-tárában, mely Torna községben alapított. Valószínűleg ezek a látogatások is közrejátszottak abban, hogy jelentkezett és felvételt nyert a Budapesti Tudományegyetem Gyógyszerész-tudományi Karára. Neves professzortól sajátította el a gyógyszerészi ismereteket. 1910 júniusában szerzett gyógyszerészi oklevelet. Mozsonyi Sándor professzor a létesítendő Egyetemi Gyógyszertárba hívta, legyen annak fiatal munkatársa. Szalay Mihály viszont úgy döntött, hogy inkább szűkebb pátriájában, a Felvidéken szeretne gyógyszerészi gyakorlatot szerezni.

Az egyetem elvégzését követően tehát visszatért szülőföldjére, és évekig Kassán, a Török-féle gyógyszertárban dolgozott. Nyári szabadságai alatt helyettesítést vállalt sógora gyógyszertárában, Torna községben és a közeli nagyvárosban, Miskolcon is. 1913-ra teljesítette azt a gyógyszerész-mesteri időt, amelyet követően már önálló gyógyszerészi munkára vagy akár önálló gyógyszertár nyitására alkalmasnak bizonyult. Erről tanúskodik a diploma hátoldalán – a kor szokása szerint – kitöltött igazolás, melyet Kassa város polgármestere adott ki.

Mint képzett egészségügyi dolgozót a katonai hadvezetés tartalékos gyógyszerészként

Szalay Mihály fiatal gyógyszerész hadnagyként, katonai szolgálatának elején (1915–16 körül)

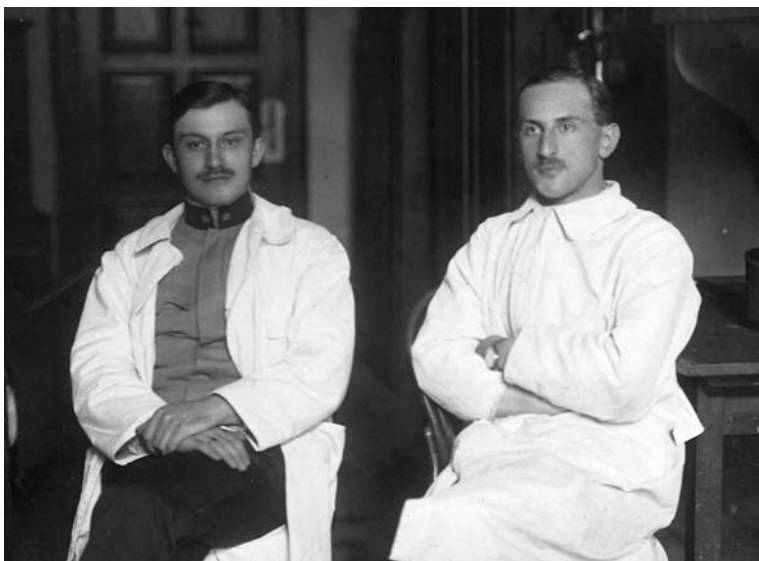
vette nyilvántartásba 1911. október 9-től gyógyszerügyi segédtisztviselőként. A Monarchia császári és királyi gyógyszerész tisztviselőinek utánpótlását, azaz a gyógyszerészeti szolgálat ellátását a tartalékos állományú gyógyszerészek adták, akiket az ún. „egyéves önkéntes rendszer” (Ein-Jähriger Freiwilliger) keretében képezték. A honvédség kötelékén belül a gyógyszerész tisztviselők képzése elméleti és gyakorlati felkészítésből állt. Az elméleti oktatás kiterjedt a honvédség szolgálati szabályzatának megismerésére, a gyakorlati oktatás pedig gyógyszerészeti munkából és irodai feladatok elsajátításából állt.

A képzés során megismerték a speciális, katonai gyógyszerkönyvben lévő szerek összetételét, készítési és alkalmazási módjait és a főbb konzerválási eljárásokat. Elsajátították a háború idején felállítandó egészségügyi létesítmények felszerelési anyagaival kapcsolatos ismereteket, az ivóvíz és a fontosabb élelmiszerek vegyi elemzését is. Az ivóvíz-előállító szűrőberendezés kocsira szerelhető sterilizáló készülék volt, amely 110 Celsius-fokon, 0,5 bar nyomás mellett, gyógyszerkészítésre is alkalmas vizet állított elő.

Csodálattal állapíthatjuk meg, hogy elődeink csaknem 100 esztendeje milyen komoly, modern ismeretekkel és szervezettséggel igyekeztek dolgozni hadi körülmények között is!

Bár a háborús készülődésnek már voltak előjelei, mégis emberek millióinak életét és álmait törte meg az 1914. július 28-i kiáltvány, melyben az uralkodó, Ferenc József bejelentette az Osztrák–Magyar Monarchia hadba lépését.

A háború kitörése után nagyapámat, Szalay Mihályt is behívták katonának, és a kassai császári és királyi járványkórház gyógyszerertárában teljesített szolgálatot. A fényképész a kollégájával örököltette meg a Hadikórház gyógyszerertárában. Ennek a fényképnek a hátoldalán látható a III. számú Tüzérszázárnyában működő, Császári és Királyi Hadtest Járványkórház Gyógyszerertárának bélyegzőlenyomata. A fiatal gyógyszerész főhadnagy a kassai egészségügyi tisztikar soraiban katonarvosok, katonagyógyszerészek és tábori lelkészek társaságában szolgált.

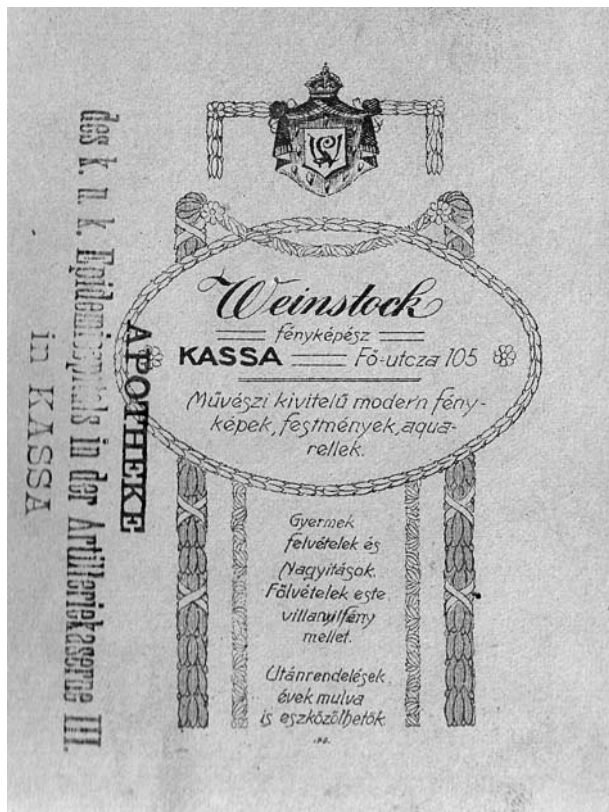
A járványkórház gyógyszerertárában kollégájával, Kassán. (Szalay Mihály balra)

A magyar Hadtörténeti Intézet és Múzeum levéltári anyagai között fellelhetőek dokumentumok az egykori katonai gyógyszerertári berendezésekről. Megnézve e képeket látható, hogy a felszereltség, a pedáns rend, a szignálás a szakma mai szabályainak is megfelel – a magisztrális gyógyszerkészítéshez.

A katonagyógyszerészeket nem csupán a gyógyszerészeti hivatás esküje, hanem a katonagyógyszerészeti eskü is kötötte. Az eskü szövege ma is fellelhető a budapesti Hadtörténeti Intézet levéltárában.

Családunk birtokában van a *Szabályzat a magyar királyi Honvédség egészségügyi szolgálatára* című könyv, mely a bélyegzőlenyomat szerint a kassai hadikórház felszereléséhez tartozott. Belelapozva megismerhető a gyógyszerertár betagozódása a hadikórház struktúrájába. Fellelhető a magyar *Honvédség és Csendőrség Névkönyve* 1918-as kiadása, ahol Szalay Mihály neve is megtalálható. 1916. november 1-re Szalay Mihály gyógyszerész hadnagyot a regiszter tanúsága szerint főhadnaggyá és gyógyszerügyi tisztviselővé léptették elő.

A katonai egészségügy szerepe egyre inkább felértékelődött, hiszen a hadtörténelemben ez volt az első eset, hogy a harcterekre egyidejűleg ekkora embertömeget vezényeltek, sok volt a halott, az ellátandó sebesült, és járványok is megjelentek. Súlyosbította a helyzetet az is, hogy a vezérkarok a háború gyors befejezésével számoltak, így az állóháborúra valóban nem készültek fel. A mozgó hadszíntéren történő betegellátás az életmentő műtétek

A Császári és Királyi Hadtest Járványkórház Gyógyszertárának bélyegzőlenyomata

kivételével arra korlátozódhatott, hogy a betegeket mielőbb elszállítsák gyógykezelésre a hátszországba.

Föllelhetőek még olyan fontos katonai egészségügyi kiadványok, mint a *Lehrbuch der Militärhygiene* 1911-es berlini kiadása, melyet a Monarchia katona-egészségügye is alapkönyvként használt.

1918-ra már nem csupán a világháború borzalmai, hanem egy új és rettegett kórkép, a spanyolnáthajárvány tizedelte az embereket: elsőként a fronton lévő legyengült katonákat és a polgári lakosságot egyaránt. Az 1918. második felétől kiszélesedő, földrészeken átívelő és közel 2 évig tomboló spanyolnáthajár-

vány idején a betegeket súlyos tüdőgyulladás-hoz hasonló tünetek kínozták. Súlyos esetben a halál egy nap leforgása alatt bekövetezett, ezért Magyarországon „24 órás betegségnek” is nevezték. A bécsi levéltár adatai szerint a Monarchia hadserege először az olasz fronton találkozott e kórral, majd Magyarországon és Bosznia-Hercegovinában is egyre komolyabb veszteségeket okozott a járvány. Szarajevóban a halálesetek kétségbeejtő mértéke miatt még a polgári közigazgatás is a katonai egészségügy segítségét kérte. A császári és királyi Honvédség a karantén bevezetésével és a tömeges rendezvények betiltásával, így elsősorban a tábori mozik bezárása mellett, még további egyéni óvintézkedéseket fogantatosított: pl. napi kétszeri szájüreg-fertőtlenítés káliumpermanganát-oldattal.

Az influenza terjedése Monarchia-szerte a gyógyszerári szolgálatban is nagy zavarokat okozott. A gyógyszerészek közül igen sokan megbetegedtek vagy elhaláloztak. A patikushiány mellett Magyarországon gyógyszerhiány is jelentkezett, ezt a császári és királyi Honvédség gyógyszersegélye enyhítette.

A járvány világszerte közel 2 évig tartott, és a becslések szerint 50 millió áldozatot követelt, többet, mint maga az I. világháború. A fertőzés monarchiabeli, illetve az utódállamokban történő tombolása több tízezer halottat jelentett.

1918-ban Szalay Mihályt a kassai hadikór-

Szalay Mihály gyógyszerési oklevele

házból a boszniai Nevesinjébe vezényelték. Gyógyszerészi szolgálata közben ő is megfertőződött, és súlyos beteg lett. Feltehetően annak köszönhető gyógyulását, hogy a boszniai hadszíntéren gyakorta előforduló malária miatt ez a kórház eredetileg maláriakórházként lett telepítve. A családi visszaemlékezések szerint Szalay Mihály kininnel kezelte a betegségét, hiszen a katonáknak is ezt próbálták terápiásan adni.

Szalay Annamária

A hadvezetés felterjesztésére IV.

Károly 1918-ban Szalay Mihály főhadnagyot a Militár Verdienstkreuz kitüntetésben részesítette. Az az érdemkereszt a császári és királyi udvari ékszerész cégnél készült, fehér-piros zománcterakással.

1918 novemberében, a Monarchia bukása és a teljes összeomlás idején Szalay Mihály még Nevesinjében volt. Mivel a háború során a helyi gyógyszerész is elhalálozott, a város vezetése felkérte, hogy maradjon ott, telepedjen le a városban. Nagyapám azonban ismét hű volt szülőföldjéhez, a Felvidékhez, így a megmaradt katonatársakkal vonatra szállt, és elindult Magyarország és Budapest felé. Budapesten teljes zűrzavar fogadta a pályaudvarokra befutó katonai szerelvényeket és a végletekig elcsigázott katonákat, kitért a forradalom, kikiáltották a köztársaságot. Szalay Mihály főhadnagy Vencel nevű, cseh származású tisztiszolgájával a Keleti pályaudvarra érkezett. Csakúgy, mint sokaknak – egy felkelő letépte a felbomlott Monarchia jelképeként számon tartott sapkarózsát a csákójáról. A sapkarózsát a családi ereklyék között a mai

napig sikerült megőrizni. A tisztiszolga hazáig, Göncig kísérte főhadnagyát, majd zűrzavaros, forradalmi idők következtek...

Szalay Mihály lassan felgyógyult a szerzett sérülésekből és a betegségből, és az 1920-as évek elején megnősült. Feleségével gyógyszer-tárat alapítottak Abaujszántón. Két gyermekük született, akiket korai halála miatt nagyapám már nem tudott felnevelni, de az özvegye, azaz az én nagymamám mindkét gyermekét a gyógyszerészi hivatásra ösztönözte, de inentől ez már egy másik történet lenne.

A magyar királyi Honvédség katonagyógyszerészei az I. világháború idején váltak igazán nélkülözhetetlenné. A sebesült és a beteg katonák több ezres létszáma mellett a 250 fős gyógyszerészi karra kemény munka nehezedett. A gyógyszerészi hivatás, illetve a gyógyítás iránti elkötelezettségüket az 1918 utolsó hónapjaiban leginkább pusztító spanyolnáthajárvány idején tanúsított helytállásuk is bizonyította. Ekkor a honvéd orvosokkal karöltve a honvéd egészségügyi intézmények és gyógyszertáraik tárt kapukkal várták a segítségre szoruló polgári lakosságot is.

Az utódoknak és nekünk, mai gyógyszerészeknek kötelességünk a katonák és az egykori katonagyógyszerészek emlékének megőrzése és a hagyományok továbbvitele.

(A 39. ICHP keretében Bécsben megtartott angol nyelvű előadás alapján.)

DR. SZALAY ANNAMÁRIA

A Corvin-koszorú kitüntetést (a Corvin-lánccal együtt) 1930-ban alapították azok számára, akik a magyar tudomány, irodalom és művészet terén, valamint a magyar művelődés fellendítésében kimagasló érdemeket szereztek. A Corvin-koszorú birtokosainak száma egyidejűleg nem lehetett több hatvan főnél.

1930–1944 között a következő kilenc orvos részesült ebben a magas kitüntetésben:

- 1930:** Bakay Lajos sebész, Grósz Emil szemész, Herzog Ferenc belgyógyász, Lenhossék Mihály anatómus, Orsós Ferenc patológus, Verebely Tibor sebész. (Ekkor indulásként 32-en kapták meg, köztük Bartók Béla, Kodály Zoltán, Bajor Gizi, Heller Farkas, Kisfaludi Strobl Zsigmond.)
- 1935:** Szent-Györgyi Albert orvos-biológus
- 1940:** Gyergyai Árpád fül-orr-gégész (Kós Károly, Tamási Áron társaságában)
- 1941:** Neuber Ede bőrgyógyász.

A Gellért fürdő története

A budai gyógyforrások már az Árpád-házi királyok korában is ismertek voltak. A város felső részét (a mai Lukács fürdő környékét) Felhévíznek, a déli részt (a Gellért fürdő környékét) Alhévíznek nevezték. A későbbiekben nevezték el a Duna fölé magasodó Kelen-hegyet a pogányok által meggyilkolt Gellért csanádi püspökről Szent Gellért-hegynek. A XIII. században, II. András uralkodása alatt a hegy lábánál kórházat építettek, ahol leprás betegeket kezeltek, fürösztöttek. A Margit-legenda ezt a leprakórházat (leprosorium) úgy említi, mint „Szent Erzsébet asszony ispotályát”. A legenda szerint Szent Erzsébet itt fürösztötte a leprás betegeket. A kórház megléte bizonyított, de Szent Erzsébet nem gyógyíthatott itt, hiszen már négyéves korában kikerült Németországba, leendő férje udvarába, ahol valóban alapított egy leprakórházat.

A Gellért fürdőnek mint fürdőnek és nem kórháznak az első említését az irodalomban 1433-ban Bertrandon de la Brocquière francia lovag útleírásában találjuk, aki leírja, hogy nagyon kiváló meleg vizes fürdő van a város falain kívül. 1536-ban Oláh Miklós, későbbi hercegprímás Brüsszelben megjelent könyvében Buda nevezetességei közül kiemeli a fürdőket, különösen a Szent Gellért-hegy lábánál, a Duna-parttól alig 20 lépésre fakadó, a „kiütéses és sorvadásos betegségeket” gyógyító csodahatású forrásokat. A török időkben a fürdőt Ácsik ilidzsének (nyílt hévíz) nevezték.

A budai fürdőkről számos részletes leírás maradt fenn, ezek közül a legfontosabb Evlia Cselebi török világutazóé, aki 10 kötetben írta le utazásai történetét Perzsiától Oroszorszáig, Hollandiáig és Svédorszáig. Cselebi 1660 és 1664 között Magyarország mindhárom részét is beutazta. Az Ottomán Birodalomhoz tartozó területeken kívül részletes leírást ad az ország keleti részéről, Erdélyről, továbbá a királyi Magyarországhoz tartozó északi és

nyugati részéről. Budán nagyon hosszú ideig időzött, mindenről beszámolt, amit látott, az épületekről, a szokásokról, az itt élők öltözkéről és természetesen a fürdőkről is, melyekből ekkor kilenc működött a városban.

Cselebin kívül számos részletes leírás áll rendelkezésre a legkülönbözőbb nemzetiségű utazóktól, diplomataktól, akik mind megfordultak Budán, és ki is próbálták a fürdőket. A sok forrásmunka közül kiemelkedik Brown angol orvosé, aki az Angol Királyi Orvostársaság megbízásából 1668–1675 között beutazta Németországot, Hollandiát, Ausztriát, Magyarországot és a Balkánt. Magyarországi tapasztalatairól az 1673-ban megjelent *A brief account of some travels in Hungaria* című könyvében számolt be. A fürdővel kapcsolatos leírása azért is különösen érdekes és értékes, mert részletesen kitér a fürdők gyógyhatására is.

Buda várának visszafoglalása után I. Lipót császár a mai Gellért helyén állott romba dőlt fürdőt udvari orvosának, dr. Ilmernek ajándékozta, aki 1687-ben már helyreállíttatta és kibővítette. Dr. Ilmer halála után a fürdő Buda városának tulajdonában volt 1809-ig, amikor is nyilvános árverés után a Sagits család birtokába került. Az épületben, amelyet ekkor már „Sáros-fürdőnek” neveztek, a nagy közös medencén kívül több kádfürdő is volt. A közös fürdő medencéje – melyet deszkafallal osztottak férfi és női részre – közvetlenül kapta a vizet a forrásokból.

1832-ben a fürdő Koischer Szilárd ügyvéd és felesége Sagits Zsófia kizárólagos tulajdonába került, akik a környező telkeket felvásárolva nagyszabású fejlesztésbe és bővítésbe kezdtek. A 19. század második felében létesültek az első szállodai szobák, amelyek közvetlen összeköttetésben voltak a fürdővel. Ebben az időben a fürdő már állandó orvosi felügyelet alatt állott. Érdekességként megemlíthető, hogy a fürdő melletti épület elkülönített részében beteg lovakat fürdettek.

A fürdő közvetlen közelében új katonai kórház létesült (Blocksbad Lazaret) 100 közlegény és 12 tiszt egyidejű kezelésére, akik a gyógyulásukat a Sárosfürdő vizében keresték.

1894-ben a Ferenc József – a mai Szabadság – híd építkezésének megkezdésével egyidejűleg a Sárosfürdő épületét – mely az új híd tengelyébe esett – az állam kisajátította és lebontatta. 1902-ig az itt fakadó források vize felhasználatlanul ömlött a Dunába, amikor is a főváros ezt a területet megvette az államkincstártól. 1903-ban a főváros közgyűlése elfogadta, hogy a Gellért-hegy lábánál egy korszerű gyógyszállót és fürdőt kell építeni. 1904-ben írták ki a tervpályázatot, és számos vita, huzavona és költségnövekedés után, végre 1911-ben megindult az építkezés. A terveket a három legeredményesebb pályázó, Sebestyén Artúr, Hegedüs Ármin és Sterk Izidor közösen dolgozták ki.

Az eredetileg kitűzött határidő (1912) természetesen nem volt tartható, hiszen 1914 nyarán a világháború kitörésekor is még csak a nyers falak álltak. Érdekesség, hogy még az építkezés megkezdése előtt a fővárosi közgyűlés dr. Bosányi Béla (1858–1919) személyében igazgató főorvost nevezett ki, aki az építkezés orvosszakmai felügyeletét látta el. A háborús nehézségek miatt az építkezés elhúzódott, így a Szt. Gellért Gyógyszálló és Gyógyfürdő átadására 1918. szeptember 26-án kerülhetett sor. A fürdő részlegeken kívül komplett orvosdiagnosztikai és terápiás lehetőségek álltak rendelkezésre. A gyógyászatban röntgen- és EKG-részleg is működött, de nem sokáig, mert a Tanácsköztársaság alatt az egész épületet a

Vörös Hadsereg rendelkezésére bocsátották, majd Budapest román megszállásakor is katonai célokat szolgált, ezt követően pedig a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg főhadiszállása volt. Az épület két része, a szálló és a gyógyfürdő csak 1920-ban kapta vissza eredeti funkcióját.

Hosszú évtizedeken át a Gellért volt Budapest legjobb és mind ez ideig legismertebb szállodája. A gyógyulásra vágyó vendégeken kívül számos üzletember, művész, politikus, magas

rangú állami vezető, uralkodó szállt meg itt, mind a II. világháború előtt, mind utána. Néhány kiragadott név: Julianna holland királynő, a nepáli király, Pacelli bíboros (a későbbi XII. Pius pápa), az iráni sah, Nixon amerikai elnök, Yehudi Menuhin, Habsburg Ottó, Carelli Gábor, Roberto Benzi, Szvjatoszlav Richter, Arthur Miller.

A hivatalos telekkönyvi bejegyzés szerint (1918) a Szt. Gellért Gyógyszálló és Gyógyfürdő tulajdonosa a „Székesfőváros közönsége”. Ennek ellenére 1949-ben a köz- (fővárosi) tulajdonban lévő épület felét, a szállodát államosították, a fürdő megmaradt fővárosi tulajdonban. Jelenleg az épületegyüttes jogilag „társasház”, a szálloda a Danubius Hotels Zrt.-hez, a gyógyfürdő a Budapest Gyógyfürdői Zrt.-hez tartozik.

A Gellért-heggyel szemben, a Kelenhegyi út felől van a gyógyfürdő főbejárata. Hatalmas, gazdagon tagolt ívét Róna József gyógyulást jelképező szoborcsoportjai tartják. A színes mozaikkal burkolt előcsarnokból az út a pénztári és ruhatári csarnokba vezet, díszítésük a magyar népművészet virágmotívumait idézi. Innen a színes üvegtetővel fedett, impozáns, karzatos, hetvennégy méter hosszú és tizenegy méter széles központi csarnokba jutunk. Az összes fürdő váróterme ebből nyílik, így ez a közönség várakozó-, pihenő- és szórakozóhelye. A csarnok végében kialakított és mozaikkal gazdagon borított kútfülkében Huszár Adolf Vénusz-szobra áll. A fürdőcsarnok első részében jobbra a női termál- és súlyfürdőosztály bejárata, vele szemben a szénsavas kádfürdőosztályé. A középső kupolacsarnokból

közélművek meg a pezsgő- és hullámfürdő öltözőterei, és itt áll Szabados Béla évszakokat ábrázoló négy szobra, hirdelve, hogy a fürdő egész évben várja vendégeit.

1927-ben készült a Gellért fürdő hullámfürdője 286 öltözőkabinnal és 164 öltözőszekrényvel. 1928-ban a szolgáltatások kiszélesítése, a vendégek jobb ellátása érdekében július–augusztus hónapokra nagy sikerrel vezették be az esti fürdőzést.

Mivel a hullámfürdő csak nyáron működött, felmerült az igény egy egész évben nyitva tartó úszócsarnok létesítésére. A pezsgőfürdő 1934-ben készült el az addigi fedett minigolf-pálya és télikert helyén. Az ólomlemezrel szigetelt medence sekélyebb egyharmadában, a fenéken 84 darab speciális fúvófejet helyeztek el. A befúvást egy 14 lóerős motorral meghajtott, napi 250 köbméter levegő szállítására méretezett légkompresszor végezte. A fúvófejek közötti színes világítótestek misztikus fénnel árasztották el a medence vizét.

A fürdőcsarnok hátsó traktusából nyílik a férfi-termál- és súlyfürdőosztály. A férfi- és női termálfürdő-osztályokon három különböző hőmérsékletű gyógymedencével, súlyfürdőmedencével, hőlég- és nedvesgőz-kamrákkal, frissítő és gyögmasszázzsal várják a vendégeket.

A Gellért gyógyászata mindig lényeges szerepet játszott a hazai és a külföldi mozgásszervi betegek ellátásában. 1919 és 1935 között prof. dr. Benczúr Gyula volt az igazgató főorvos. Őt 1944-ig dr. bilkei Pap Lajos követte, aki itthon és külföldön is nagy szaktekintélynek számított. 1938-ban, a MÁV Kórház után, itt jött létre hazánk második reumatológiai fekvőbeteg-osztálya. Bilkei Pap elhagyta Magyarországot, és Portugáliában telepedett le, ahol európai hírű iskolát teremtett, professzor lett, évtizedekig volt a Portugál Reumatológiai Szövetség elnöke, és meghatározó szerepet játszott az EULAR (Európai Reumaellenes Liga) életében is. 1945-től 1976-ig dr. de Chatel Andor tanár vezette az osztályt, és egyben ő volt a Fővárosi Fürdőigazgatóság igazgató főorvosa is. 1971-ig, a tanszék megalakulásáig csak itt lehetett reumatológiából szakorvosi vizsgát tenni. De Chatel Andor nyugdíjba vonulása után helyét pályázat útján e sorok írója nyerte el.

A Gellértben a két világháború között számos orvosi szempontból lényeges esemény

zajlott. 1929-ben dr. Jan van Breemen holland professzor az itt rendezett gyógyfürdőkongresszus keretei között jelentette be az ILAR (Nemzetközi Reumatológiai Szövetség) megalakulását. 1937 októberében 32 ország és számos nemzetközi szervezet – köztük a Népszövetség – részvételével itt alakult meg a Nemzetközi Gyógyfürdőügyi, Klimatológiai és Tengergyógyászati Szövetség, mely örökös székhelyeként Budapestet választotta, elnöke dr. Habsburg József Ferenc főherceg, főtitkára dr. Szviezsényi Zoltán lett. A szervezet 1944 májusáig működött, az utolsó kongresszusára Pozsonyban, illetve Pöstyénben került sor.

A gyógyfürdő előcsarnokában a reumatológiai és a balneológiai egyesület két emléktáblát is állított: 1989-ben az itt tartott világkongresszus emlékére, 1994-ben pedig bilkei Pap Lajos születésének centenáriuma.

A minden terápiás lehetőséggel rendelkező Gellért Gyógyfürdőben a 32 ágyas fekvőbetegosztály 1997-ig tovább működött. Akkor, az általános ágylétszámcsökkentés keretében átszervezésre került, és jelenleg a „nappali kórház” két váltásban összesen napi 114 beteget fogad. Az osztályon öt reumatológus és egy tüdőgyógyász szakorvos dolgozik. Utóbbi vezeti az inhalációs részleget. A fürdőorvosi tanácsadó rendelés, ahol elenyésző számban külföldi ambuláns betegek is vannak, két szakorvost foglalkoztat.

A gyógyszálló és gyógyfürdő épületében jelenleg nagy rekonstrukciós munkálatok folynak. Az eredeti formájában helyreállított férfi- és női termálfürdőt már 2008 májusában átadták a vendégeknek, illetve a betegeknek. Előreláthatólag ez év szeptember végén befejeződik az épület külső tatarozása.

Ajánlott irodalom

1. Lieber Endre: *Budapest fürdőváros kialakulása*. II. köt. Székesfőváros Statisztikai Közlemények Kiadó, Budapest, 1934, 131–320.
2. Kaffka Károly: *Az utas könyve*. OMVSZ, Budapest, 1940, 77–78.
3. Horváth, József (Hrsg.): *Heil- und Schwimmbäder in Budapest*. Pannonia Verlag, Budapest, 1970, 9–23.
4. Horváth, Gábor (ed.): *Spas and Baths in Hungary*. Magyar Almanach Kiadó, Budapest, 1999, 64–65.
5. Monok István, Horváth Gábor: *Magyar Fürdőalmanach*. Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, 2002.

DR. FLUCK ISTVÁN

Az opera és én

A zene mindig is meghatározó része volt életemnek. Tizenöt éves korom óta énekelek kórusban, és megszámlálhatatlan komolyzenei programon ültem már a közönség soraiban. Ezen élményeim jelentős része az Operaházhoz kötődik, ahova a családomnak hosszú évek óta van bérlete.

Van egyfajta leírhatatlan hangulata ezeknek az operaházi estéeknek. Az elegáns emberek kavalkádja, a patinás épület egyfajta pompa és csillogás, ami párosul a székek nyikorgásával, a kárpit és aranyozások jellegzetes illatával. A csillárok fényei mindig ugyanúgy halványulnak el, a nézőtéri ügyelő hölgy mindig ugyanúgy jár körbe és csönget a szünet végén, és még számtalan olyan apró adalék, amit nehéz volna egyenként elemezni, mégis elengedhetetlen elemként együtt alkotják számomra az opera mint műfaj egészét. Az opera szépen, lassan része lett az életemnek, észrevehetetlenül beleivódott a hétköznapijaimba, éppen azért, hogy havonta, kéthavonta elragadjon onnan, és a zene erejével kikapcsolja és feltöltse minden porcikámat.

Örzöm az emlékeit azoknak a pillanatoknak, előadásoknak, amelyek valóban ritkán adódnak az ember életében, és amelyekre mindig úgy fogok visszaemlékezni, hogy szerencsés vagyok, amiért akkor és ott ezeket az „állj meg idő!” pillanatokot megélhettem.

A közelmúlt egyik ilyen élménye egyik kedvenc operám, a nemrég felújított *Anyegin* újbóli megnézése volt. Hétköznapi, ám mégis felkavaró előadás volt, és ami a lényeg, teljesen váratlanul és „gyanútlanul” csapott le rám. Egyszerűen az volt az érzésem azon az estén, hogy kevesebb lennék, ha ebből kimaradok. Az egész produkció kirobbanó volt, és kifelé menet ez látszódtott a közönség felhevült, tág pupillájú, ugyanakkor fátyolos tekintetén is. Mindenki érezte: a kultúra megtépázott világában itt valami történt (végre).

Az *Anyegin*, első orosz operaként, 1902-ben debütált hazánkban. A repertoárban folyamatosan helyet követel magának. 2008-ban, a 385. (!) hazai előadásán élte meg negyedik felújítását Kovalik Balázs rendezésében. A mű újszerű, merész színpadra vitele igazi mesterfogás, a rendező számomra eddigi egyik legnagyobb tette, és óhatatlanul felveti a klasszikus és a progresszív operajátzás kieleződő ellentétét, amely az általánosságban véve konzervatív (mint alapvetően jómagam is) magyar publikumot erősen megosztja. A magyar átlagnéző már megszokta, hogy a hagyományos, korhű kosztümök és díszletek pusztán asszisztálnak a cselekményhez, kiegészítik az operát, segítenek elhelyezni térben és időben az eseményeket, és döntő szerepet játszanak az atmoszféra megteremtésében. Nyugtatóan hat az emberre, ha egy 1820 körül játszódó történetben a külsőségekben is minden a helyén van. A korábbi rendezések is ebbe a miliőbe ágyazták az *Anyegin*-történetet, tökéletesen alárendelve mindent a zenének. Erre kijózanító fácolatként jön Kovalik Balázs, aki feje tetejére állítja *Anyegin* világát, mégis rendezésében mindvégig tökélete-

A Magyar Állami Operaház (Fotó: Szentiváni János)

sen lavíroz az extrémizmus és a hagyományörzés vékony mezsgyéjén. Bebizonyítva továbbá azt is, hogy ami új, ami nem a megszokott, az nem feltétlenül rossz, sőt szimplán lebilincselő, és egy tökéletesen átgondolt, végigvitt, harmonikus rendezés már önmagában felér egy katarzissal.

Angelika Höckner minimalista díszleteivel tökéletesen beletalál *Anyegin* világába, abba a döbbenetes sivárságba és megcsömörlött létérzésbe, amely az orosz vidék egyhangúságában csúcsosodik ki. A ruhák hivalkodó, szélsőséges színkompozíciói megütőközést keltenek ebben a kietlenségben. Olga és Lenszkij talpig vörösen izzó kosztümje a szerelem és életigenlés kifejező eszköze, ezzel merev kontrasztban áll *Anyegin* sápadt fehérsége. A főszereplők ruháját ugyanakkor áthatja a gyász feketesége is, éreztetve, hogy *Anyegin* felbukkanásával balsorsuk megpecsételődött. Egyedül Tatjana tisztán hófehér, ártatlan, szűzies, akit gyermekien lángoló szerelme drámai hősnővé emel a harmadik felvonásban, aki komor, már-már élőhalott pompájában a hűség oltárán áldozza fel valódi érzéseit, és kérlelhetetlenül taszítja el magától a szálnalmasan mélyre süllyedő *Anyegin*t, akit végső megsemmisüléseként egy reflektor vakítva himbálódzó fénycsóvjába szegez örökre a földre.

Az értő publikum valóban feszült érdeklődését mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ezen az estén még a harmadik emelet különc világa is meglepően jó formáját hozta. Kevesebb volt a farmeros, hátizsákos, szünetben sietve távozó turista is. Itt most valóban minden összejött, ami egy operaházi estéhez kell. Minden, ami egymást erősítve, kiegészítve kicsit fejbe vág, kicsit kizökkent, és amitől egyszerűen csak úgy érzi az ember, hogy ez az Andrassy út nem is az, mint amin idefelé bandukolt. Nem, annál sokkal szebb, annál sokkal jobb. És már dúdolja is az utolsó frázisokat...

DR. RIGÓ GABRIELLA

A CIMZIA® bemutatkozik a rheumatoid arthritis kezelésében: az egyetlen PEGylált TNF-gátló

gyors indítás

Gyors és tartós hatás^{1,2}

- 52 hetes klinikai vizsgálatban hatékonyság már az 1. héttől¹
  - A 148. héten a betegek 91%-a teljesítette az ACR 20 kritériumokat, egy nyílt kiterjesztésű klinikai vizsgálatban*
- Terápiás válasz már a kezelés első 12 hetében¹
- A strukturális progresszió gátlása már a 24. héttől az 52. és 100. hétig^{1*}
  - Post hoc analízis szerint az ACR 20 nonreszponderek körében is gátolja a károsodást már a 16. héten²

Betegközpontú gyógyszertervezés¹

- A rheumatoid arthritises betegek igényeinek megfelelően az OXO Good Grips® céggel közösen kifejlesztett fecskendő
- Klinikai vizsgálatokban, az injekció beadásának helyén csak kis százalékban fordul elő égő-szúró fájdalom (1,5%)¹

*A 100 és 148 hetes adatok a fázis III, nyílt kiterjesztésű RAPID 1 vizsgálat eredményei. Mindkét klinikai vizsgálatban már az 1. héttől statisztikailag szignifikánsan nagyobb arányú ACR 20 választ értek el a placebohoz képest. Az ACR 50 válasz statisztikailag szignifikánsan nagyobb volt a 2. héttől. Ezek a terápiás válaszok végig fennmaradtak az 52 hét (RAPID 1) illetve a 24 hét során (RAPID 2).¹

A CIMZIA® metotrexáttal kombinálva a közepesen súlyos, illetve súlyos, aktív, felnőttkori rheumatoid arthritis (RA) kezelésére javasolt, amikor a betegségmódosító antireumatikus gyógyszerekre (DMARD-okra), köztük a metotrexátra adott terápiás válasz nem megfelelő.

A CIMZIA® monoterápiaként is alkalmazható metotrexát intoleranciában vagy akkor, ha a folyamatos metotrexát-kezelés nem bizonyul megfelelőnek.

A CIMZIA® metotrexáttal kombinálva kimutatottan lassítja a röntgennel mérhető ízületi károsodás progressziójának ütemét, és javítja a fizikai funkciót.

Kérjük olvassa el a rövidített alkalmazási előírást a következő oldalon.

Irodalom:

1. CIMZIA [summary of product characteristics]. Bruxelles, Belgium: UCB Pharma, S.A.; 2009.
2. Keystone E, van der Heijde D, Mason D Jr, et al. Certolizumab pegol plus methotrexate is significantly more effective than placebo plus methotrexate in active rheumatoid arthritis. *Arthritis Rheum.* 2008;58:3319-3329.

A fecskendő kifejlesztésében közreműködő partner: **GOODGRIPS®**

cimzia®
(certolizumab pegol)
 GYORS INDÍTÁS

RÖVIDÍTETT ALKALMAZÁSI ELŐÍRÁS

Cimzia 200 mg oldatos injekció

Minőségi és mennyiségi összetétel. Hatóanyag: Minden előretöltött fecskendő 200 mg certolizumab pegol-t tartalmaz, egy milliliterben.

Gyógyszerforma: Oldatos injekció előretöltött fecskendőben.

Terápiás javallatok: A Cimzia metotrexáttal (MTX) a közepesen súlyos, ill. súlyos, aktív felnőttkori rheumatoid arthritis (RA) kezelésére javasolt, amikor a betegségmódosító antireumatikus gyógyszerekre (DMARD-ok), köztük a metotrexátra adott terápiás válasz nem megfelelő. A Cimzia monoterápiaként is alkalmazható metotrexát intoleranciában vagy akkor, ha a folyamatos metotrexát-kezelés nem bizonyul megfelelőnek. A Cimzia metotrexáttal kombinálva kimutatottan lassítja a röntgennel mérhető ízületi károsodás progressziójának ütemét, és javítja a fizikai funkciót.

Adagolás és alkalmazás: A kezelést a rheumatoid arthritis diagnosztizálásában és kezelésében jártas szakorvosnak kell végeznie. A Cimzia javasolt kezdő adagja felnőtt betegeknek 400 mg a 0., 2. és 4. héten, amit kéthetenként adott 200 mg fenntartó adag követ. Ahol ez alkalmazható, a MTX adagolását a Cimzia-kezelés alatt is folytatni kell. Amennyiben a kezelés első 12 hetében nem mutatkoznak pozitív terápiás hatások, a kezelés folytatását alaposan meg kell fontolni. A Cimzia alkalmazása nem javasolt 18 év alatti gyermekek és serdülők számára. Az előretöltött fecskendő teljes tartalma (1 ml) kizárólag szubkután injekcióként adható be. Az injekciót a beteg is beadhatja magának megfelelő képzés után, szükség esetére biztosított orvosi felügyelet mellett.

Ellenjavallatok: A hatóanyaggal vagy bármely segédanyaggal szembeni túlérzékenység. Aktív tuberculosis, ill. egyéb súlyos infekciók, pl. sepsis vagy opportunisták fertőzések. Közepesen súlyos vagy súlyos szívelégtelenség (NHYA III/IV).

Különleges figyelmeztetések és az alkalmazással kapcsolatos óvintézkedések: A beteget a kezelés előtt, alatt és után (akár 5 hónapig is) szigorú megfigyelés alatt kell tartani az infekciók jelei és tünetei tekintetében, beleértve a tuberculosis is. A kezelés nem indítható klinikailag jelentős, aktív fertőzésben, amíg az adott fertőzés nem kontrollálható. Új, súlyos fertőzés jelentkezésekor a kezelést fel kell függeszteni. Különös körültekintés szükséges, ha a kórelőzményben fertőzések kialakulását elősegítő alapbetegség vagy immunszuppresszív gyógyszerek alkalmazása szerepel. Beszámoltak súlyos, néha fatális kimenetelű fertőzések, többek között sepsis és tuberculosis, illetve opportunisták fertőzések előfordulásáról is. A kezelés előtt minden beteget ki kell vizsgálni mind az aktív, mind az inaktív tuberculosis fertőzés tekintetében. Amennyiben aktív tuberculosisot diagnosztizálnak a kezelés előtt vagy után, a Cimzia-kezelést nem szabad elkezdni, ill. fel kell függeszteni. Látni tuberculosis diagnosztizálásakor megfelelő TBC elleni terápiát kell elindítani a Cimzia-kezelés megkezdése előtt. HBV infekció kockáza esetén ellenőrizni kell, hogy a betegnél jelen vannak-e HBV fertőzésre utaló bizonyítékok. A TNF-antagonista-kezelést igénylő HBV-t hordozókat a terápia alatt és után még 5 hónapig szoros megfigyelés alatt kell tartani. HBV reaktiváció kialakulása esetén a Cimzia-kezelést le kell állítani, és hatékony elvirális terápiát kell elindítani. A TNF-antagonistákkal kezelt betegeknek nem zárható ki lymphoma vagy egyéb malignitás kialakulásának esetleges kockázata. Körültekintés szükséges a kezelés megfontolásakor olyan betegeknek, akiknek kórtörténetében malignitás szerepel. Elővigyázatosság szükséges TNF-antagonisták alkalmazásakor COPD-ben szenvedő, ill. az erős dohányzás miatt malignitás fokozott kockázatának kitett betegeknek. A kezelést fel kell függeszteni azoknál a betegeknek, akiknél pangásos szívelégtelenség új tünetei alakulnak ki vagy a meglévő tünetek rosszabbodnak. Az igazoltan jelentős hematológiai rendellenességekben szenvedő betegeknek megfontolandó a Cimzia-kezelés leállítása. Meglévő vagy nemrégiben kialakult demyelinizációs rendellenességben szenvedő betegeknek mérlegelni kell a terápia előnyeit és kockázatait a kezelés elkezdése előtt. Ritkán görcsrohamokról, neuritisről és perifériás neuropathiáról számoltak be a kezelt betegeknek. Amennyiben súlyos túlérzékenységi reakciók következnek be, a kezelést azonnal fel kell függeszteni. A Cimzia olyan

fokú immunszuppressziót idézhet elő, ami befolyásolja a gazdaszervezet fertőzések és malignus folyamatok elleni védelmet. A kezelés antinukleáris antitestek képződéséhez és nem gyakran lupus-szerű szindróma kialakulásához vezethet, ezért erre utaló tünetek jelentkezésekor a kezelést fel kell függeszteni. Élő vagy legyengített vakcinák nem alkalmazhatók a Cimzia-val egyidejűleg. Sebészeti beavatkozások tervezésekor figyelembe kell venni a certolizumab pegol 14 napos felezési idejét, és szigorúan monitorozni kell az esetleges fertőzések kialakulását. A Cimzia hamis, emelkedett aPTT vizsgálati eredményeket idézhet elő a véralvadási zavarokban nem szenvedő betegeknek. Körültekintés szükséges az idős betegek kezelésénél, mivel a fertőzések gyakrabban fordulnak elő a 65 éves vagy idősebb betegeknek.

Gyógyszerkölcsönhatások és egyéb interakciók: A Cimzia és anakinra vagy abatacept kombinált alkalmazása nem javasolt.

Terhesség és szoptatás: A Cimzia terhesség alatt nem alkalmazható. Fogamzóképes nőknek hatékony fogamzásgátlást kell alkalmazniuk a kezelés alatt és utána legalább 5 hónapig. A szoptatás folytatását/felfüggesztését vagy a Cimzia kezelés folytatását/felfüggesztését mérlegelni kell.

A készítmény hatásai a gépjárművezetéshez és gépek üzemeltetéséhez szükséges képességekre: A Cimzia kismértékben befolyásolja a gépjárművezetéshez és gépek kezeléséhez szükséges képességeket. Szédülés (vertigo, látászavar és kimerültség) bekövetkezhet a kezelést követően.

Nemkívánatos hatások, mellékhatások: A klinikai vizsgálatok során észlelt mellékhatások többsége a fertőzésekkel és a parazitafertőzésekkel (gyakori bakteriális- és vírusfertőzések, nem gyakori sepsis, tbc és gombás fertőzések), valamint az általános tünetekkel, az alkalmazás helyén fellépő reakciókkal kapcsolatos (gyakori: pyrexia, fájdalom, asthenia, pruritus, a beadás helyén fellépő reakció). További gyakori mellékhatások: vérképzőrendszeri (eosinophilia, leukopenia) és idegrendszeri tünetek (fejfájás, érzékelési zavarok), hipertensio, hepatitis és bőrkütiések. Az egyéb (nem gyakori és ritka) mellékhatások tekintetében ld. a részletes alkalmazási előírást.

Túladagolás: A beteg szoros monitorozása, valamint azonnali, megfelelő tüneti kezelés elindítása szükséges.

Inkompatibilitások: Más gyógyszerekkel nem keverhető.

Felhasználhatósági időtartam: 18 hónap.

Különleges tárolási előírások: Hűtőszekrényben (2 °C – 8 °C) tárolandó. Nem fagyasztható! A fénytől való védelem érdekében az előretöltött fecskendőt tartsa a dobozában.

Csomagolás: Egy milliliteres előretöltött fecskendő (I-es típusú üveg) dugattyú megállítóval, amely 200 mg certolizumab pegol-t tartalmaz. A fecskendők egyetlen komponense sem tartalmaz latexet.

2 fecskendőt és 2 alkoholos törlőt tartalmazó kiszerezés, illetve 6 előretöltött fecskendőt, valamint 6 alkoholos törlőt tartalmazó gyűjtőcsomagolás. Nem feltétlenül mindegyik kiszerezés kerül kereskedelmi forgalomba.

Osztályozás: Korlátozott érvényű orvosi rendelvényhez kötött gyógyszer.

Egyéb, a készítmény kezelésével kapcsolatos információk: Ez a gyógyszerkészítmény kizárólag egyszeri alkalmazásra való. Az előkészítésre és a beadásra vonatkozó utasítások a betegájékoztatóban találhatóak.

A forgalomba hozatali engedély jogosultja:

UCB Pharma SA, Allée de la Recherche 60, B-1070 Bruxelles, Belgium

A forgalomba hozatali engedély száma: EU/1/09/544/001; EU/1/09/544/002

Alkalmazási előírás jóváhagyásának dátuma: 2009. október 1.

További információért/bővebb tájékoztatásért kérjük, olvassa el a részletes alkalmazási előírást. www.emea.europa.eu; www.ogyi.hu; www.ucb.hu
Fogyasztói ár: 276 518 Ft, TB támogatás: 100% (EÜ rendelet 26/a pontja), Beteg fizet: 300 Ft.

Kérjük az aktuális árat ellenőrizze a www.oep.hu weboldalon!

UCB Magyarország Kft.
1023 Bp., Árpád fejedelem útja 26-28.
Tel.: 391-0060, Fax: 275-2998, Web: www.ucb.hu

Szemelvények „Az ötvenes évek politikai nyelvezete” c. gyűjteményből

Bevezetés

Minden kornak megvan a maga sajátos világa – s ennek a sajátos világnak a sajátos nyelvezete. Mennél erősebb elkülönítő jegyeket mutat a társadalom, melyek azt környezetétől – az előbbiektől s a következőktől – megkülönböztetik, természetesen annál erősebb a nyelvi különállás is. Igen jó példa erre a nagy francia forradalom a maga külön nyelvezetével, amiből egyes elemek ma is élnek, mások feledésbe merültek.

Ehhez hasonló, igen erősen elkülönült időszak után vagyunk most, a rendszerváltás után. Az előző kornak még a neve sem egységesen elfogadott: kommunista éra, szocialista időszak stb. Ezt a tisztázatlanságot tovább bonyolítja, hogy az elmúlt évtizedek a maguk kétségtelen egybefogó jellegzetessége ellenére sem alkotnak egységes egészet, hanem erősen szakaszoltak. Jelen gyűjtés is csak egy részletet vállal fel: a korszak kezdetét.

A legnagyobb és egyben legfeltűnőbb változást a kezdet hozta. Ezt az időszakot leginkább az „ötvenes évek” névvel szokták illetni, noha értelmileg a negyedik évtized utolsó éveit is ide tartoznak, míg a valódi ötvenes évek vége – a forradalom utáni időszak – már nem.

Az ötvenes évek nyelvezete meglehetősen jellegzetes, és erősen elüt a korábitól – a későbbitől való különözése kisebb mértékű, és az átmenet sokkal lassabb. Ez a nyelvi jellegzetesség nagyon sokrétű: megjelenik az írott, a beszélt – ezen belül a hivatalos és a magánérinthetési – nyelvben: a szóhasználatban, szóválasztásban, szó- és mondatszerkezetekben, az intonációban stb. Ugyanaz a szó is nagyon különböző értelmet és árnyalatot hordozhatott attól függően, hogy hol, mikor, kitől, milyen körülmények között hangzott el, vagy íratott le.

A jelentéstani változások több okra vezethetők vissza, illetve több módon mentek végbe. Ezek egyike az, amikor új fogalom keletkezik,

amire természetesen szót kell találni. Ilyen pl. a mezőgazdasági termékek átengedésének kötelezettsége – ez a 'beadás', illetve a kötelező újságismertetések összejövetele, a Szabad Nép-félóra. Máskor meglévő, korábban is használt szavak kaptak új jelentést és szerepet. Ezeknek talán legjellegzetesebbike a 'párt' szó, de ilyen a 'dolgozó' is vagy a 'háborús uszító'. Előfordult, hogy a szavakhoz tapadó jelentés – avagy hangulati jellemző – a korábbi ellentétébe csapott át: ilyen pl. a 'kommunista' szó, ami a háború előtti időben szitokszó volt, majd elfogadott szóvá s végül dicsérő jelzővé változott – legalábbis a hivatalos, nyilvános szóhasználatban.

A szavak eredeti jelentésének megadásától általában eltekintek – hiszen gyűjtésem nem alap-szómagyarázat, csupán arra szorítkozik, hogy az adott korban hordozott különleges jelentését ismertesse. Mégis, ahol az érthetőség rovására menne, ott az alapértelmezést is meg kellett adnom.

Tekintettel a nyelv sokrétűségére, ez a gyűjtés korántsem vállalkozhat a jelzett kor teljes nyelvi világának leírására, annak csupán egy kis részét igyekszik bemutatni. Még így is igen sok kérdéssel találtam szemben magamat: mennyire érdekesek a betűszavak: az MDP (a Párt) feltétlenül érdekes, de hogy a RÖLTEX (a rövidáruboltok állami vállalatának megnevezésére szolgáló mozaikszó) ugyanígy hozzátartozik-e az (érdeklődésre méltán számító) nyelvi emlékekhez, azt már nem tudom. Az is fejtörést okozott, hogy a már említett 'háborús uszító' kifejezés nem szó, hanem szókapcsolat – de a kor rendkívül jellegzetes, igen gyakran használt szófordulata, s így mindenképp idekíváncozik. A személynevek közül Sztálin és Rákosi korszakjelzők, de a másodvonalból – vagy akár az ellentáborból – is lehetett volna jó párat említeni.

A szocializmus világának nyelvezete természetesen a későbbiekben is kitermelte a maga különlegességeit – pl. 'új gazdasági mechaniz-

mus', 'gulyásszocializmus' stb., de ezt a kort már nem vizsgáltam.

A gyűjtés óhatatlanul szubjektív – minden bizonnyal a magyarázatok is azok. Fokozottan áll ez a gyűjtésből való szemezgetésre, amit most kezében tart az olvasó. Mégis remélem, hogy az idősebbek ráéreznek emlékeikre, a fiatalabbak pedig némi benyomást szereznek apjuk-nagyapjuk nehéz éveiről.

SZÓTÁR (részlet)

acsarkodás: a szó értelme önmagában lényegesen nem változott, hangulati, környezeti változást a szó használatának gyakorisága hozott, valamint az, hogy az eredetileg a ragadozó állatok támadó indulatát leíró szót politikai szövegekben emberek, illetve emberek csoportjának magatartására alkalmazták. Az *ellenség* vadságának, állandó támadókészségének, valamint az ennek elhárítását célzó *éberség* felidézésére használták nyakra-főre. Általában *csapást* kellett mérni az *imperialisták* és *háborús uszítók* ~aira.

agitprop: az *agitálás* és a propaganda szavakból összetákolt új szó az efféle tevékenység jelölésére. A *pártszervezetek*nek külön ~ osztályuk vagy csoportjuk volt, a vezetőség(ek)ben pedig nagyhatalmú ~ titkár.

államosítás: jogi formaságok keretei között történt állami tulajdonba vétel, legtöbbször bárminő ellenszolgáltatás nélkül, olykor annak ígéretével. Eleinte törvény szabályozta, és csak a nagyobb vagyonokra/üzemekre vonatkozott, később rendeleti-határozati úton, nemegyszer rajtaütésszerűen hajtották végre, kis műhelyekre, boltokra stb. is kiterjesztve.

Andrássy út 60.: az épület rettegett karrierje a Nyilaskeresztes Párt székházaként indult – még hatalomátvételük (1944. október 15.) – előtt. Ezt követően az ottani, minden törvényes felügyeletet nélkülöző terrorcselekmények egyre szaporodtak, s a ház egyre félelmetesebbé vált. 1945 januárjában Budán még dúltak a harcok, mikor Péter Gábor már mint a *kommunisták* által megbízott „rendfenntartó” itt vert tanyát. Az épület korábbi szerepe (terrorközpont) megmaradt, csak most nem a baloldaliakat és a zsidókat vitték be oda, hanem mindenkit, akitől a *Kommunista Párt*, illetve annak szűk körű vezetősége tartott – *kommunista*

nistákat is. Később az itt székelő szervezetet a Rendőrség Államvédelmi Osztályának (ÁVO), még később (különálló) Államvédelmi Hatóságnak (ÁVH) hívták. Utóbbi különálló fegyveres testület volt, a legszűkebb *pártvezetés* egyedüli felügyelete alatt. Az ÁVH feloszlatása, illetve megszüntetése (1956) után az épület civil célokat szolgált – vállalatok működtek benne. 2002-ben itt alakították ki a Terror Háza Múzeumot.

ÁVH, ÁVO (folyó beszédben: ávó): lásd fentebb

béke: rövid néhány év alatt ismételt értelmi és hangulati változáson esett át. A háborút közvetlenül követő időben megmaradt eredeti értelmében, csak érzelmi hőfoka emelkedett meg az olykor kimondott, de kimondatlanul is mindig ott lebegő jelzőkkel: a várva várt, a hön áhított stb. jellemezhetően. Az idő múlásával ez a töltése megkopott, s ahogy a politikai események felidéztek elvesztésének lehetőségét (lásd *hidegháború*), úgy telítődött az elvesztése félelmének érzetével. Egyértelművé vált viszont, hogyha fennmarad a ~, akkor az az egyre fojtogatóbb elnyomás és terror fennmaradását is jelenti egyben. Ezt az aktuális politikai irányvonal nyíltan hirdette is – természetesen az elnyomás és a terror helyett a szabadságot és fejlődést nevezve meg. Így sokakban sajátos meghasonlás alakult ki. A ~ igen gyakori elnevezési formává lett: igen sok közterület, illetve más egységek: *szövetkezet*, *úttörőcsapat*, *szocialista brigád* stb. viselte ezt a nevet. Különbféle ~szervezeteket működtettek: pl. nemzeti és nemzetközi ~tanácsok, illetve alkalmi rendezvényeket: ~találkozók, ~kongresszusok stb. szerveztek.

csengőfrász: a letartóztatástól, elhurcoltatástól való félelem szava. Eredete: ki a frász csönget? (nyilván az ÁVO, hogy elvigyen – főképp a hajnali órákban, ahogy szokásos volt).

disszidál: törvényellenesen külföldre távozik, vagy ha távozása szabályos volt is, a hazatérést megtagadja. Esetenként a nemkívánatos személyeknek a hazai politikai életből való kiiktatásának a hatalom számára „kényelmes”, „kellemes” eszköze, mert ilyen módon az illetőt tették felelőssé azért, hogy távozott a hazai közéletből-politikából, akár árulónak is feltüntetve. Pl. Nagy Ferenc miniszterelnök, illetve Károlyi Mihály párizsi nagykövet. Egy időben a *disszidenseket* – távollétükben – bíró-

sági perben elítélték. Nemritkán itthon maradt hozzátartozóikat zaklatták, a kapcsolat-tartást ellehetetlenítették.

dolgozó: számottevő értelmi változást a szó nem szenvedett, feltűnő azonban – mind főnévként, mind melléknévként való – igen gyakori használata. Ebben a kontextusban körülbelül annyit jelentett, mint az új társadalom elfogadott tagja. Voltak még nyugdíjasok, gyerekek, tanulók is, de az első mindig a „dolgozó” volt. A gyárakban s más munkahelyeken nem emberek, munkások, alkalmazottak, munkavállalók stb. dolgoztak, szervezkedtek, vagy bármi egyebet csináltak, hanem a ~k. Az igen gyakori szóhasználatnak egyik lehetséges célja az egyenlősítés volt, mert pl. egy tervezőmérnök ugyanúgy ~ volt, mint a portás. A két munkáspárt egyesítésével létrehozott *pártot Magyar Dolgozók Pártjának (MDP)* nevezték. A történetek, adomák, viccek gyakran így kezdődtek: „jön a dolgozó...” Nemegyszer komikusan hatott a túlhajtott szóhasználat. A „dolgozók hetijegye” megjelölés még indokolt lehetett a közlekedési eszközökön – nem elhanyagolható kedvezményt jelentett –, de pl. a „Dolgozók hangversenykalauza” könyvcím már kissé furcsán hangzik. Melléknévként is elengedhetetlen volt a ~. Elismerő értelemben csak „dolgozó parasztságunk”-ról lehetett/kellett beszélni, így: többes szám első személyű birtokos személyjellel. Az összlakosságot is „dolgozó magyar népünk”-ként kellett emlegetni. Pl. Ortutay Gyula oktatási miniszter így mondta: „a magyar dolgozók megérdemlik, hogy gyermekeik olyan iskolába járjanak, hogy...”

elvtárs: először csak a *Kommunista Pártban*, majd később a *Kommunista Párt* és a *Szociáldemokrata Párt* egyesüléséből létrejött *Magyar Dolgozók Pártjában* (MDP), a *Pártban* elterjedt gyakori, majd kötelező szóhasználat, még később a hivatalos érintkezés egyeduralgó megszólítása, pl. miniszter elvtárs. Úgyszólván teljesen kiszorította a korábban meggyökeresedett megszólításokat, mint pl. „szak-társ”, „kartárs” a *dolgozók* körében, vagy „úr” egy kissé magasabban. (Az „úr” előtt használt korábbi címeket: „méltóságos”, „kegyelmes” stb. törvény tiltotta.) A „tanár úr”, „professzor úr” stb. megszólítás is gyanússá vált. Csak az egyértelműen és nyilvánvalóan nem elvtársozható tisztségek betöltői maradhattak válto-

zatlanul, pl. „püspök úr”, a velük való találkozást viszont ajánlatosabb volt elkerülni.

határsáv: biztonsági céllal létrehozott, a határzár – a *vasfüggöny* – első lépcsőjeként működő, a határ vonalát nagyjából követő, azzal párhuzamos elhelyezkedésű, kb. 10–20 km széles zárt terület. A ~ba csak ott lakók utazhattak be, másoknak engedélyt kellett kérni. Előbb csak Ausztria felé, majd a Jugoszláviával történt szakítás után déli határunkon is kijelölték a ~ot. A ~nak volt egy igen szigorúan őrzött keskeny csíkja közvetlenül a határ mentén, ezt az ott lakók is csak előzetes engedéllyel és határőri kísérettel közelíthették meg.

hidegháború: a győztes hatalmak, elsősorban a Szovjetunió és az Egyesült Államok elhídegülése, majd szembenállása. A két nagyhatalmat saját tábora vette körül, illetve erősítette. A ~ igen széles skálán mozgó, megtervezett ellenséges tevékenységsorozat volt. Célja a másik fél lejáratására, szidalmazására, fenyegetésére irányult. Az egymásnak feszülés olyan ördögi körré fokozta a szembenállást, hogy az nemegyszer a III. világháború – atomháború – kirobbanásának közeli veszélyéig mélyült. Ilyen volt pl. a berlini válság. A ~ szelleme mélyen beivódott a társadalmi és a személyes gondolkodás és közérzet világába, komoly torzulásokat hozva létre mindkét oldalon.

káder: vezető személyeket, illetve azok csoportját értették alatta. Kiválasztottságot, különleges státuszt jelentett, azzal együtt, hogy a ~ek sem alkottak egységes csoportot. A vezető- vagy csúcs~ek a legfelső régiókban elkülönülten éltek, különleges kiváltságokban, juttatásokban részesültek. Előbb a javakat még természetben adták, mert nem volt beszerzési lehetőség – pl. kávé, narancs, „amcsi” cigaretta stb. Később ez lehetett egy lakás, még később egy villa, esetleg (őr)személyzettel. Lefelé haladva a ~ek megbecsülése egyre csökkent, bár mindvégig kitapinthatóan és jól észlelhetően nagyobb volt, mint az egyszerű *dolgozóké*, és családjukra is kiterjedt. Mindezen pozitívumok mellett a ~ek sem érezhették magukat teljes biztonságban, mert a diktatúra jellegéhez hozzátartozott, hogy időnként – sokszor kiszámíthatatlanul – a ~ek közül is bebörtönöztek, illetve kivégeztek egyeseket vagy bizonyos csoportokat.

kitelepítés: 1950-ben lezajlott akciósorozat. A háború előtti társadalmi-politikai élet azon eminenseit, akiket „persona”, illetve „familia non gratá”-nak minősítettek, hogy Budapestről, illetve a nagyvárosokból eltávolítsák, eldugott kisfalvakba költöztették „kényszerlakhely”-re. Ez formailag belügyminisztériumi határozattal történt, amely néhány órán belül végrehajtandó volt. Teljes családokra vonatkozott. A családot – korlátozott mennyiségű ingósággal – teherautó szállította a kijelölt házakhoz. Az intézkedés mind a kitelepített, mind a befogadásra kötelezett számára büntetés volt. A kényszerlakhelyet elhagyni nem volt szabad, és sok más egyéb módon is zaklatták az érintetteket. A ~ leginkább arisztokrata, magas rangú katona, bíró, illetve jómódú (gazdag) embereket – családokat érintett. 1953-ban, a *kormányprogram* intézkedései egyikeként oldották föl.

konceptiós per: a tárgyalt kor igen szomorú s egyben jellegzetes terroreszköze, illetve ennek megjelölésére a korszak használatos szókapcsolata. Arra utal, hogy a per egy koncepció alapján, illetve azt megvalósítva zajlott, teljesen függetlenül a valós tényektől, eseményektől. A ~ kiagyalói előre elkészítették a menetét, benne a bírói kérdéseket, a vádlott és a tanúk vallomásait s természetesen az ítéleteket is. A vallomásokat, melyek nemcsak a társakat vádolták nem létező bűnök terhével, hanem magát a vádlottat is, nagyon átgondolt módszerességgel csikarták ki. A fizikai erőszak – ütlegelés és egyéb, körmönfont módszerek – szerves részét alkották a ~eknek. Ebbe nem ritkán bele is haltak a vallatottak. A *kommunista* vádlottakat sokszor a *munkásmozgalom* érdekeire való hivatkozással (is) tudták rábírní az együttműködésre. A hazug ígéretés is a fegyvertár része volt: csak színleg ítélik el őket, aztán kikerülnek a *Szovjetunió*ba, ahol folytathatják tevékenységüket. Máskor a család sanyargatásával fenyegettek.

láncos kutya: egyértelműen Jugoszláviára mint államra, a jugoszláv kommunista pártra (Jugoszláv Kommunista Szövetsége – JKSZ), de talán leginkább a mindezeket megszemélyesítő vezetőre (Joszip Broz Tito) alkalmazott csúfnév. Alapját az szolgálta, hogy a kommunista pártok akkori világszervezetének (Kommunista Pártok Tájékoztató Irodája, rövidítve: KOMINFORM) 1948-as tanácskozá-

sán a JKSZ – majd személy szerint Tito is – a *Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának* álláspontjától bizonyos mértékig eltérő véleményen volt. Ezt a szovjet kommunista párt nem tudta elviselni, a KOMINFORM *internacionalizmusellenesnek* nyilvánította, és élesen szembefordult vele. Ezután igen heves politikai és sajtókampány indult ellene. Ennek jellegzetes megnyilvánulásai: Tito az *imperializmus* bérence és láncos, csahos kutyája, a *szocializmust* építő népek közösségének árulója, ádáz ellensége stb.

munkás-paraszt-értelmiség-egyéb-x: a *szocializmus* építése idejének emberi értékmérő skálája – akár a szóban forgó egyénről, akár szüleiről – származásáról – lett légyen szó. Előléptetés, kinevezés, egyetemi felvétel, sokszor a munkahelyi felvétel is a fenti sorrendnek megfelelően történt. Az első 3 kategóriához – amennyiben magyarázat szükséges – lásd ott. Az „egyéb” kategória a kisiparosok, kiskereskedők, kistisztviselők stb. csoportját ölelte fel. Az „X” az *osztályellenséget* jelölte, úgymint kizsákmányolók: tőkésék, földbirtokosok, katonatisztek, bírák stb. Az e csoportba tartozók nem sok jóra számíthattak, sorsuk sokszor a teljes kirekesztettség volt.

osztályharc: *mari* társadalomelméleti fogalom: az *osztályok* kibékíthetetlen (antagonisztikus) érdekellentéteik miatt, illetve érdekeik érvényesítésének folyamatában egymással való szembenállásukat, küzdelmüket jelentette. *Sztálin* szerint ez egyre élesebb lesz – ezzel indokolta a terror létjogosultságát.

Párt: A nagy kezdőbetűvel való írás idején az egyetlen működő-létező párt. Az érvényben lévő hivatalos meghatározás szerint „a ~ a *munkásosztály élcsapata*, a társadalom vezető ereje”. A valóságban a mindennapi élet teljességét átfogó uralmi szervezet. A „~unk” forma kisebb hűségnyilatkozattal volt egyenértékű. A ~ igen szigorú hierarchikus felépítésben működött. Legfőbb embere, tekintélye, parancsolója a *párttitkár* volt. Az országos titkárt főtitkárnak vagy első titkárnak nevezték. Őt a *pártkongresszus* választotta. Ez a választás formális volt, személye korábban, belső harcokban vagy az elvitathatatlan tekintély elve alapján választódott ki, illetve a *Szovjetunió Kommunista Pártjának* vezérkarában dőlt el. A pártfőtitkár korlátlan ura volt az országnak. Közvetlen alatta a *Politikai Bizottság*, más

néven *Politbüro* működött, de a legtöbb *szocialista* országban volt egy ennél is szűkebb körű „agytröszt”, ami a permanens belső hatalmi harcokban alakult. A *Politikai Bizottságnál (PB)* nagyobb létszámú, de jóval kisebb hatóerejű testület volt a *Központi Vezetőség (KV)*. Az alsóbb szinteken *pártszervezetek* működtek. Ezek titkárait általában az eggyel magasabb fórumon jelölték ki, s az adott *pártszervezet* taggyűlése „választotta meg”. A ~ leképezte az államszervezetet, és diktált neki olykor apró részletkérdésekben is. Minden munkahelyen volt *pártszervezet* – ezek titkárai viszonylag gyakran változtak-változhattak, ellentétben a stabil legfőbb vezetőkkel. Az „üzemi háromszög”-et az igazgató: „állami vezető”, a *párttitkár*, valamint a *szakszervezeti* vezető alkotta, ahol a döntő szó a *párttitkáré* volt. A *párttitkár* nemcsak a közügyekben: politika, terelés, irányítás, valamint a személyzeti ügyekben: kinevezés, elbocsátás, áthelyezés, fegyelmi, kitüntetés stb. szólt bele, hanem igen gyakran az intim szférát érintő kérdésekben is „tájékozódott” és „intézkedett.” A ~ erkölcsi, politikai, ideológiai gazdasági, művészeti, kérdésekben, illetve az élet minden területén a tökéletesség letéteményese.

proletárdiktatúra: a *proletariátus* diktatúrája – a kisebbség diktatúrája a többség érdekében – a *marxizmus-leninizmus* központi államelméleti konstrukciója a *kapitalizmus*ból a *szocializmus*ba való átmenetre vonatkozóan. Magyarországon a *szovjet kommunista* vezetés korlátlan bizalmát élvező és megbízásukból eljáró néhány kiválasztott *káder* – hosszú időn keresztül *Rákosi Mátyás* – elvitathatatlan vezetésével megvalósított, minden kontrollt nélkülöző terrorja. (Az 1919-es *proletárdiktatúra* is így működött – lásd az idevágó irodalmat.)

Szabad Nép: a *Párt* napilapja, szócsöve, közvetlen *pártirányítás* alatt. Főszerkesztői állása a legfontosabb bizalmi állások egyike volt. Pártközleményekkel és újságcikkekkel adott útbaigazítást az éppen érvényes és követendő *irányvonal*ról. Hangvétele, illetve annak – akár kisebb – ingadozásai fontos jelzéseket hordoztak. Fontos volt az is, hogy egy-egy írás a lapban hol, mikor, milyen terjedelemben jelent meg. De fontos lehetett az is, hogy mit nem írt meg. Ezekben a finomságokban való jártasság volt a sorok közötti olvasás tudománya.

szakérettségi: alacsony iskolázottságú,

káderfejlesztésre kiszemelt, illetve *kiemelt káder*ek egyéves iskolája, melynek eredményeképpen érettségi bizonyítványt kaptak, hogy részt vehessenek a felsőoktatásban. Kitüntető és ígéretes mivolta mellett igen nagy megterhelést rótt a résztvevőkre, intellektuálisan is, morálisan is. Sokan elvégezték, sokan belebuktak – a szó igazi és átvitt értelmében is: összeroppantak a meg nem felelés terhe alatt.

személyi kultusz: fogalmilag egy ember – adott esetben a politikai vezető: elsősorban *Sztálin*, Magyarországon rajta kívül *Rákosi* – határtalan dicsőítése, az előtte való hajbókolás, egyetértést színlelve való alázkodás. Mindkettejükről festmények, szobrok özöne készült, intézmények sokaságát nevezték el róluk, hősi történetek, versek, kantáták zengtek elérhetetlen tökéletességüket, stb. A ~ *Sztálin* haláláig (1953) élte „virágkorát”, jóllehet ebben az időben csak ritkán neveztük nevén a ~t, akkor is tagadó mondatokban, mert a *marxizmus* tételesen elítélte.

tervgazdaság, tervgazdálkodás: a társadalom anyagi szükségleteit tudományos alapon kiszámító és az adottságokkal egybevető *gazdálkodási rendszer*, mely ígérete szerint kiiktatja a látszatszükségletre, illetve eladhatóságra terelés zsákutcáit és veszteségeit, s ezáltal a folyamatosan növekvő-bővülő termelést, az ésszerű, igazságos elosztást teremti meg, az életszínvonal folyamatos emelkedésével.

vasfüggöny: Churchill Fultonban 1948-ban elhangzott beszédében feltűnt kifejezés (iron curtain), ami Európa véglegesnek tűnő kettéosztottságát és a részek hermetikus elszigeteltségét jelezte. A kifejezés a ~ mindkét oldalán használt kifejezés volt. Mindkét tábor vezetése sajnálatosnak nevezte a ~ létét, s kialakulásáért a másik felet tette felelőssé. A ~ jelentősen megnehezítette a két oldal kommunikációját mindenféle vonatkozásban. Ezt leginkább a *szocialista* oldalról éreztük, mert amonnan jöhettek az emberek, ha volt kedvük s némi pénzük, és az engedélyt – innen – megkapták. A ~ technikai berendezéseit: szögesdrótkerítés, aknamező, betonfal stb. a *szocialista* oldalon létesítették és őrizték. A ~ön való illegális áthatolást megkísérlők közül sokan halálukat lelték a próbálkozásban.

DR. FÜZÉKI BÁLINT

Liebmann Béla – Szent-Györgyi fotósa

Számos fényképész van, aki szakosodott portré-, természet-, műtárgy-, madár- és más képek készítésére, ám Liebmann Bélát nem lehet beskatulyázni. Vérbeli fotóriporter, aki a biatorbágyi mérénylet rendőrkordonnal lezárt területére is bejut, kitűnő portrékészítő, aki a mindig zsörtölődő és emberkerülő Csontos Gyulát a derűs szemlélődés ritka pillanatában hozza emberközelbe, beleérző művész, aki a közönséges kémenyt is képes költői kompozíció középpontjába emelni, és tudatos dokumentarista, politikai események, a régi városkép, a szívet dobogtató tápai népviselet, egy szóval futva futó múltunk szorgos rögzítője.

Liebmann Béla 1899. június 23-án született Temesvárott, szülei harmadik gyermekeként. És mint a népmesében lenni szokott, a legkisebb gyermek vándorbotot fogott a kezébe, tarisznyájába rakta a szülői aggodás hamuba sült pogácsáit, és elindult világot látni. Nem kevesen vagyunk, akik ismerjük a történet végét: Liebmann Béla szakmájának kiválósága és az európai nagyvárosokat megjárt képei révén külföldön is ismert fotóművész lett.

Szülővárosában optikus- és orvosi műszerész tanulóként kezdett, később segéd, majd üzletvezető volt. Onnan szólította fegyverbe a haza 1917-ben. A kommandó a véráztatta doberdói földre vezényelte, ahonnan csak keveseknek sikerült a visszatérés. Híradósként szolgált, emberek tucatjait mentette meg, amiért fénylő kitüntetésekkel dekorálták a mellét. 1918 őszének halálos hónapjaiban még a golyózápornál is veszélyesebb helyzetbe került. Megkapta a hírhedt spanyolnáthát, ám erős szervezete legyőzte a gyilkos kórt. Lerongyolódva, csontig lefogyva került haza a szülői házba 1918 komor karácsonyán.

Balról: ismeretlen, Fejes Teri, Bulla Elma, Szent-Györgyi Albert, Gombaszögi Ella, Straub F. Brunó és Banga Ilona (1937)

Első fölvetelét 1919-ben készítette a Temesvár fölött büszkén köröző Zeppelinről, mely pár perccel később kigyulladt és lezuhant. A képet másnap közölte a *Temesvári Hírlap*, útnak indítva hét és fél évtizedes fotóriporteri és fotóművészi pályáján a húszéves fiatalembert...

Amikor szeretett szülőföldjén idegen csizmák dobogása hallott, idegen nyelven követelték a hűségesküt, búcsút intett volt hazájának, és Pesten keresett magának megélhetést. A jó sors úgy hozta, hogy a Juszt optikuscég kiskörúti üzletével szemben, a túloldalon, az egyik csillogó ablakú, tükrös kávéházban újságírók és fotóriporterek kortyolgatták a kapucínt. Megismerkedett velük, köztük a szegedi eredetű Vér Györggyel (1904–1943), a színes tollú és korában ismert újságíróval, akit az elsők között tartottak számon a szürke ólombetűk színes világában. Barátságot kötöttek, mely az orosz fogságba esett zszurnaliszta korai haláláig tartott. Vér számolatlanul ontotta a cikkeket, Liebmann Béla kattogtatta hozzá a képeket. Jó minőségű fölvetelrei, mozgékony-sága és megbízhatósága révén hamarosan megismerték a lapkiadó birodalmak vezérei,

és a *Pesti Hírlapban*, az *Új Időkben*, a *Tolnai Világlapjában* egyre többször lehetett olvasni a képek alatt: *fotó Liebmann Béla*.

1922-ben állt be szegedinek. Történt pedig, hogy Pásztor József, aki a forma szerint senkije, ám valójában szürke eminenciása volt a *Szeged* című napilapnak, hazahívta újságírónak Vér Györgyöt, és vele tartott Liebmann Béla is. A Sandberg látszerész cég örömmel fogadta a Pestről jött fiatalt, aki a Széchenyi téri boltnak lett a vezetője. 1925-ben és 1926-ban a cég makói fióküzletét irányította, majd a következő évben Szegeden önállósította magát. A Kelemen utcában nyitotta meg látszerész- és fotószaküzletét, a mai Virág cukrászda főposta felé eső részében, ahol pár évvel azelőtt Cserzy Mihály álmodta szivárványos novellákba a Szeged környéki parasztság mindennapjait.

Először új városa jellegzetességeit fedezte föl. Megörökítette az Oskola utca ódon épületeit, élükön a török háznak is nevezett Demján-házzal, a Petőfi-legendával és Mikszáth-emlékekkel körülragyogott Arany Oroszlánnal, melyek a Nagyvíz (1879) előtti Szeged visszahozhatatlan levegőjét árasztották. Művészi képbe komponálta a vörösben tobzódó Valéria téri paprikapiac (fűzérpiac) hangulatát, mely Tömörkényt is megihlette.

Az 1920-as évek második felétől megélénkült a háború utáni Szeged szellemi élete, 1931-ben megnyitotta kapuit a Szabadtéri, és Liebmann Béla alig győzte fotózni a hírességeket. Ez időben kezdte meg legendás archívumának a kialakítását. Kodály Zoltán, Csontos Gyula, Tőkés Anna, Miloss Aurél, Janovics

A Dóm téri Szent Gellért-kapu (1960)

Jenő éppúgy megörökítésre került, mint az *Ördöglovas* hazai bemutatójára (1934) Szegedre érkező Kálmán Imre, s pár hónappal később a *Szép a világ* című operettjét dirigáló Lehár Ferenc (1934), avagy a költő Szép Ernő. A Szabadtéren a *Parasztbecsületet* vezénylő (1935)

Pietro Mascagnit napokig kísérgette a városban, még Dankó Pista márványszobra elé is elvitte, hogy ott fotózhassa le. A zsinagóga oltárának mellvédje előtt egymás mellett áll a nagyhírű Löw Immanuel és a cilinderes Beregi Oszkár. A színházban megörökítette – többek között

A szabadtéri próba szünetében.
Balról: Várkonyi Zoltán, Ascher Oszkár,
Berczeli Anzelm Károly, Janovics Jenő,
Táray Ferenc, Fricsay Ferenc,
Miloss Aurél (1937)

– Tatjana Menottit, Komor Vilmost és a premiérére érkező Rejtő Jenőt.

Szent-Györgyi Albert 1937-ben Nobel-díjat kapott. A fáma szerint a professzor Szegeden csak neki engedte meg a fotózást... Ki tudja ma már, hogy így volt-e, de a tudós szegedi napjairól jobbára csak Liebmann-fotókat látni: Szent-Györgyi teniszezik, az autója előtt áll, munkatársaival teázik, beosztottjaival a kémcsöveket nézi, íróasztalánál ül, Nagy Endrével társalog, ott áll a Vágó Gábor készítette mellszobra mellett, uzsonnán fogadja – Banga Ilona és Straub F. Brunó társaságában – a Pestről leránduló színésznőket (Bulla Elma, Fejes Teri, Gombaszögi Ella).

Persze a fővárosban sem felejtették el. A nagy példányszámú újságok, *Az Est-lapok*, *Színházi Élet*, *Rádióélet*, *Délbáb* kérték és közölték a fotóit, hiszen a szegedi Szabadtériről be kellett számolniuk. Liebmann Béla, ha némi ügyeskedéssel is, de győzte: az egyiknek az első felvonásból, a másiknak a másodikból fotózott, és így tovább. Ha mindennel kész volt, sietett az állomásra. A mozdonyvezető már tudta, hogy 2 pengőt kap, ha a kis csomagokat Pesten átadja az értük jövő szerkesztőségi altiszteknek...

Eközben megérkezett az első külföldi siker: Luzernben, a Camera-Wettbewerb 1939–40. évi kiállításán – Simó Margit színésznőt ábrázoló – *Cigánylány* című képével fődíjat és aranyérmet nyert.

Szépén ívelő pályáját az újabb háború törte meg. Kijutott neki többször is az embert alázó munkaszolgálatból, katonáskodott a halált huhogó Délvidéken, s miközben mások életét mentette, felesége és kislánya örökre odavesztett... És milyen az igazi fotós! Az első itthoni, viszonylag könnyebb munkaszolgálatra Leica gépét is magával vitte, és fényképezte az ingyen robot után a földön alétan megpihenő sorstársait.

Mosonmagyaróváron szökött meg a munkaszolgálatból, erdőben bujkálva várta ki a front továbbhaladását, és 1945. január 6-án kemény téli fagyban, hosszú gyaloglás után érkezett haza Szegedre. Üzletét kirabolták, de némi kis áruval föltöltötte. Az újonnan indult – főleg politikai – életről készített fölvételei akkor a várostörténet, ma a történelem értékes dokumentumai. Minden minősítést kerülve: Balogh páter, Farkas Mihály, Hamvas Endre püspök,

Gondterheltek (1927)

Ortutay Gyula, Rákosi, Révai, Szakasits, Szirmai, Tildy, Vas Zoltán és Zöld Sándor, no meg persze Hajtovics orosz városkapitány néz ránk a képekről. Liebmann Béla tudta, hogy a történelem krónikásának a kezében fényképezőgép is lehet. Sőt, azzal is tisztában volt, hogy a toll többféleképp rögzítheti az eseményeket, a becsületes kézben tartott objektív viszont csak egyféleképp.

Az 50-es évek második felében ismét szerepelt külföldön. *Nem adom* című zsánerképe (1958) az Országos Művészeti Fényképkiállításán, majd 1958-ban Bordeaux-ban szerzett neki elismerést. *Múlt és jelen* című, a belgrádi Meštrović múzeum előtt készített képe szerepelt a Budapesti Nemzetközi Művészeti Fotókiállításán és Bordeaux-ban. A számos kiállítást megjárta *Ünneplők*et beválogatták az Internationale Künstlerische Fotoausstellung című idegen nyelvű albumba (1958), melyben Madridtól Pekingig szerepeltek a nemzetközi

Löw Immánuel főrabbi és Beregi Oszkár színművész a szegedi zsinagógában (1938)

Az első munkaszolgálat (Abony, 1940)

fényképészek legjobbjai. *Hídavatás* című művének (1946) zászlóerdő-játéka Moszkvában kapott kitüntető elismerést és diplomát a beküldött tízezer (!) alkotás között.

1959-ben újraindult a Szegedi Szabadtéri Játékok, föllendült a művészeti élet. Liebmann Bélában ismét a fotóriporter kerekedett felül, alig győzte a munkát. Képein ott van Roberto Benzi, Kós Károly, Mojszejev, Ruttkai Éva, Simándy, Margaret Tynes, Vaszy Viktor és sokan mások. Fotózta a meccset néző Puskást és Kocsist, a Szegeden bokszoló olimpiai baj-

nok Papp Lászlót. Jellegzetes képet készített a hangverseny adó David Ojsztrahról. És itt volt a világszerte ismert szegedi matematikai iskola! Egyik híres képén e tudományág nemzetközi nagyságai, Kalmár László, Rédei László, Szőkefalvi-Nagy Béla, Tandori Károly és mások láthatók, de lencsevégre kapta Jánossy Lajos akadémikust is, amint képletet ír Szőkefalvinak. Másik ritka fölvetésén Scheiber Sándor, a rab-
biképző igazgatója látható.

90. születésnapján a Móra Ferenc Múzeumban állította ki

legkedvesebb képeit, tisztelői pedig minikönyvet adtak ki munkásságáról. Liebmann Béla Szegeden halt meg 1996. december 16-án. Teljes életet élt. Nagy tudású numizmata volt, ismert bélyegszakértő, Makó és Szeged sakkbajnoka, akinek 1928-ban még az is megadott, hogy a szimultánt adó Capablancával megmérkőzzék.

Szinte lehetetlen megbecsülni, de legalább negyedmillió képet készített.

DR. APRÓ FERENC

2010. augusztus 27-én lesz a Nobel-békedíjas Teréz anya születésének centenáriuma

Kalkuttai Boldog Teréz, közismert nevén Teréz anya – albán, pontosabban a mai Albániában és Macedóniában kisebbségben élő román nemzetiséghez tartozóként Szkopjében született. A város akkor még Üsküb néven az Oszmán Birodalom része volt. Az Ágnes névre hallgató leány 18 éves korában elhatározta, hogy missziós nővér szeretne lenni Indiában, s felvételét kérte a Loretói Miasszonyunk anyaházba, ahonnan felkészítés után Indiába, Dardzsilingbe küldték. Szerzetesi fogadalmát 1931-ben tette le. A Teréz nevet lisieux-i Szent Teréz iránti tiszteletből választotta. 1944-től már a kalkuttai Szent Mária szerzetesi iskola igazgatója.

Közismert, hogy hamarosan ráébredt küldetésére, hogy nincs joga arra, hogy a kolostor békéjében, kényelmében éljen, miközben az emberek, akiket szolgálni jött, nyomorognak. Ezt követően életének minden percét a nyomorban élők, éhes, ruhátlan, hajléktalan, béna, vak, leprás emberek segítségének szentelte. Az általa alapított új szerzetesrend otthonai 1965-től gomba módra szaporodtak a Föld más országaiban is. Áldozatos élete Kalkuttában, 1997. szeptember 5-én fejeződött be.

HELYREIGAZÍTÁS

A MediArt 2010/1. számában technikai hiba folytán az EXKLUZÍV rovat közleménye nem a helyes címmel, hanem hibásan az alcím alatt jelent meg. A cikk helyes címe: „Az asztma 100 éve: elképzelések a kórfejlődésről, terápiás következmények”. A Szerkesztőség és a Kiadó elnézést kér a szerzőtől és az olvasóktól.

Asszociációk egy festmény kapcsán

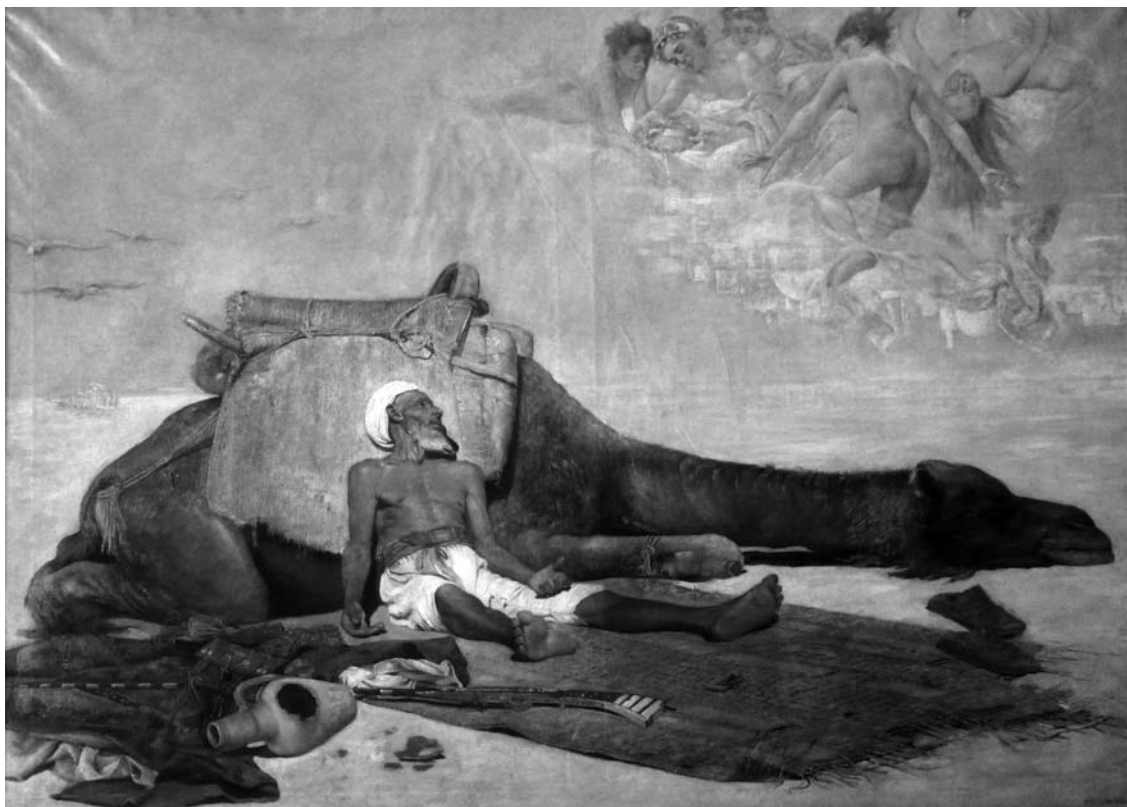
Tornai Gyula (1861–1928): *Sivatagi tragédia* (olaj, vászon, 187×136 cm)

Bármely művész, művészi alkotás egyik legfontosabb, műfajoktól független célja a gondolatok ébresztése. A képzőművészetben ennek eszköze valamilyen, a természetben előforduló lény, jelenet, jelenség ábrázolása. Az alkotás tárgya lehet egy élőlény (ember, állat, növény) ábrázolása, önmagában (pl. portré, állatszobor, virágcsendélet), egy táj érzelmekkel telített tükrözése (természeti szépségek ember alkotta részletekkel vagy nélkülük), egy történet képi megjelenítése. Célja lehet továbbá valamilyen természeti jelenség felidézése (vihar, villámlás), egy érzés, fogalom, egy vidám vagy tragikus történés képi megjelenítése (Picasso: *Guernica*), gondolatébresztés absztrakciók segítségével, figuratív vagy nonfiguratív, realista vagy nem realista módszerekkel. További lehetőség a pusztaság gyönyörködtetése, a természetben elő nem forduló jelenségek, tárgyak, díszítések dekorációs célból történő megjelenítése (pl. a hétezer éves

máltai sorminta-díszítmények).

Nem vagyok képzőművész, még amatőr módon sem. Művészettörténetet soha sem tanultam, de szeretem a szépet, szeretem a művészeteket, az irodalmat, zenét, festészetet, szobrászatot, építészetet, kertművészetet. A bevezetésben felsoroltak a művészetek lényegéről szóló gondolataim rövid összegzésének tekinthetők.

Hálószobánkban ágyunk fejrésze felett függ a címben említett nagyméretű vászon. Festője a 19–20. század fordulóján alkotó, még csak a magyar festészet élvonalába sem tartozó, többnyire közel-keleti témákat feldolgozó, megítélésem szerint kissé méltánytalanul alulértékelt művész, bár ő az (egyik) legkiválóbb magyar orientalista festő. Budapesten, Bécsben, de főként Münchenben tanult, néhány műve a Nemzeti Galériában látható, képe szerepelt a „München magyar szemmel” kiállításon is. Képei leginkább a müncheni iskola rea-

lista, klasszicista hatását tükrözik. Külön érdekesség, hogy egyes képeinek művészien faragott (festett) fakeretét saját maga tervezte, illetve készítette. Ilyen a nálunk található kép kerete is.

Miért választottam e rövid cikk témájaként ezt a képet? Nyilván, mert szeretem. Szeretem egyrészt a többé-kevésbé konzervatív, többé-kevésbé realista ábrázolásmódot. Szeretem, ha egy képnek van könnyen érthető, jól megfogható „története”, mégpedig olyan, ami megérint, elgondolkoztat, és úgy gondolom, hogy ilyen hatást másokra is képes kifejezni. Szeretem továbbá a Keletet, a Közép- és Távol-Keletet egyaránt, szeretem, és csodálójá vagyok a keleti művészeteknek, főként a képző- és iparművészeteknek, az építészetnek.

Mit ábrázol ez a kép? A történet világos. A nagy sivatag belsejében, távol mindentől, ami az életet jelentheti, vagyis az élő- és épített világtól, azt életben maradáshoz nélkülözhetetlen víztől, élelemtől, a napsugár perzselő hatásának kitéve haldoklik egy öreg arab, és valószínűleg haldoklik életének társa, hűséges tevéje. Nincs remény. A vizeskorsó üres, eltört. Hiába a magával hordott puska, nincs lehetőség élelem szerzésére. Hiába az imaszőnyeg, a levetett saru, nincs mód a rituális lábmosásra, a talpa poros, piszkos, nincs segítség, Allah sem segít(het). A szomorú vég látszik a kép bal oldalán: a köröző keselyűk által lecsupaszított csontváz hever a nem is túl messzi távolban. Ismétlem, nincs remény. Pedig lehetne: a kép jobb felső sarkában, a távolban halványan felsejlik egy város vagy talán maga az enyhet adó Paradicsom. Őt szépséges, lengén öltözött, gyakorlatilag mezítelen nőalak (hurik, bár lehet, hogy az egyik egy fiatal fiú) láthatóan boldogan mulat. Nem takarékoskodnak, mert nem kell takarékoskodniuk a vízzel, az egyikük hátán fekve magasra emelt korsóból csorgatja a szájába, másikuk egy tálból a kincsnél is drágább folyadékot a harmadik kezére önti. A város szépséges, gazdag, legalább két mecset, minaret látszik, számos lakóház rajzolódik ki benne. De jaj: sajnos mindez csak vágyálom, délibáb – a felhőkön lévő alakok alatt a város fejjel lefelé ábrázolódik: a kupolák, a minaretek a kép alja felé néznek.

Néhány, számomra meghatározó jelentőségű részletről külön is szeretnék megemlékezni.

Az első maga a főalak, a szőnyegen ülő idős, fehér szakállas, turbános, meztelen felsőtestű, mezítlábás arab. Kéztartása, csaknem teljesen behunyt szeme, ernyedt izmai mutatják a bele-törődést, az elkerülhetetlen földi véget. Az keselyűk kampós csőre nem a már lecsupaszított csontváz felé, hanem az új préda felé mutatnak. Tudja, hogy amit éppen lát, az csak látomás lehet, de a csendes, nyugodt, békés alak szinte sugallja, hogy előtte az új, másvilági élet, a szebb jövő.

A másik központi alak a teve. Nem világos, mire utal bal mellső végtagján a kötés, mely a lábszárát a combjához rögzíti. Azért van ott, hogy a teve ne tudjon elszökni? Netalán azért, mert nem véletlen a reménytelen helyzet, a gazda a földi lét szenvedései, a szegénység elől (imaszőnyege kopott, rongyos) valójában öngyilkosságba menekül? A teve a kérdésre biztosan nem tud válaszolni, de a halál közeledte őt sem keseríti el. Arc kifejezése nyugodt, méltóságteljes, a csúnya állat szinte megszüpül. Sorsába beletörődött, nem kíván megmozdulni (szabadulni).

Egy realista, gyakorlatilag materialista, tudományos alapokon álló orvosnak hogyan, miért jutnak eszébe ilyen gondolatok? Talán, mert megragadja a realista módon megfestett, az élet és a halál misztériumát tükröző, a reménytelenség mellett a (csalfa) reményt is megjelenítő alkotás? Mert orvosi hitvallásom, ars poeticám szerint a gyógyíthatatlan beteg-től sem lehet teljesen megvonni a reményt (őszinte, tényszerű tájékoztatási kötelezettség)? Mert ma is úgy gondolom: nagyon meg kell gondolni, kivel lehet és szabad tudatni, hogy gyógyíthatatlan betegsége következtében ártatlanul és reménytelenül halálra van ítélve? Gyógyító orvosként nagyon sokat gondoltam morális kérdéseken, természetesen az előbbi kérdésen is. Be kell vallanom, hogy ma sem tudom minden esetben eldönteni, mi is a helyes út, a helyes válasz. Tanárként mindig megosztottam ezeket a gondokat, gondolatokat a hallgatóimmal, kétségek között hagyva, vagy azokba taszítva őket is. Az oktatásban gyakran hívtam segítségül irodalmi, képzőművészeti példákat, és reméltem – remélem ezúttal is –, hogy ezáltal közelebb lehet kerülni egyes problémák megértéséhez.

DR. SZÜCS JÁNOS

A társadalmi mozgalmak és a művészet viszonya Németországban

Beszélgetés Kilian Leonard Dax festőművésszel, dizájnerrel és építésszel

A Budapesten 1954-ben született Kilian Leonard Dax a hetvenes évek közepén költözött át Németországba, Hamburgba. Harminc éve él és dolgozik sikeresen Nyugat-Európában. Az utóbbi években a magyar művészeti életnek is ismert alkotójává vált.

– Milyen intenciókkal léptél pályára a hetvenes évek elején mint kezdő festőművész?

– A Bauhaus művészete, az orosz konstruktivizmus, a holland De Stijl volt kiindulási pontom, különösen Paul Klee, Lyonel Feininger, Mies van der Rohe és Kazimir Malevics munkái voltak rám nagy hatással. De én arra a következtetésre jutottam, hogy a tisztán geometriai formák nem képesek az emberi érzésvilág mélyebb mozzanatainak kifejezésére. A másik oldalon az absztrakt művészet elkötelezett híve voltam. Ennek az ellentétnek a feloldásán dolgoztam pilisborosjenői műtermemben a hetvenes évek elején. Olyan geometriaközeli alapformák felkutatásával kísérleteztem, amelyek az emberi érzésvilág közvetítésére alkalmasak, archetipikusak és univerzálisak. Ezekből az alapfigurákból kialakult stílusomat „Figurák és konstellációk”-nak neveztem.

– Miután átköltöztél Németországba, újra kellett kezdened mindent, vagy tudtad a munkádat folytatni ott, ahol Magyarországon abbahagytad?

– Németországban a Figurák és konstellációk elméletem sikeresnek bizonyult. A kiállításaimon és a hamburgi képzőművészeti akadémián is, ahol 1978-tól '88-ig tanultam. Jól illett a kor kísérletekre nyitott szelleméhez, mert magában foglalta a szabad strukturális szerveződés variációkban gazdag lehetőségeit és ezzel a szabadságnak egy új opcióját. Felvázolta egy olyan társadalom létrehozásának lehetőségét, amely az ésszerű rendet és az individualitás kibontakozását egyesíteni tudja. Bonnban, majd Hamburgban ismerkedtem meg a hetvenes évek közepén az ott már kibontakozóban levő ökológiai mozgalommal, amelynek alternatív mozgalomként ismertté vált ágazata rám különösen nagy hatással volt.

– Mi ennek a mozgalomnak a jellemzője?

Sumer III. Kassel, 1996

– Röviden fogalmazva: a kapitalizmus és a szocializmus pozitív elemeit akarja egyesíteni, és ezt az ökológiával kívánja harmonikus viszonyba szervezni. De ellentétben a zöldekkel, nem középkori álmokat követ, hanem a high-tech mellett kötelezi el magát. Ez az irány különösen az értelmiségiek körében elterjedt. A hetvenes évek elejétől a természet struktúráit, formáit, szervezési rendszereit tanulmányozva láttam, hogy a természet formailag nézve alapformákkal dolgozik, amelyekre minden visszavezethető. Ezek az alapformák a természetben rendkívül sokoldalúan variálódhatnak, a legkülönbözőbb anyagokon és élőlényeken megtalálhatók. A nyolcvanas évek elején sikerült közös nevezőt kialakítanom a természet formavilága és az általam alkalmazott Figurák és konstellációk rendszere között. Ily módon a természet formavilágát be tudtam építeni az absztrakt művészetembe. Ezzel az absztrakt művészet és a természet formavilágának szintézisét alakítottam ki. Munkáimban három komponenst ötvöztem egymással: az

Berlin, 1986

absztrakt emberi gondolkodást, az emberi érzékiséget és az ökológia formavilágát.

– *Eredetileg azért mentél Hamburgba, mert a térkompozícióval való kísérleteidben akartál elmélyülni.*

– Valóban, a kölni képzőművészeti főiskoláról 1978-ban azért mentem át a hamburgi képzőművészeti akadémiára, mert intenzíven foglalkoztam a nagy formátumú térkompozíciók kifejlesztésének lehetőségével, és Hamburgban építészetet, képzőművészet és dizájnt egy intézményben oktattak.

– *A térkompozíció kifejezést Magyarországon sokféle tartalommal használják. Van saját definíciód?*

– A térkompozíció az absztrakt geometrikus festészet belső téri világának reális anyagokkal való, háromdimenziós, építészeti nagyságrendű interpretációja, amely lehetővé teszi számunkra, hogy ténylegesen belépjünk az absztrakt művészet téri világába. Kazimir Malevics óta a vizuális kultúra teljesen új úton jár. Malevicsen kívül mások is festettek absztrakt festményeket, de egyikük sem fogalmazta meg olyan jól a hagyományos perspektivikus festészet és az absztrakt festészet működés módjában rejlő különbségeket. Képletesen mondván: ha Malevics egy fotókamera lencséje lenne, a kamera előtt a reális világ perspektivikus megfogalmazását látjuk összpontosulni, de a lencse mögött egy új, absztrakt világ szisztematikája bontakozik ki, amely nem perspektivikusan épül fel, hanem a súlytalanság érzését kelti. Ez az új térvilág Malevics idejében még nem alakult ki teljességében,

csak kezdetét vette, további elemeit még ki kell dolgozni. Az építészeti nagyságrendű térkompozíciók kifejlesztését ilyen munkának tekintem. Remélem, a jövőben fantáziában gazdag, absztrakt terekben is fogunk élni. A térkompozíció lehetővé teszi az építészet absztrakt művészetként való felfogását, és így az építészet a festészet és a szobrászat mellett a harmadik képzőművészeti műfajnak tekinthető. Tehát Építészet = Művészet.

A hamburgi akadémián tanáraim a térkompozíció elméletének kidolgozását nagyon pozitívan ítélték meg. Diplomám témája is ez lehetett, amelynek nagy sikere volt. Az akadémia építészeti tanszékétől kaptam felkérést egy új térkompozíció szak létrehozására. Én azonban a főiskola működési rendszerét a művészi életformámmal összeegyeztethetetlennek tartottam, majd hosszabb megfontolás után a felkérést lemondtam.

– *Hogyan fogadta a német közönség ezeket a koncepteket?*

– Művészi munkámat ez időben Hamburg alternatív gondolatoktól átszellemült társadalma nyitottan fogadta. Munkásságom aktualitása számomra kézzelfogható volt, és az alternatív művészeti mozgalom Európa-szerte ismertté vált. Milánóban '94-ben alternatív német művészekkel közösen rendezett dizájnkiállításunk alkalmából az olasz *Casa Vogue* a következőket írta:

„Immár a formák és a színek új repertoárjával startolnak a fiatal német dizájnerek, hogy meghódítsák a még hagyományokhoz kötődő piacot. A Bauhaus bezárása már ötven évvel ezelőtt megtörtént, és most azóta először mutatkoznak a német dizájnban új tendenciák. Az új tárgyak formáikban, színeikben és az anyagfelhasználásban szabadok, és áthatnak az építészet, a művészet és a divat területére. Ennek az új trendnek a sikerét ma még nem tudjuk áttekinteni, a német bútorgyártás eddig óvatos volt, nem akart igazán hinni a művészeknek, és nem tartotta az új szín- és formanyelvet eléggé kommerciálisnak. De mára az új termékek kommerciális ereje is láthatóvá vált, és egy éve a német ipar elkezdte kivinni az új termékeket a piacra. Az új közös nevezője ennek az iránynak a fantáziagazdagság, a kreatív formáknak és stílusoknak a pluralitása.”

A nyolcvanas évek alternatív kultúrája leg-

alább olyan mélyreható alapokat tudott teremteni a képzőművészet, a dizájn és az építészet területén, mint a 20. század elején a Bauhaus és a konstruktivizmus. Műveimet a hetvenes évek végétől számos kiállításon mutattam be, nagy német köz- és magángyűjteményekben kaptak helyet. Az egyik nagy gyűjtőm, a berlini Siemens-GSD, Németország legnagyobb kórházi szoftvertervezője '94-ben a hannoveri CeBIT számítástechnikai és távközlési világkiállításon mutatta be frissen megvásárolt *The Warrior* című munkámat, amely a technológia és az ökológia szintézisének szimbólumaként nagy sikert aratott.

– *Hogyan jött létre a nagy kasseli gyűjtemény, amit Dax-múzeumnak is nevezhetünk?*

– Németország a világ egyik legfejlettebb ipari állama, ahol a technológiai fejlettség pozitív és negatív hatásai már a nyolcvanas években jól felismerhetőek voltak. Egy olyan geográfiai szituációban, ahol a természet kapacitása már régen nem tűnik végtelennek. Ez volt az egyik első állam, amelyben kieleződött a kérdés, hogy az ipari és a technológiai fejlődés hogyan hozható hosszú távon összhangba a természet fennmaradásával. Ebben az ökoszociális kérdésben az egész társadalom érintett. A gazdasági élet progresszív vezetői a technikai világ és a természet világa közötti konfliktust felismerve nyitottan fogadtak olyan megoldásokat, többek között művészeti koncepciókat is, amelyek e konfliktus feloldására törekedtek.

Felemelő élmény volt számomra, hogy gyűjtőim elsősorban nem tőkebefektetésként vették tőlem a munkáimat, hanem saját társadalmi felfogásuk kifejezésre juttatása érdekében. Az volt az érzésem, hogy a reneszánsz művészet újjászületésében veszek részt, ahol a művészet a társadalom átalakulásának a kifejezőeszközévé vált.

Ezek az előzmények vezettek végül a legnagyobb Dax-gyűjtemény létrehozásához Kasselen. A Volks- és Raiffeisen bankok továbbképző központjának művészi kialakítására tizenhat galerista adott be pályázatot. Berlini galeristám hét művészenek a munkáit javasolta, de az intézmény vezetősége úgy döntött, hogy olyan átfogó összeállítást szeretnének munkásságomból a központ számára megvásárolni, amely komplex módon mutatja az aktuális társadalmi fejlődéseket, s alkalmas az

intézményen belüli dialógus kezdeményezésére. Így 1995–96-ban kétszáz munkára kaptam megrendelést. A 12 470 négyzetméteres, Bauhaus-stílusban épült intézmény évente 100 000 látogatót fogad.

– *Milyen szerepet játszik az alternatív kultúra ma Nyugat-Európában?*

– A mozgalom klasszikus formájában ma már nem létezik, de az alternatív kultúra természetesen nem csupán a gazdaság és a politika területein nyilvánult meg, hanem az egész életfelfogásban átfogóan hatott. A mai napig is az élet minden területén lehet érezni a hatását, amely az autópálya, a mezőgazdaság és az energiaipar körül folyó ökológiai csatározásokban is jól felismerhető. Az Európai Unió politikáját ma jelentős részben az alternatív kultúra határozza meg. Az EU ma a szociális és ökológiai kérdésekben mindenki számára jól láthatóan avantgárd szerepet tölt be a világon, az Egyesült Államokat, Kínát és Indiát messze maga mögött hagyva. New York sem játssza azt az előretörő szerepet a művészetben, amit a hatvanas években, ott ma már inkább a harmadik világ részben epigon jellegű munkáival találkozhatunk. A fejlődés kérdésében Európának kell átvennie a vezető szerepet. A kelet-európai országok egyelőre még nagy lemaradással küzdenek, de hosszú távon az Európai Uniónak rendkívül jók az esélyei, hogy a világ vezető gazdasági, politikai és kulturális hatalmává váljon.

Az Európai Unió vezető szerepéhez a kiindulási alapok egyszerűen fantasztikusak, 500 millió rendkívül magas képzettségű lakosával, a világ legnagyobb gazdaságával és a jelenleg

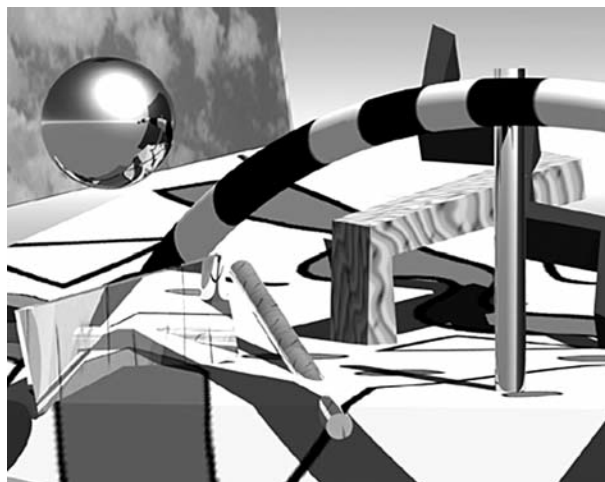
Jel és orsó,
2008

27, részben ezer évekre visszatekintő kultúrájával, melyben messze felülmúlja a világ összes régióját. Ez volt az oka annak, hogy 2005-ben az Egyesült Államok-beli projektet galeristám, John Weber halála után redukáltam, és Európa felé fordultam. De nem Nyugat-Európa volt számomra a kihívás, hanem Kelet-Európa, Magyarország. Azért is, mert magyarul beszélek, az állampolgárságot is megtartottam. Jelenleg Kelet-Európában vannak a legnagyobb társadalmi feszültségek a politikai rendszer átalakulása miatt. Egy olyan művész számára, aki a társadalmi megmozdulásokat inspirációs forrásnak tekinti, mint én, izgató és produktív atmoszférát nyújt ma ez a térség. Felemelő élmény számomra a világ következő első számú szellemi nagyhatalmának a kialakulását látni, és alkotóművészként felépítésében részt vállalni. Ma már mindenki számára érzékelhető a hatalmi szinterek eltolódása a világban. Úgy is lehetne fogalmazni: ma itt mi történelmet csinálunk.

Magyarországon az alternatív kultúra még kezdeti stádiumban van. Még nagyon sok feladatot látok ebben az országban, amelyet negyven évig Európától való elszigetelése érdekében szisztematikusan Ázsia felé vezettek, és amelynek az Európába való visszatéréseiben szeretnék részt venni.

– *Magyarországon ma a Bauhaus és a geometrikus művészet nagy divat. Mi a véleményed erről?*

– Szerintem is vannak Magyarországon művészek, akik úgy tüntetik fel, mintha a Bauhaus a geometrikus művészet szentélye lett volna. És vannak olyan művészek, akik a Bauhaus már nem tudom, hanyadik generációjának nevezik magukat, csak azért, mert a geometrikus művészet valamilyen formájával foglalkoznak. De valójában ennek a jelenségnek a Bauhushoz semmi köze nincs. Nekem úgy tűnik inkább, mintha a panelépítéssel esztétikai utóhatásával állnánk szemben. A Bauhaus valójában egészen más indíttatású volt. A kor szelleméhez hűen szociális utópiákat követtek, és abban hittek, hogy a nagyipari termelés az általános jólétet fogja magával hozni. E célnak az elérésére akarták a kézművességet és a művészetet egymáshoz kapcsolni, és egy olyan új ipari formatervezést kialakítani, amelynek termékeit gépekkel, nagyiparilag jól lehet gyártani. Ebből következett, hogy egyszerű geometriai formákkal tervez-

Félix, 1998

tek. De ma már tudjuk, ez az utópia nem vált valóra. Az ipari tömegtermelés nem tette boldoggá az embereket, ráadásul óriási környezeti károkat okozott, az emberek személyiségét kifejezésre juttató individualitás pedig minden korlátot áttört.

Maguk a Bauhaust létrehozó mesterek – Klee, Kandinszkij, Feininger, Schlemmer – sem voltak tisztán geometrikus művészek. Tehát tévedés lenne a Bauhaus és a geometria közé egyenlőségjelet tenni. Azzal a politikai és szociális felfogással, amellyel a Bauhaus mesterei dolgoztak, ma feltehetően az alternatív művészet kérdéseivel foglalkoznának.

– *Az utóbbi években Magyarországon is rendszeresen jelen vagy kiállításaiddal. Hogyan ítéled meg az itteni művészeti életet?*

– A mai magyar művészet nemzetközi szemmel nézve eléggé epigon jellegűnek tűnik. Az elmúlt rendszerben a nyugati művészetet egyrészt politikai okokból nem akarták Magyarországon bemutatni, másrészt anyagi okokból nem lehetett eredeti nyugati művészi munkákat behozni. Emiatt a művészeti intézmények vezetői – és azért is, mert a divat után futnak – indirekt módon az itthoni művészetet arra ösztönözték, hogy Nyugaton befutott irányzatokat másoljanak. Ez az eljárás nálunk az epigonizmus melegágya lett, amely sajnos a mai napig nem sokat változott. E jelenség a magyar művészetet a nemzetközi szintereken elértékteleníti. Nyugaton csak az eredeti művészi személyiség és az eredeti művészi formanyelv számít, a művésznek feladata, hogy önálló művészi világot hozzon létre. Ennek az elvárásnak természetesen itt is érvényesülnie

kell ahhoz, hogy a magyar művészetet külföldön komolyan vegyék. Nekem annyiban szerencsém volt, hogy már elég korán nemzetközi művészeti szcénában tudtam fellépni, és a munkámat a nemzetközi művészettel való megmértetés közben fejlesztettem ki. Tehát rákényszerültem, hogy a saját művészi világot fogalmazzam meg. Azt gondolom, minden magyar művésznek olyan külföldi színtereken kellene fellépnie, ahol a világ minden tájáról összejött művészek versengenek, hogy egy lehetőleg korrupciómentes atmoszférában váljon láthatóvá, valójában mennyit ér a munkájuk. Nem látom sok értelmét annak, hogy hazai gittegyletekben favorizált művészeket helyi sztárrá futtassanak fel, ha utána a nemzetközi színtéren csak epigonnak számítanak.

Egy ilyen konkrét szituációval magam is találkoztam '94-ben Hannoverben, a *Magyar pop-art* című könyv kiadása alkalmából. A hannoveri Kunsthalléban a Magyar pop-art kiállítás megnyitóján a közönség érdeklődését lehangolónak lehetett nevezni. A megnyitó után a múzeum munkatársaival egy étterembe mentünk, ahol ők tőlem kérdezték, hogy miféle projekt ez. Valami magyar epigonparádé? Mindenki tudja, hogy a pop-art amerikai művészeti irányzat, az ilyen utánérzésekkel készült művek kiállításának náluk semmi értelme nincs, programjaikban például orosz konstruktivisták vagy olasz futuristák eredeti műveit lehet látni, és náluk nem szokás másolatokat kiállítani.

Azt gondolom, a magyar művészeknek nem annyira képzőművészeti szakkönyvekből és folyóiratokból kellene a stílusukat kialakítani, hanem a reális életből. De ehhez valószínűleg a művészeti intézmények vezetőit is le kellene cserélni olyan szakemberekre, akik tényleges nyugat-európai intézményi tapasztalatokkal rendelkeznek, és az eredetiséget jobban felismerik.

– *Te mindvégig szabad képzőművészként dolgoztál, úgy, mint a reneszánsz mesterek. Milyen szakmai, etikai háttere van ennek a választásnak?*

– A legtöbb művész találkozik valamikor azzal a kérdéssel, hogy a művészi munkájából akar-e, tud-e megélni, vagy pedig egy polgári foglalkozás (például tanár, beleértve a művésztanárokat is) anyagi biztonságát választja, és megpróbál mellette művészkedni. A két felállás között a különbség óriási. Ha egy

művész a művészi munkájából akar megélni, teljes mellszélességben fog összeütközni a közönség művészeti képzettségének valóságával. Mert ez számára brutális létkérdéssé válik. Nagyon gyorsan fogja érzékelni, hogy csak annyi avantgárdot tud magának megengedni, amennyit a közönség művészeti képzettsége megenged. Számára létkérdés lesz, hogy a közönség művészeti fejlődését előrevigye, és így magára kell vennie a társadalmi műveltség emelésének igáját.

Ha azonban egy művész a polgári foglalkozás anyagi biztonságának háttérével – gyakorlatilag mint hivatalnok – próbál meg művészként fellépni, akkor a kiállításain mindenféle – legtöbbször epigonizmusból származó – művészeti bravúrokat meg tud magának engedni, mert a közönség általi elfogadottságának számára egzisztenciális tétje nincs. Ennek a „biztos háttérből” való művészkedésnek a legnagyobb hátránya az, hogy a művészet és a nagyközönség között a kapcsolat megszakad, a kiállításokat egy nagyon szűk körű, sznobisztikus baráti kör látogatja, amelyből a művészek megélni már nem tudnak. A legtöbbször közpénzből finanszírozott kiállítási helyszíneknek a látogatottsága nagyon csekély, pl. a Budapest Galériában, a Múcsarnokban, a Ludwig Múzeum Kortárs Művészeti Múzeumban – munkatársaik bevallása szerint is – a kortárs kiállítások látogatottsága elenyésző. Ezért fontos lenne, hogy a gyűjtők és a művészeti intézmények elsősorban olyan művészekkel működjenek együtt, akik a művészi élet realitását bátorsággal felvállalták, és ezzel az ország szekerét valóban előre juttatják.

– *Látsz olyan specifikus magyar témát ma, amely Európa számára érdekes lehet?*

– A Tordos–Vinèa-komplexum nagyon izgalmas terület. E civilizációnak, amely 8000 évvel ezelőtt a Kárpát-medencében létezett, a mai Európa számára óriási hordereje van. Ez volt az akkori idők legfejlettebb kultúrája, amelynek nyomait ma minden európai országban megtalálhatjuk. A magyar kulturális élet résztvevőinek lenne nemes feladata, hogy ezt a nagyszerű történelmi hagyatékot az európai népek számára feltárja, és a jövő európai civilizációjának részévé tegye.

Károlyi Júlia

Georgia O'Keeffe (1887–1986), a lilomos hölgy

Az újkor legjelentősebb festőművészeit felsoroló válogatásban, a megemlítettek között egyetlen női művészre leltem. Ő Georgia O'Keeffe. Természetesen, mint minden válogatás, ez is igen szubjektív, de mindenképpen mutat valamit, és az a tény is, hogy ez a festőnő nálunk szinte ismeretlen, nemhogy annyira nincs képviselve, mint ahogy azt képeinek különlegessége és művészetének összessége megérdemelné, hanem egyáltalán semmilyen formában, még egy megjelentetett művészeti albummal sem.

A 19. század végétől rohamosan nőtt a női művészek száma, amit az tett lehetővé, hogy a képzésben már nők is részt vehettek. Gondoljunk csak az impresszionisták közül Berthe Morisotra, Mary Cassattra, a 20. századból Paula Modersohn-Beckerre, az „orfista” Sonia Delaunay-ra vagy a rayonista (a futurizmus egy formája) Natalja Goncsarovára. Vagy vegyük az expresszionista Gabriele Müntert, Marianne Werefkinnt és Käthe Kollwitzot. De ki ne hagyjuk a sorból az art deco hercegnőjét, Tamara de Lempickát vagy Leonor Finit, a fantasztikus művészet reprezentánsát, a szürrealista Dorothea Tanningot és Meret Oppenheimet, aztán a későbbi időkből Niki de Saint Phalle-t (aki főként szobraival vált híressé), vagy az elektronikus kijelzőkre szerkesztett installációival ismertté vált Jenny Holzert, hogy ismét önkényesen csak néhány példát említsünk a rangos névsorból. Mindenesetre a 20. század csak két festőnőt emelt igazi kultfigurává, a mexikói Frida Kahlót és az amerikai Georgia O'Keeffe-t. Kahlónak csak halála után jutott ki ebből az elismerésből, mindenesetre azóta egyre népszerűbbé vált. Ehhez a népszerűséghez nagyban hozzájárult izgalmas életének hollywoodi megfilmesítése, az, hogy a feminista művészettörténet mozgalma élére állította, illetve képeinek prominens gyűj-

tői, mint például Madonna is táplálta mítoszát. Ugyan Kahlo művészete kiemelkedően eredeti, de a mögötte álló biográfia nélkül sosem kapott volna akkora figyelmet és elismerést, mint ami manapság övezi.

Egészen másként van ez Georgia O'Keeffe-nél. Amikor az amerikai festőnő 98 éves korában meghalt, olyan életművet hagyott hátra, ami már életében legendává tette. O'Keeffe hétgyermekes család második gyermekeként 1887. november 15-én látta meg a napvilágot az Egyesült Államok Wisconsin államában. 12 évesen elhatározta, hogy

csak művész lehet, semmi más. Szülei nem gördítettek akadályt elképzelése elé, és szerencsére művészettanára is felismerte tehetségét. Így 17 évesen már a chicagói Art Institute hallgatója lehet. Súlyos tífuszmebetegedése után New Yorkban folytatja tanulmányait, az akkori idők legismertebb művészeti iskolájában, de hiába az iskola nagy híre, itt ugyanúgy, mint a chicagói akadémián, a tanítás főként az európai tradíciókra és a régi mesterek másolására épült. Az egyetlen ellensúlyt a fiatal művészek számára a fotográfus Alfred Stieglitz kis New York-i galériája, a 291 jelentette, ahol lehetőség nyílt az európai avantgárd művészetet megismerni, hiszen olyan forradalmi alkotásokból rendezett kiállításokat, mint Matisse, Rodin, Cézanne, Braque vagy Picasso festményei. Természetesen O'Keeffe is látogatta ezeket a kiállításokat.

Művészeti tanulmányaival rendkívül elégedetlen volt, az akadémikus festészetet csak a stílusok imitációjának tartotta, és nem tudta, merre is léphetne tovább. Először reklámgrafikusként dolgozott, majd művészettanári állást vállalt a Columbia, majd a West Texas State Normal College-ban. Ebben az időben ismeri meg Arthur W. Dow művészeti teóriáját, és ekkor kezd el intenzíven foglalkozni Vaszilij

Kandinszkij éppen akkoriban angolra fordított, *A szellemiség a művészetben* című írásával. Kandinszkij alap gondolata, miszerint a színek és formák ne a természet mintájára, hanem a művész érzéseinek és belső világának elkötelezetten festessenek meg, egész életén keresztül nagy befolyással voltak a festőnő munkásságára.

Majd harmincévesen józan önkritikával szinte mindent kihajított, amit addig tanult, azáltal, hogy megsemmisítette műveit, amelyeket a „párizsi iskola” (illetve bármilyen európai stílusirányzat) befolyásával alkotott. A művészetben tapasztalható új kezdeményezésektől fellelkesülve 1915-től elkezdte saját útját járni absztrakt szénrajzaival. 1916-ban egy kolléganője eljuttat ezek közül az organikus, ornamentikus és geometrikus formákat ábrázoló rajzok közül néhányat New Yorkba Alfred Stieglitzhez, akire nagyon nagy hatással voltak a képek, s állította, hogy ezek a legtisztább, legszebb, legőszintébb művek, melyek valaha is a „291”-be kerültek.

Így mondhatjuk, hogy Georgia O’Keeffe-t Alfred Stieglitz, a híres fotográfus és az amerikai avantgárd nagy támogatója fedezte fel, miután galériájában a festőnő tudta nélkül bemutatta szénrajzait. Intenzív levélváltás kezdődött közöttük. Stieglitz támogatása adja meg O’Keeffe-nek a szükséges bátorságot arra, hogy feladja állását, és csak a festészettel foglalkozzon, így amikor Stieglitz 1917-ben felajánlja neki egy önálló kiállítás lehetőségét, a festőnő maga mögött hagyva mindent, hirtelen elhatározással New Yorkba utazik. Stieglitz gyönyörű képeket készít a fotogén festőnőről. Az 1918 és 1937 között készült háromszáz fekete-fehér fotót galériájában be is mutatta. Kapcsolatuk egyre szorosabbá válik, 1924-ben Alfred Stieglitz feleségül veszi a nála 23 évvel fiatalabb Georgia O’Keeffe-t.

Stieglitz, aki galériája megnyitásának első éveiben az európai modernizmus élharcosának számított, az első világháború végére kizárólag az amerikai művészet felé fordult. Szinte missziójának tartotta az európaiától független amerikai művészet propagálását és bemutatását. A festőnő azonban házasságuk alatt is rendkívül magabiztosan járta saját művészi útját, amit aztán férje 1946-os halála után is ugyanolyan magától értetődő módon folytatott. Ez az út szénrajzokkal és absztrakt

akvarellekkal kezdődött, de New Yorkba érkezése után az olajfestészet felé fordult. A közép-pontba olyan témát állított, amely egész életén át végigkísérte, a ragyogó színekben megvalósított, csodálatos szépségű, hatalmasra felnagyított virágfestményekét. A művészettörténészek azon megállapítása ellen, mely szerint szexuális szimbólumokról lenne szó, O’Keeffe állandóan hadakozott. Ugyan ehhez a meglátáshoz nyilván hozzájárult a róla kialakult szabadelvű művész képe, amit a Stieglitz fotográfia képek közvetítettek róla, de az intim bepillantás a virágkelyhekbe, éppenséggel adhat is lehetőséget az erotikus asszociációkra. Mindenesetre mindenekelőtt ezekkel az érzékeny pulzáló mágikus virágképeivel bővülte el egyre növekvő közönségét, és ez az a téma, ami meghozta a népszerűséget és az elismerést számára. Egyedül 1918 és 1932 között 200 virágfestménye készült, mindenféle virágról, köztük a calla liliomról is, amely a nagy nyilvánosság szemében a festőnő emblemmájává vált. Ezt remekül ragadja meg Miguel Covarrubias mexikói művész, *A liliomos hölgy* című, O’Keeffe-ről készült karikatúrájában.

A festőnő egy idő után azonban a realiztikus ábrázolásmód felé fordult, ezekhez az öt foglalkoztató valóságű témákhoz a nagyváros precíz leírása is hozzátartozott, amelyben semmiféle személyes vagy kritikus állásfoglalás nincs, ez a szintiszta *l’art pour l’art*. A nagyváros egébe belehasító izgalmas épületformák teljesen lenyűgözték, ezek inspirálták New Yorkról készült képeit. Egy játékméretűre kicsinyített modern világ ez, melyet majd mindig a 30. emeletről, lakásuk ablakából festett meg. Ezekben a művein jelenik meg először a fotografikus perspektíva. Ugyanolyan torzítással jeleníti meg a felhőkarcolókat, mint ahogy azt egy meredeken felfelé irányított kamera tenné. Nyilvánvaló, hogy ez is, mint a fényreflexió használata, férjének és a környezetében mozgó fotósoknak a hatása volt. Ezekkel a festményekkel is nagy sikert aratott, első New Yorkról készült képét már kiállítása megnyitásának napján eladták.

Magánéleti válsága és súlyos betegsége hatására még nagyobb figyelmet fordított arra, hogy megvalósíthassa önmagát. Ahhoz, hogy saját útját tudja járni fokozatosan függetlenítenie kellett magát Stieglitz befolyásától.

Így örömmel fogadta az író Mabel Dodge

Luhan meghívását Új-Mexikóba, ahol azonnal beleszeretett a tájba. Ettől kezdve O'Keeffe rendszeresen az év egy részét Új-Mexikóban tölti, s fő témái a vidék motívumai lesznek, a sivatagi táj, a rózsaszín és piros homokhegyek, az állati csontok. Egyre nagyobb népszerűségnek örvend, nagynevű amerikai múzeumok rendeznek kiállításokat műveiből, a Metropolitan Múzeum pedig megvásárolja egy festményét.

Új-mexikói otthonában a félreeső farmon, melyet Ghost Ranchnek nevez, híres művészek, fotósok és gyűjtők lesznek állandó látogatói. Stieglitzet azonban nagyon megkínózzák ezek a hosszú távollétek. Válságokkal teli, viharos kapcsolatuk ellenére a pár érzelmi és spirituális összetartozása megkérdőjelezhetetlen. Ezt napi levelezésük is tükrözi, O'Keeffe 1937-ben például így ír a távolból férjének: „Olyan magányosnak tűnsz nekem ott fent a dombon, ez felébreszti a vágyat bennem, hogy veled legyek, de úgy érzem, hogy az a részem, amely igazából egészé tesz engem, nálad van, még akkor is, ha én itt vagyok.” 1946-ban Stieglitz súlyos szívrohamban 82 évesen meghal, férje halála után Amerika leghíresebb festőnője végleg visszavonul az új-mexikói sivatagba, hogy kizárólag a művészetnek szentelje életét. Ekkor festi meg patio-sorozatát, melyet a belső udvarok eredeti Adobe építészete inspirált. Meglehetősen elszigetelten élt, a magányosságban eltöltött évek alatt született meg egyre meditatívabbá váló késői művészete.

Az 1950-es években műveinek képviselőjét átveszi egy New York-i galéria, így a festőnő megszabadul kötelezettségeitől, ezzel nagyobb nyugalmat és függetlenséget engedhet magának. Nagy utazásokat tesz a világ számtalan tájára, bejárja Mexikót, Indiát, Kelet- és Délkelet-Ázsiát, Pakisztánt és a Közel-Keletet. Ő, aki sosem járt Európában, ellátogat Spanyolországba, Franciaországba és Olaszországba is. A hosszú repülőutak új témát adnak festményeinek. Ezeket a késői munkáit absztrahált formákból álló képsorozata jellemzi.

1971-re O'Keeffe látása teljesen megromlott, de ekkor ismét megújult művészete. Fialat asszisztense, Juan Hamilton keramikus támogatásával elkezdett az agyaggal kísérletezni, és kerámiákat készített.

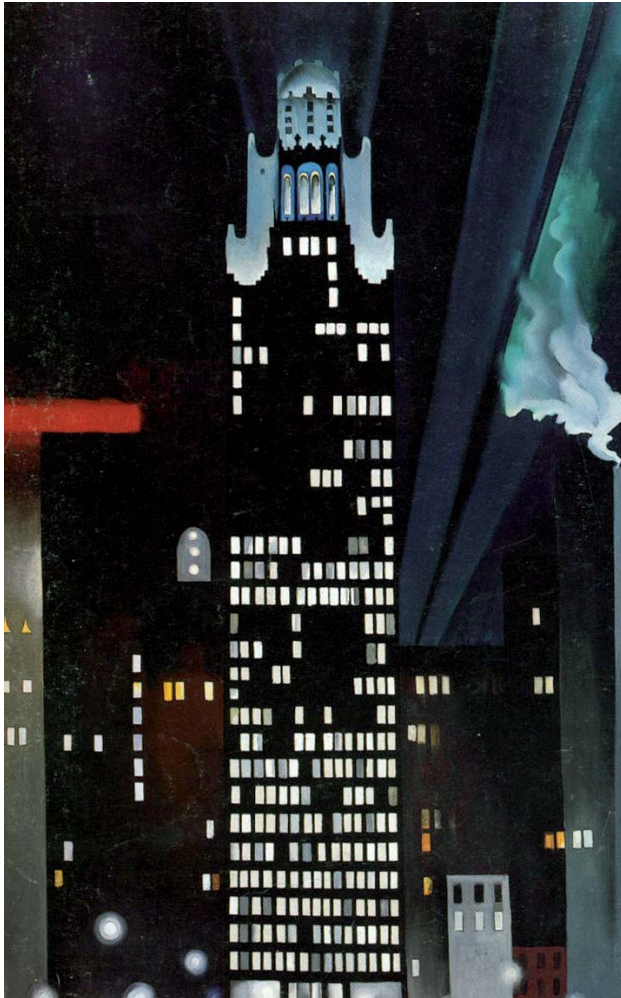
A festőnő 98 évesen, 1986. március 6-án halt meg Santa Fében. Kívánságának megfelelően

hamvait a szeretett Ghost Ranchen szórták szét.

Georgia O'Keeffe élete majd száz esztendeje alatt hihetetlen nagy dolgokat vitt véghez. Az 1917-es New York-i önálló kiállításától kezdve művészi munkájáról a kritika nagyrészt csak dicshimnuszokat zengett. A kritikusok és a kortárs amerikai művészet, úgy az absztrakt expresszionizmus, mint a colour-field festészet fontos előfutárát látta benne. Katalógusok, monográfiák, televíziós dokumentumfilmek, művészettörténeti méltatások és természetesen számtalan kiállítása már életében mitikus figurává emelték. Több amerikai egyetem díszdoktorává választotta, 1985-ben pedig az Egyesült Államok elnöke (Ronald Reagan) a „National Medal of Arts”-szal tüntette ki, továbbá ő volt az egyetlen élő festőnő, aki a neves *Life* magazinban két címlapot is kiérdemelt. O'Keeffe művészeti útja sosem volt egysíkú. Festészetében az absztrakció váltakozott a figurális festészettel, a múltó pillanat megragadása a nyugalmi állapot monumentalitásával. A színes virágképeire és fénytel teli tájképeire a New York-i felhőkarcolók tárgyilagos megfestése volt a válasz. Képeinek fő jellemvonása, a természet iránti mély alázat és az átszellemült hódolat hazája, Amerika iránt: ezt fejezi ki a New York-i felhőkarcolókkal éppúgy, mint az új-mexikói pueblókkal, a sivatagi homokban szétszórt állati koponyákkal és csontokkal ugyanúgy, mint a kontinens határtalan vidékeinek, virágainak, növényeinek ábrázolásával. Festészete egyszerű, tiszta és lírai, mint amilyenek gondolatai is voltak, amelyet nagyon jól fejeznek ki a következő sorok: „Egy virág viszonylag kicsi. Mindenki egy sor elképzelést kapcsol egy-egy virághoz. (...) De szinte senki nem szemléli meg igazán a virágot. Hisz olyan kicsike, s nincs időnk, hogy alaposan megnézzük, ahhoz pedig időt kell szakítani, ugyanúgy, mint a barátságokra. (...) Tehát azt mondtam magamnak, lefestem, amit látok, azt, amit nekem egy virág jelent. De kinagyítva festem meg, és ezzel rákényszerítem az embereket, hogy időt szakítsanak a megtekintésükre. Sőt, még az elfoglalt New York-iakat is ráveszem erre.”

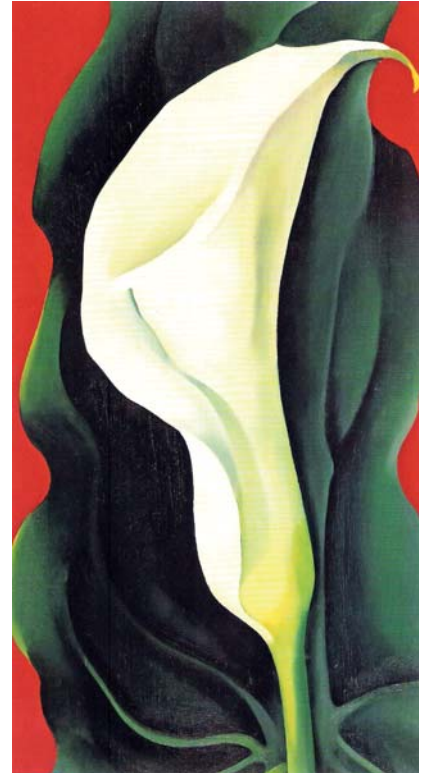
Ezekon a mondatokon mi is elgondolkozhatunk, szavai a mai kor emberének még aktuálisabbak, mint valaha.

WÉBER KRISZTINA

A radiátor épület - éjszaka, New York

Egy szál lilium vörössel, 1928

Georgia O'Keeffe három arca

Két kálalilium rózsaszín alapon

Amikor minden pillanatot számít!

Milyen panaszok esetén ajánlott a Fortedol gél?

- Rándulások, zúzódások, ficamok
- Derék-, nyak-, vállfájdalmak
- Íngyulladás, túlerőltetés
- Reumatikus panaszok esetén

A Fortedol gél:

- a fájdalom helyén fejt ki fájdalomcsillapító és gyulladáscsökkentő hatását
- gyorsan, nyom nélkül felszívódik
- naponta 3-4 alkalommal, enyhén bedörzsölve alkalmazandó
- vény nélkül kapható gyógyszer

Fortedol 1% gél
diklofenák-dietilamin
külsőleg alkalmazandó

40 g
100 g

TEVA

Oslo, te drága – kulturális kirándulás

A találó cím aranyat ér...

Nézzük sorjában! *Oslo*, a csodálatosan szép norvég főváros: 454 km² (ebből kb. 75% erdő!), félmillió lakos, a 100 km hosszú fjord északi végében lévő öböl és a hegyek védelmező karéjában fekszik. Klímája jó, az évi átlaghőmérséklet +8 °C! A kertvárosokban sok helyen láttam virágzó, termő fügebokrokat... *Te*: a mai norvég nyelvhasználatban teljesen uralkodik a tegezés, korra, nemre való tekintet nélkül. *Drága*: példák sokaságával lehetne illusztrálni, de csak a valóságban igazán mellbevágó. Vásárlás előtt tanácsos egy-két szem nyugtatót bekapni. Ez azért is jól jöhet, mert itt a vásárlás, sorban állás kapcsán szembesülhetünk az egyik legjellemzőbb norvég tulajdonsággal, a tempós lassúsággal, ennek tudomásul vétele egy közép-európaítól kötélidegeket kíván.

Egy ország megértésének ezernyi kulcsa van, ezekből egyet említek. Norvégia, ez a rendkívül szimpatikus, valamikor szegény, mára azonban dúsgazdag ország (kőolaj!) polgárainak szociális biztonságot és (de) kimondottan puritán jólétet kínál, semmi feltűnő luxus, rongyrázás. Az olajjövedelem döntő részét tartalékalapok őrzik a jövő nemzedékeinek. A gazdag kapitalista országok között a legniveáltabbak a keresetek, ahol pedig nem tudják a kirívóan gazdag jövedelmeket regulálni, ott adóval egyszerűen lekaszálják.

Többhetes kirándulásom fő célpontja az új oslói operaház. Először indokolt néhány adatot sorolni: bruttó terület 38 500 m², hossza 207 m, magassága 54 m, mélysége a tengerszintje alatt 16 m, a nagyterem 1364 férőhelyes. Tervezője a norvég Snøhetta építészstúdió, vezető-építész Kjetil T. Thorsen. Építése 2004–2008-ig változóan 8000 szakember munkáját dicséri.

Az épületegyütteshez legegyszerűbben a főpályaudvartól gyaloghídon érkezhünk a Bjørvika tengeröböl partjára, ami már maga az operaház területe. Ez a térség valóságosan és jelképesen is a vízből emelkedik ki, és folytatódik magában az épületben úgy, hogy az emelkedő lejtős tér egyben az épületegyüttes

teteje is. Többféle szimbolika kínálkozik: egyrészt a tenger és a földszoros kapcsolata és egymásrautaltsága, másrészt a teljes háztető sétányként való alkalmazása a kultúrának és a népnek egybefonódását, mindennapos szimbiózisát kívánja – sikeresen – megjeleníteni.

Szóval a ház kívülről egy ferde kőpromenádnak. Rafináltan egyszerű, speciálisan és művészi megmunkált kőburkolat; árnyalatokban eltérő világosszürke norvég gránit- és márványlapokkal (ezek felülete más- és másképpen a biztonságos közlekedés igényeinek megfelelően megmunkálva), néha lépcsőkkel, vízelvezető vápákkal. A ház ferde tetősíkjából kiemelkedő acél-üveg kocka teteje az előző tető hátsó oldaláról ugyancsak e kőburkolatú sétányban folytatódik. Ha felérünk, a tengeröböl kisebb-nagyobb hajóival szinte eltörpül előttünk. Nagyszerű. A tető naphosszat tele van sétáló, nézelődő, napfürdőző emberekkel. Kíváncsi vagyok, hogy a hosszú norvég télen, esős, jeges, havas időben hogyan működ-

dik mindez. Az általánosan alkalmazott rejtett fűtőszálas melegítés biztosan segít...

A színházépület tulajdonképpen bejáratához visszasétálva tapasztaljuk, hogy az üvegajtók és falak belső oldalán ugyanez a kőburkolat (más felületi megmunkálással) folytatódik a külső és a belső egységét és elegáns egyszerűséget sugározva.

A kőburkolat J. Sannes, K. Grude és K. Blystod norvég művészek munkája a Snøhetta építészirodával együtt. Egyelőre a külső felületeknél maradvány, a nem kő- vagy üvegfelületek burkolata ragad meg. Fehérre fújt alumínium lapburkolat, nagyméretű elemek rendszere, a felületük dombornyomott, megtévesztően a Braille-írásra emlékeztet. A valóságban kilenc faktúra, kiemelkedő és mélyített korongok játékos variációja összesen 6000 m² felületen – Løvaas és Wagle, egyébként főleg textilben utazó női művészpáros munkája.

Az épület tágas előterében a bejáratnál átellenes oldalon (a ferde tető alatt) végigfutó üvegfal a tengerre nyitott, tovább növelve a teret. A belsők szépségét az egyszerűség és a terek nagyvonalúsága biztosítja. A nagy méretek ellenére a funkcionális tagoltság, az íves közlekedők, terek egymásba fonódó szövedéke biztosítja az emberi léptéket. A belső függőleges burkolatok kiemelkedő motívuma az emeleti részek, folyosók és a terembelsők minden részletében tökéletesen kidolgozott faburkolata; érdekes, hogy kevés fafajtát és bevonati (pácolási) színárnyalatot alkalmaztak.

Az előtér attrakciója a „ház a házban” típusú ruhatári és mosdóblokk, ugyanis külső fala körben egyfajta porcelán (műanyag) rács, amelyet intenzív és változó fények világítanak meg hátulról. Olafur Eliasson munkája.

A nagyterem monumentális színpadi függönye 23×11 m. Egy gyűrt fényérzékeny fóliáról készített fotó lett átvive és a fenti méretre felnagyítva digitális eszközökkel. A számítógéppel programozott óriási szövőszéssel úgy készítették el a függönyt, hogy az a beleszótt

színek révén az eredeti anyag tükröződésekkel és formákkal teli illúzióját kelti. Középről gazdag mintázata, távolról egy térbeli, fémes kompozíció látszik, a neve Metafoil, alkotója az amerikai Pat White. Engem egy óriási gyűrt alufóliára emlékeztet, valamint Papp Oszkár-ra és Pauer Gyulára, akik a 70-es évek óta kísérleteznek az ún. „pszeudo”-gyűrt képek festői megvalósításával.

Összegezve: a kiemelkedő építészeti teljesítményhez – azzal szimbiózisban – örömtelien felzárkózott a kortárs képzőművészet is. Tudom, hogy sokan most összevonják szemöldöküket, de itt mindenképpen egy hatalmas előrelépés történt, mert a festészet tárgykörében Oslóban szinte mostanáig a hatalmas és szörnyűséges szocreál falreszkók, kárpitok és egyéb munkák domináltak.

A ház három színpadán évente 300 előadást terveznek: operákat, balettelőadásokat, továbbá komoly- és könnyűzenei koncerteket.

Ottlétem idején mindennap – telt házzal – ingyenes kamarakonzertet tartottak kiváló előadókkal. Július 30-án Ida Bryhn szólóbrácsakonzertjét hallgathattam, zongora-, illetve énekes kísérettel. A műsorban Henri Vieuxtemps, Penderecki, Atar Arad, Ligeti György és Max Reger művei szerepeltek. Jó koncert volt. Elmenőben visszaneztem az épületre, és összegezve gondolataimat megállapítottam, hogy a ház nagy méretei ellenére nem irritálja környezetét, hanem alkalmas arra, hogy a kiépülőben lévő öböl egyéb részeihez integrálódjon.

Oslóban ennek az ún. maritim építészetnek máshol is nívós képviselői vannak, ilyen pl. az Aker Brygge épületcsoport a Pipernika-öböl mentén, egy valamikori hajógyár, ma üzletcsoportok, hivatalok, szállodák, éttermek stb. halmaza.

Az új operán kívül is nagyszerű a kulturális, múzeumi kínálat a városban. A kortárs művészetekre koncentrálna: Astrup Fearnley Museum: naprakész amerikai és európai képzőművészet; csak a teljesen nyitott elméknek ajánla-

nám, olyanoknak, akik nem könnyen rökönyödnek meg napjaink „művészi” furcsaságain. Nationalmuseum – Art: kortárs képzőművészet a 20. század elejétől napjainkig remek művekkel (a bejáratnál R. Serra amerikai képzőművész lenyűgöző kortenacél szobra áll). Nationalmuseum – Architecture: az előbbivel átellenben nemrég költözött erre az új helyre, és Sverre Fehn kiemelkedő norvég építésszel mutatkozik be. Szívből ajánlható nem csak építésznek, makettek, fotók, filmek is láthatók benne. Henie Onstad Artcentre: Oslo mellett az E18 úton Dramsman felé kb. 15 perc. Nagyszerű (és fogyasztható) 20. századi norvég és nemzetközi művészet. Gyönyörű tenger menti park szoborgalériával, ideális kirándulólé hely is egyben. A múzeum (egyik) alapítója Sonja Henie az 50-es évek sztár műkorcsolyázónője volt.

Az egyéb kulturális kínálatot még számba venni sem könnyű. A Bygdøy-félsziget múzeumi talán a legnépszerűbbek: Tengerészeti Múzeum, Fram (Nansen, Amundsen) Múzeum, Kon Tiki (Heyerdahl) Múzeum, Viking hajók Múzeuma, Skansen.

Városháza: ez a hatalmas épület a funkcionális építészet szép példája, belülről minden szabad falfelület irtózatos méretű és benyomást keltő szocreál freskófestéssel taglóz le. Itt adják át minden év decemberében a Nobel-békedíjat.

Edvard Munch Múzeum: kötelező program, ennek ellenére csodálatos.

A kulturális kínálat szerves része a rengeteg városi, köztéri szobor. Nem túlzás kijelenteni, hogy Oslo a szobrok városa. Ezernyi jobbnál jobb szobor városszerte, a klasszikustól a realistán át a modernig, csak gyönyörködni és irigykedni tudtam. Egy szubjektív kiemelés a sok közül: Venche Gudbransen norvég szobrászművész: IV. Christian, a város újraalapítójának emlékműve azon a helyen, ahol állítólag azt kijelölte, egy kéz és mutatóujj a Radhausgátén. Az alkotó a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult a 60-as években.

A szobroknál maradván a végére hagytam a csattanót: Vigeland-park. Gustav Vigeland

(1869–1943) szobrászművész szinte teljes életműve itt a 32 hektáros szoborparkban van bemutatva. 192 szoborcsoport, a fő helyén az ún. monolit, egy 17 méter magas gránitoszlop, 121 egymásba fonódó emberalakokkal. Grandiózus.

Búcsúzva, Vigeland szavait kölcsönvéve: ha Európa látni akarja munkáimat, jöjjön el ide, nézze meg őket itt... Mit tehetnék ehhez hozzá? Hát azt, hogy igen, Oslo vár mindenkit sok szeretettel, kiváló és érdekes művés-

szetével, építészetével és az egyedülállóan gyönyörű természeti szépségeivel.

PS: A távolság miatt a norvégiai kirándulások egyik külön is érdekes attrakciója maga az utazás. *Repülő*: verhetetlen alternatíva. Gyors, viszonylag olcsó. Ferihegy elérése és az ottani vegzatúra tovább tart, mint maga az út, bármelyik Oslo környéki reptérről a városba száguldó kulturált vonatúttal együtt. Tanulságos és megdöbbentő egy-két óra után egy teljesen más civilizációs szituációba és szintre érkezni. *Autóút*: hosszadalmas, költséges, fáradságos, viszont sok apró előnnyel jár, valamint rendkívül sok útközbéli érdekesség, élmény, látnivaló kínálkozik. *Hajóút*: szárazföldi patkányként erre vállalkoztam – az előbbi módok után – kalandvágyból. Megérte! Óriási hajó a Color Magic: 75 100 brt, 224 m hosszú, 15 szintű fedélzet, 42 400 lóerő, 22,3 csomó sebesség, utasszám 2700! 1016 kabin, a belső fő sétány (promenáda) 163 m hosszú, 550 autó, kamion stb... Üzletek, éttermek, kaszinó, uszoda – egyszóval minden! Ez a monstrum teljesen stabilan uralkodott a vízen, mígnem egy vihar mindezt zárójelbe nem tette – ugyanis embe-restül, autóstul, kaszinóstul, bevásárlóközpontostul, luxuséttermestül stb. hirtelen nem volt(unk) több, mint egy vacak szappantartó a háborgó végtelen tengeren. Az addig szelíd hullámok megvadultak, szinte dobálták a hajót. Minden fizikai és lelki stabilitásom megrendült. Nem részletezem – Petőfi Sándor és az általa „tisztelt” hegyek jutottak eszembe. Jóval később, Oslóban informáltak arról, hogy valóban és „szerencsésen” az év legnagyobb északi-tengeri viharát fogtam ki...

MATZON ÁKOS

Pesaro és Montecchio mesél

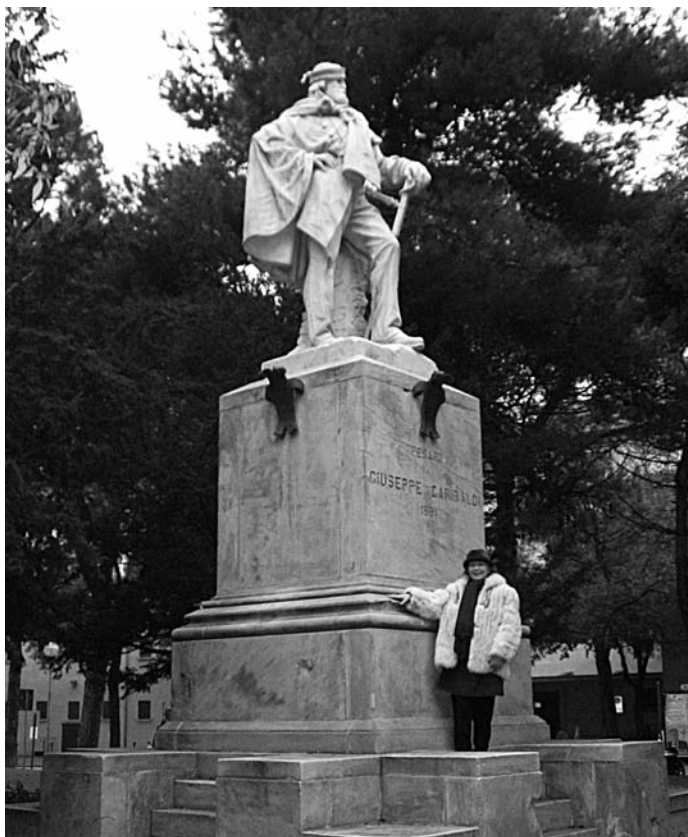
Olaszországba utazni télen?! Micsoda gondolat, amikor mindenki arra vágyik, hogy az izzó, napsütötte homokban, színes napernyők alatt pihenje ki fáradalmait az Adriai-tenger partján! Pedig minden ellenkező híresztelés ellenére érdemes a nagy kultúrájú országba télvíz idején is ellátogatni. Gondoljunk csak az érdekes útvonalra, amelyet az Euroline autóbusz vagy az autónk érinthet. Szlovénián át havas hegyi tájak, majd az északolasz nagy kikötővárosok (Vercelli, Triest) és az éjszakai kivilágításban tündöklő tenger, a világítótorony, az örök és végzetes fárosz látványa, a pihenő csónakok, gondolák, a nagyobb hajók sziluettje is lenyűgöző. És mindenütt fény és zene, hiszen itt a karnevál, a farsang ideje. A zene pedig nem ismer határokat, és gyógyít, csakúgy mint a színek és a fények. A téli hidegben testileg-lelkileg megfémberedett, összehúzódtott emberek, így az utazók számára terápiásan is hat ez a csillogó, vidám, mégis komplex és elegáns együttes. Ez is Olaszország!

Mivel leányom családja ott él, megadatott a fent vázolt látogatás. Érdemes megismerni egy-egy kisváros, kisebb település történetét is. Az Adriai-tenger partján, Marche tartományban található Pesaro, Rossini szülővárosa. Nyáron kedvelt fürdőhely, a közeli és híresebb Rimini, Riccione és Cattolica közelében, az északnyugati parton. A város a 16–17. században jelentős irodalmi, művészeti központ volt, de ma is az, s a 21. századra egyre élénkebbé vált kulturális, sport- és egészségügyi vonatkozásban és a kereskedelemben is. Lakossága ma már eléri a 95 000 főt. Pesaróban több versenyzésre alkalmas uszoda van, a természetes tengeri fürdőzés lehetősége mellett. Minden kedden megrendezik a hagyományos és híres pesarói vásárt, amely a kikötőtől egészen a belvárosig kínálja a legkülönfélébb portékákat igen kedvező áron. Ilyenkor érdemes benézni az esztétikai látványt is nyújtó halpiacra. Olyan szerencsénk volt, hogy családunk jóvoltából a belvárosban lakhattunk. Így a jellegzetes olasz teraszról kinézve azonnal a városi forgatagban érezhattuk magunkat.

Pesaro központjában található a 16. században épült, a Sforzák hercegi palotájának készült Palazzo Ducale. A Palazzo Toschi-Mosca épületében, nem messze a gyönyörűen restaurált Dómtól található a Musei Civici (Városi Múzeum) gazdag képtára és majolikagyűjteménye, amely fontos értéket jelent a városnak. A tengerpartra vezető egyik jellegzetes sétálóutca végén feltűnik a Rómában található *Vatikáni földgömb* pesarói bronz ikerpárja. Csodálatos látvány az Adria azúrból kiemelkedő, a napsütésben szikrázó hatalmas gömbszobor, amely egyben vízforrás is, pihenőpark az idelátogatók számára. A gömb Pesaróban a „Pomodoro” (‘paradicsom’) elnevezést kapta a helyiektől. A földgömb a város jelképévé vált, átlós, szinte éteri összeköttetést jelképezve Rómával, az ország fővárosával.

„Azzuro, magyarul azt jelenti, mindig kék fenn az ég...” – szólal meg lelkünkben, bensőnkben a jól ismert dallam, s ez a télben a nyarat idézi. Már nem fázunk. Egyébként is szaporán lépegetünk, mert egyéves Klea unokánk hangja erősödik, ha éhes lesz. Szerencsére van hova betérni, ha jellegzetes olasz ételeket, egy forró eszpresszót, kapucsínót, jóféle marchei vagy éppen szicíliai bort szeretnénk megízlelni. Itt halat, rákot, tengeri kagylót, a „tenger gyümölcseit” érdemes kérni a házigazdától. A halászok tengerből frissen kifogott portékáját a háziasszonyok a jóízű pastával, zöldeges ízesítéssel készítik, nem rizzsel, burgonyával. A pesaróiak bár pizzát is fogyasztanak, inkább a palacsintaszerű piadinára tesznek páрмаi sonkát, parmezán sajtot, zöldegféléket (pl. ruccolát, paradicsomot, színes fodros salátákat, édeskömény húsos levelét, párolt articsókát, ami nem madár!). Nyáron pedig a sonkát sárgadinnyével fogyasztják! Micsoda kiváló íz- és zamatkombináció, különleges ajánlat.

Pesaróban van kis Rossini-múzeum is, ahol a város szülöttének eredeti kottái, hagyatékának darabjai láthatók. A nagy színház, amely az ő nevét viseli, egyszerűségében is lenyűgözően szép. A mintegy 700 főt befogadó, belül a pesarói rózsákat, vörös bársonyokat, finom világi-

Garibaldi szobra Pesaróban

Montecchio

Pesaro

tást a kis terek, a páholyok és a szűk folyosók teszik korabelien egyedülállóvá. És megint a zene, amely összeköti a kultúrákat és gyógyít, vagy olykor ráébreszt a ridegebb valóságra. Részünk lehetett mindkettőben egy német vonósnégyes vasárnapi koncertje jóvoltából. Brahms, Schubert után a modern olasz szerző meghatározhatatlan, kétségbeesett effektjei, üveg- és állathangjai a közönség egyértelmű és hangos nemtetszését váltotta ki a Rossini Színházban. Mert itt erre is van lehetőség! A hangversenymester a ráadásszám előtt megkérdezte a közönséget, játsszák-e ismét a modern számot. Hangos „non, no, no!” volt az egybehangzó válasz a többemeletnyi nézőtétről. Az Operaházban Budapesten is elkelve olykor egy-egy hasonló véleménynyilvánítás. Pesaróban a közönség maradt, és a művészek nekik, az ő kedvükért játszottak. Az Operaház némely „modern” rendezése csak a közönség néma kivonulását eredményezte, és hagyott lelki fájdalmat, űrt maga után. Csak dicsérni lehet ellenben az új, Kovalik Balázs-rendezést, Rossini *A sevilliai borbély* magyar előadását. Ezzel a híres Rossini Színház közönsége is elégedett lenne.

Pesaróban a magas művészet mellett megvan a *commedia dell'arte* műfaja is, és Kísérleti Színház is működik. A *Pinocchio kalandjait* egy kis színházban láthattuk, meglehetősen harsány előadásban. A gyerekek azonban nem féltek, hanem fokozatosan kapcsolódtak be az interaktív előadásba, a gitáros zenébe, dallamokba. A nemzetközi mesekincs itt is áthidalta a nyelvi nehézségeket. Ki ne ismerné Burattino, a fabábú életre keltésének történetét? Gondoljunk csak a bartóki magyar változatra, *A fából faragott királyfira*.

Pesaro főtere is jellegzetes, nem csak tengerparti sétánya. A főposta az egyik legszebb oroszlános palazzóban székel, itt van a Város háza nyitott ajtókkal és hivatalokkal és az igen élénk Caffé Nero jellegzetes lilásfekete kristálycsillárjaival, dzsesszzenéjével. Ide szinte minden pesarói betér a délutáni munka, bevásárlás, ügyintézés, séta közben egy kávéra, újságot olvasásra, rövid beszélgetésre. Így tettünk mi is. Nemzetközi baráti, családi találkozót tartottunk (magyarul, olaszul, oroszul, angolul, franciául is folyt a szó). Remek volt, nyár a télben! „O, sole mio!” – csendült fel átmelegedett lelkünkben-testünkben az örökzöld dallam, amely még reumánkból is kigyógyított, csakúgy mint a

Perlini valamint a Li Vigni család vendégszerete.

Van azonban más zene és más dallam is, amelyet a január végi napokban Olaszországban nem feledhetnek. 1944-ben itt háború pusztított. A Gót-vonalon fekvő, Pesarótól alig 10 km-re lévő kis településen, Montecchióban, a német és angol-amerikai légiók bombatámadásai taroltak. Sok áldozat volt. A város történetét egyrészt Orlando Bartolucci kiváló könyvéből (*Montecchio, egy ország, egy nép, egy történelem*), másrészt a helyi reprezentáns szerzőktől, barátinktól, az ott élőkől ismerhettük meg.

Gentili névre hallgató helybéli ismerőseink a fenti könyv mellett megajándékoztak minket saját szerkesztésű kiadványukkal is. A szálak Montecchiótól Budapestig nyúlnak. A „Montecchio si racconta... (Montecchio mesél...) Ismerjük meg gyökereinket” projektben és képes kiadványban szerzőtársként Mariella Benedetti neve tűnt fel. A Benedetti családnév Magyarországon is ismert, neves építész mérnök barátunk, Tibor (83 évesen) most hagyott itt örökre bennünket. A név kötelez! Nomen est omen, tartja a régi latin mondás. Befogtunk hát az „Egyszer volt, hol nem volt...” (C'era

una volta... – minden mese, történet ezzel az állandó fordulattal kezdődik olaszul) iskolatörténetbe. A római úton ma is álló, de modernizált, újjáépült iskola falai között sok értelmes kisdiák tanult. A szerzők itt tanítanak, és a támogatók, valamint a Sant' Angelo in Lizzola alapítvány jóvoltából 2006/07-ben ki tudták adni gyűjtésüket. Az iskola történetének feldolgozása példaértékű. Egykori bizonyítványok, a tanítványok, a tanulók elbeszélései, fotói elevenítették fel az egykori módszereket, oktatási eszközöket, ruházatot és a változásokat. Az ezredfordulón, 2000-ben már több lehetőség jutott a tanulás mellett a szórakozásra, a carnevaléra, a sportjátékokra, a színes rajzokra is. Köszönet mindazoknak, akik ragaszkodnak értékeikhez, gyökereikhez, hagyományaikhoz és megőrzik őket.

Montecchiót a kommuna motorjának lehet nevezni, az utóbbi 30 évben óriási fejlődés ment keresztül. Új faipari, bútoripari és egyéb gyárak, üzemek, bevásárlóközpontok, emlékművek gazdagították az egykori néhány kis házból és szegényes iskolából álló települést a római úton, az egykori Gót-vonalon.

DR. KINCSES KOVÁCS ÉVA

20 éve

Gömör Béla professzor úr biztatására néhány sorban megemlékezem arról, hogy épp 20 éve jelent meg közös cikkünk a tekintélyes *The Journal of Rheumatology* folyóiratban, és igen kedvező nemzetközi fogadtatásra talált (Domján L., Nemes T., Bálint G., Tóth Zs., Gömör B.: A Simple Method for Measuring Lateral Flexion of the Dorsolumbar Spine. *J Rheumatol* 1990, 17: 663–665; magyarul: *Magyar Reumatológia* 1989, 30: 230–236). Célunk az volt, hogy olyan egyszerű módszert fejlesszünk ki, ami megbízhatóan és gyorsan jelzi, ha a vizsgálati alany dorsolumbalis gerincének oldalhajlása szimmetrikusan beszűkül. Közismert ugyanis, hogy a Bechterew-kór, avagy spondylitis ankylopoetica egyik legkorábbi fizikális jele a gerinc oldalhajlásának kétoldali csökkenése. Az pedig reumatológiai közhely, hogy ennél a körképénél a korai diagnózis sorsdöntő.

Módszerünk a következő: a vizsgálati alanyt vigyázállásban falhoz állítjuk, oly módon, hogy háta és tarkója a falhoz érjen. Ekkor a vizsgálati alany combjára simuló kezek leghosszabb, tehát 3. ujjá végénél mindkét oldalon jelet rajzolunk a comb bőrére. Ezt követően felszólítjuk a beteget, hogy csúsztassa le combja oldalán a kezét, amennyire csak tudja, de úgy, hogy a háta és tarkója továbbra is érintse a falat. Vég helyzetben ismét megjelöljük a 3. kezűj végének helyzetét, majd a test másik oldalán is elvégezzük a mérést. Ezt követően megmérjük a combokra rajzolt bőrjelek közti távolságot.

Nagy számú, egészséges fiatal embert megvizsgálva az derült ki, hogy véletlenül épp a testmagasság 10%-a a határ, a még elfogadható és a már kóros érték között. Ha tehát ha a páciens 175 cm magas, akkor mindkét combján legalább 17,5 cm-t kell tudnia lecsúsztatnia a kezét úgy, hogy közben a háta és tarkója mindvégig érinti a falat. Ha az érték mindkét oldalon ennél kisebb szám, akkor az megerősíti a spondylitis ankylopoetica gyanúját. (A mérés kivitelezése a youtube-on (www.youtube.com) is látható magyar, illetve angol nyelvű kísérő szöveggel.)

DR. DOMJÁN LÁSZLÓ

Az Orvosi Numizmatikai Szakosztály életéből

A Magyar Orvostörténelmi Társaság Orvosi Numizmatikai Szakosztálya 2009. november 7-én tartotta őszi ülését az Orvostörténelmi Könyvtár olvasótermében. A megjelentek között az orvosi numizmatika régi és újabb elkötelezettjei mellett most is találkozhattunk olyan neves éremművészekkel, akik összejöveleinket jelenlétükkel már eddig is gyakran megtisztelték.

A programban három előadás és egy könyvismertetés szerepelt. A rövid elnöki megnyitó után elsőként szakosztályunk örökös elnöke, dr. Süle Tamás (Pécs) kapott szót. „Orvostudomány és éremművészet” című előadásában beszélt az orvosi numizmatika (a „*medicina in nummis*”) kialakulásának történetéről, leghíresebb külföldi és magyar (Faludy Géza, Varannai Gyula, Györffy István) művelőiről, utalva az újabb magyar szerzők e tárgyban megjelent önálló köteteire is. Előadásának második részében pécsi vonatkozású orvosi érdemeket láthattunk, amelyek ismertetése révén a pécsi orvosképzés történetével, emlékezetes eseményeivel és neves orvosprofesszoraival, munkásságukkal kapcsolatos gondolatait szemlélte. A rendkívül érdekes mondanivalót és a szép éremképeket számos személyes élmény közreadásával tette még élvezetesebbé.

Második előadónk Kocsis János (Budapest) volt. Logikusan felépített és gazdagon illusztrált előadásának ötletét a Budapesten 1926-ban rendezett Nemzetközi Embervédelmi Kiállítás éremének (Zala György munkája) a hátlapján olvasható bevésett szöveg (BALLA SÁNDORNAK/A KIÁLLÍTÁS NAGYSZERŰ/ALKOTÓJÁNAK) adta. Szorgalmas kutatómunka eredményeként sikerült a vidéki gyógyszerészből nemzetközileg ismert, a

Wander Gyógyszergyárt megalapító és hosszú éveken át irányító, majd 1945-től külföldön működő Balla Sándor (1881–1954) életművét összefoglalnia és ismertetnie.

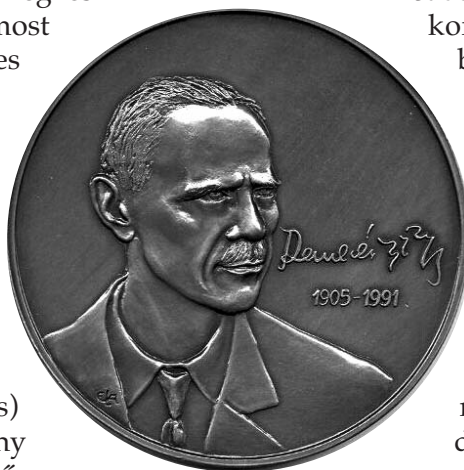
Előadását az érem és számos egyéb korabeli dokumentum képének bemutatásával tette még létezőbbé. A két előadást egy könyvismertetés követte. Szakosztályunk alelnöke, dr. Bóna Endre (Szeged) ismertette *Szent-Györgyi Albert emlékezte képzőművészeti alkotásokban* (Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2009) című könyvét. Mint megtudtuk, napjainkban a világhírű Nobel-díjas tudós emlékét több mint száz képzőművészeti alkotás őrzi. A kötet két fő fejezetében ezek közül az eddig ismert 64 öntött és vert érem és plakett, valamint 11 szobor képe és rész-

letes leírása található meg, pontos irodalmi hivatkozásokkal. Az utolsó oldalakon bronz domborművek és emléktáblák láthatók.

Végezetül dr. Csoma Zsigmondné, szakosztályunk titkára mutatta be a Semmelweis Orvostörténelmi Múzeum éremgyűjteményének újabb szerzeményeit. A múzeum nehéz anyagi helyzete magyarázza a valóban csupán szerény gyarapodást.

Az előadásokat számos hozzászólás és kiegészítés követte. A zárószó szokatlan, de indokolt része volt az a felhívás, amelyben az elnök felkérte a múzeum éremtárának sorsát szívügyüknek tekintő jelenlévőket (művészeket, gyűjtőket és érdeklődőket), hogy kérjék a különböző orvosi társaságok és intézmények vezetőit, szakmai összejövelelek szervezőit, valamint éremművész ismerőseiket a közelmúltban készült és a születendő újabb orvosi érdemek egy-egy példányának a múzeum számára történő átadására.

DR. JAKÓ JÁNOS

Romhányi György professzor arcképe a Magyar Pathologusok Társasága jutalomérmének (E. Lakatos Aranka, 1995) előlapján

Az utolsó fejezet

(A történet a szerző kárpátaljai orvosi működése idején zajlott.)

Nem ült kocsiba, gyalog indult munkahelyére, a kórházba, mert ki akarta szellőztetni a rövid éjszakai alvás okozta enyhe kábaságot. Évtizedes praxisa során hozzászokott, hogy darabokban alszik, mikor betegeihez hívták, ám az eltelt éjszaka más volt: tolakodó és feltoluló gondolatfüzérei tették rapszodikussá a testi-lelki reinkarnáció óráit, óhatatlanul a mai utolsó munkanapjára gondolt. Rezonőrként készítette, készítette magát az elkerülhetetlen bekövetkezésére, próbálta révbe juttatni lelkének hánykolódó hajóját, keresve a beletörődés csöndes és nyugodt kikötőjét azon a parttalan úton, amit már számtalanok megtettek, de navigálása közben zátonyokba botlott, oldalhullámok sodorták, nem érezte az öblöt, csak a ködbe, elemeinek káoszába burkolózó stéget látta.

Ismerősei, páciensei köszöntek rá jó reggelt, jó napot kívánva.

– Ez az! – villant bele. – Szép napot! Ennek a napnak olyannak kell lennie, mint... mint... – esetlenkedtek gondolatai –, mint egy szimfónia zárótételének utolsó akkordja.

Elmosolyodott saját ötletén.

– Honnan, mi szülte ezt a romantikus képet?! Ez a nap, ez az utolsó nap... Megvan! Legyen olyan, mint az eltelt sok száz, de a tényen kívül tartalmazzon valami emlékezetest, legyen sajátos, tiszta és formás, mint egy könyv zárófedele. Pontosan: borítsa le, zárja le élete aktív szakaszának kötetét. Jobban, találójában nem is fogalmazhatnék – melengette benső énjét.

Egyszer majd talán fejezetekként vagy laponként végigolvassa ezt a könyvet, újra végigjárja a megtett utat, a színes tintával, könnyű tollal írtakat talán többször is, a nehézkesen rótt sorokat kihagyja, átsiklik felettük, esetleg fellel bennük tanmesékbe illő részleteket is, de azt is tudta: átformálni, belejavítani a szövegbe nem lehet.

– Micsoda bornírt, lila megfogalmazások – tett volna pontot meditálása végére, ám valami belső kényszer folytatásra inspirálta. – És milyen lesz a könyv fedele?! Annak minden esetben olyannak kell lennie, ami jellemző, ami magán viseli a könyv mondanivalóját, tartalmát, és ami a kezdet.

Csipetnyi örömmel konstataulta mulasztását: nem írta le, nem raktározta el emlékezetében az első napot. Derengett valami, ám sehogy sem tudott formálható egészévé összeállni: mi is történt azon a napon, mikor

először gombolta be fehér köpenyét. Bosszantotta a tény, de nyugtatta is magát: csak visszaköszön az a nap is emlékei sűrűjéből.

Kollégái, beosztottjai viselkedésében nem fedezett fel rendhagyót, különöset: mindenki, mint annyi éve, tette a dolgát. A születésnapjára időzített hivatalos és baráti búcsúztató már lejajlott – az emléklapok, virágköltemények, köszöntésekkel és köszönetek tengerében az utódlás fölötti csatározás okozta kesernyés mellékíz töltötte el némi sajnálkozással. Az a nap éppen három hetet korosodott.

– Ez a három hét sem színes tintával íródott életem regényében – simult el terjeszkedő homloka.

Intellektuális betegek mesélték, amiben most ő hasonlóságot vélt felfedezni ennek a megélt huszonegy napnak az állapotával, hogy több héttel az akut agyi vérkeringési zavar lefutása után, mikor már határozott javulás volt megállapítható, visszagondoltak rá, próbálták felidézni a katasztrófa utáni napokat, heteket: nem sikerült. Az egyik volt páciense így fogalmazott:

– Tudtam, éreztem, hogy élek, de nem tudtam evvel a gondolattal mit kezdeni. Jártam a várost, mentem a munkahelyemre, voltam az üzletekben, látogattam a rokonaimat. Láttam magam körül a házam falait, helyiségeit, kint az utcán a kocsikat, a járókelőket, a szélben hajladozó fákat, a beszélgető embereket, a tévében pergő filmeket, udvaromon a csaholó kutyámat, de nem volt hang, minden néma volt, olyan volt, mintha a kísértetek világában lennék.

Megrázta magát, végigpásztázta szobáját. Könyveit, jegyzeteit, a szaklapokat már korábban odaajándékozta kollégáinak, a hivatalos papírokat átadta az illetékeseknek, betegek is csak egy volt, a többi folyamatosan, gyógyulófélben, egészségesen hazabocsátotta, újakat nem vett fel, azaz azokat kollégái kórtermeibe irányította. Egyetlen betege, a hetvenkét éves Béla bácsi a 6-osban feküdt, akit két hete szállított be a rohamkocsi agyértrombózissal, szinte reménytelen állapotban. Az intenzív osztályon nem ragaszkodtak a felvételéhez, már csak a kora miatt is, no meg azért, mert „nem hozott magával kecsegtető perspektívát”. Ő felvette.

Béla bácsi, egyszerű falusi nyugdíjas, az első napokban odavolt, a mezsgyén leledzett. Némi javulás után még kétszer került kritikus állapotba, de mindkétszer sikerült újra visszahozni. A harmadik esemény után a mellette virrasztó, őt ápoló felesége papot hívott, hogy

feladja az utolsó kenetet, miközben szinte kérve mondta:

– Ne törje magát annyira, doktor úr, hisz látom, hogy mennie kell. Maga többet is tett, mint amennyit emberileg lehet, de meg kell nyugodni, bele kell törődni Isten akaratába.

Ő nem törődött bele: szellemi, tudásbeli muníciójával visszaverte az álnok sors támadásait.

Bement hozzá vizitre. Béla bácsi határozottan jól érezte magát: fejfájásai alig-alig jelentkeztek, mozgatta a kezdetben bénaságba zuhant kezét, lábát, szomatikus paraméterei stabilizálódni látszódtak.

A szokottnál hosszabb időt töltött az ágyánál: a vizsgálat után sokáig beszélgettek, éppen arról, ami eszükbe jutott. A felesége is részt vett a társalgásban, és némi huncutsággal így szólt:

– Ma meglepjük a doktor urat, de nem mondom meg előre, mi lesz az, csak annyit, hogy már-már megérkezik a lányuk, aki Csehben van munkán. Mert hát tudja, doktor úr, hogy itthon nincs munka, ott meg kereshet valamicskét. Nem jó dolgában ment oda, itthon hagyta két gyermekét is – ránk. Valamiféle építkezéssel hordja a maltert...

– Remélem, találkozom vele... De én most elbúcsúzom: a Jóisten vigyázzon magára, Béla bácsi azon túl, hogy saját maga is odafigyel az egészségére, de ezt teszik majd orvoskollégáim is – nyújtotta kezét.

A beteg láthatóan elszomorodott, lehangolva szorította meg a feléje nyújtott kezét, miután az elhangzott hír eljutott a tudatáig – nem válaszolt.

A pihenőnek vette útját, ahol már várták – minden nap, ugyanabban az időben fogyasztották el a kötelező kávékat, miközben kötetlen hangulatban cseréltek eszmét, véleményt a tegnapi és a folyó nap eseményeiről, terveztek.

A hangulat, ha nem is vidám, de oldott volt: Sándor, a viccmilliomos éppen legújabb szerzeményét adta elő, ami szinte kötelező kísérője volt a rituálénak.

Úgy érezte: mindegyikük az esemény hatása alatt van, de igyekeznek palástolni, kerülnek a témát, mert – ezért szinte hálás volt nekik – úgysem tudnának megfelelő hangnemben, tartalomban beszélni.

– Ugye, nem lesz ellenetekre, ha néhanapján meglátogatlak benneteket? – próbálta közel hozni a történeteket.

– Még ilyet?! – vágta egymás szavaiba. – El is várjuk, sőt kötelezünk rá, hogy meglátogass, azaz hazagyere. Szükségünk van rád, a tudásodra, a tapasztalataidra! Neked itt a helyed közöttünk.

– Úgy döntöttünk – folytatta kinevezett kollégája –, hogy a székedre nem ül senki, azt odatettük a sarokba – várni fog téged. Gyere, várunk, bármikor beléphetesz,

még kopognod sem kell.

Derű fogadta az elhangzott felszólítást, ami melengető csóvát vetett lelke hamvadó zsarátjára.

– Köszönöm nektek! Jólesik hallani ilyesmit – miattal bensője torz mosollyal nyugtázta, hogy amolyan baráti, kollegiális gesztusként a sarokba száműzték a székét. – Akkor – nézett az órájára – én mennék is.

Nem jött válasz. Felállt, indult, mikor hirtelen kivágódott az ajtó, a főnővér lépett be:

– Jöjjön valaki, a beteg a hatosban eszméletét veszítette!

Természetes reflexének parancsára sietett a hatosba.

Béla bácsi viaszszápadtan, csukott pillákkal, ernyedtesttel, kissé oldalra billent fejjel feküdt, lefittyedt szájjugából botladozott a levegő – nem reagált semmire.

Felesége az ablak felé fordulva imádkozott, az ágy melletti széken egy negyven körüli nő ült réveteg arccal, tétován mozgó ujjával simogatta az öreg lemondóan csüngő kezét.

– Mi történt? Mikor? – vetette oda, miközben tapintotta a pulzust, mérte a vérnyomást.

– Alighogy a doktor úr kilépett a teremből, megérkezett a lányunk. Nagyon megörült neki, de aztán néhány perc múlva zihálni kezdett, rángatózott a keze és a lába, kihányta a kevéske levest, amit előtte evett, majd... majd így lett – fordult felé a felesége.

– Miért nem szóltak azonnal?! – nézett hol az anyára, hol a lányára szemrehányóan.

Nem várt választ, cselekedett, tette, amit ilyenkor tenni kell. Órákig tartott a küzdelem, holott tudta, úgy, mint segítő kollégái: Kháron előttük érkezett, ott áll az ágy mellett, nem tágít, vigyorogva nézi az egyesélyes csatát, szinte élvezni reménytelen küzdelmüket.

Béla bácsi földi maradványait már átszállították a boncolóba, de ő még mindig ott ült az ágya mellett izzadt tenyerébe temetve gyöngyöző homlokát.

– Doktor úr – érintette meg az öreg lánya. – Nagyon köszönöm, hogy még láthattam édesapámat, beszélhettem vele... Édesanyám elmondta, hogy doktor úr minden lehetőt megtett, de hát bele kell nyugodni a Teremtő akaratába... Még egyszer köszönünk mindent...

A beszélő felé fordult, akinek könnyáztatta arcán gyermek mosolyszellőt vélt felfedezni.

– A doktor úr nem emlékszik rám – folytatta, mialatt átkarolta mellette szipogó édesanyját –, hát hogy is emlékezhetne, hisz oly rég volt, meg aztán annyi emberrel találkozott azóta. Édesanyám mesélte később, hogy a doktor úr segített engem a világra azon az első napon, amikor a pályáját kezdte, mikor először vette fel a fehér köpenyét...

DR. SZÖLLŐSY TIBOR

Hőstett vagy felelőtlenség?

Már jó néhány hónappal vagyunk a vancouveri téli olimpia után, de talán még sokan emlékezünk a szép tájakat, nagyszerű küzdelmeket, izgalmas pillanatokot elének varázsoló televíziós közvetítésekre. S emlékszünk azokra a szívszorító percekre is, amikor a megnyitó helyszínén sok ezren, világszerte pedig sok millióan döbbsent csendben hajtottunk főt a szánkópályán, edzés közben halálos balesetet szenvedő fiatal olimpikon emléke előtt.

Arra viszont talán kevesebben emlékeznek, hogy a sífutópályán is történt egy edzés közbeni „pályaelhagyásos” baleset, melynek – a sors kegyelméből – szerencsésebb volt a kimenetele. Ennek elszenvedője, a szlovén sífutónő, Petra Majdics, minden testi és lelki erejét összeszedve, a versenybírótság külön engedélyével elindulhatott a versenyen, és bronzérmét szerzett! Aztán elsősegélyben kellett részesíteni. Balesete miatt ő lett Vancouver hőse, a sportszerűség, a csapatszellem és a hazafiság legfelső fokának megtestesítője, a sportoló fiatalság követendő példaképe. Kínszenvedéses küzdelmének képei napokig a média homlokterében állottak. Sokan lélekben a bronz helyett neki adományozták az aranyérmét, de szép számmal akadtak olyanok is, akik a valóságban is elvárták volna ezt a győztes norvég lánytól.

A sportolónő teljesítménye valóban emberfeletti volt, ünneplése érthető, de esetéből – legalább a jövő érdekében – szükséges lenne levonni a tanulságokat is. Nem volt-e túl „nagylelkű” a versenyigazgatóság, amikor a sérülés után megadta a rajtengedélyt a sportolónak, aki a verseny előtti napon olyan sérülést szenvedett, melynek többszörös bordatörés és mellhártyaszakadás lett a következménye? „Életbevágó” kérdés az ügyben a sportorvosok szerepe. Feltételezhető, hogy e kiemelkedő világversenyen magas színvonalú volt a sportorvosi ellátás is. Hogyan fordulhatott elő, hogy az egyébként csupán fizikális vizsgálattal is aránylag könnyen diagnosztizálható sorozat-bordatörést nem tudták megállapítani, s még csak nem is gyanakodtak rá?

Még nagyobb hibát követtek el, ha gyanították vagy megállapították a bajt, és mégis engedték indulni a versenyzőt. Orvosként hátborzongatónak tartom, hogy ma, amikor a sportorvoslás hatalmas apparátusa azért működik, hogy védje a doppingszerek, csúcsteljesítmények ártalmainak és egyéb veszélyeknek kitett sportolók egészségét – életveszélybe került egy olimpikon. Az illetékesek esetleg – kezelés helyett – hallgattak a sérülésről? Esetleg maga a sportoló erőszakolta volna ki élete veszélyeztetését? A sportorvosoknak még a sportoló saját kérelmének vagy a sportvezetők lobbijának is ellen kellett volna állniuk.

Meglehet, persze, hogy a részletek alaposabb ismerete árnyaltabbá teheti az eset megítélését, de ennek érdekében valakiknek legalább a kérdéseket fel kellett volna tenniük. Elgondolkodtatónak tartom, hogy a világ orvostársadalma néma maradt egy ilyen nagy nyilvánosság előtt elkövetett műhiba esetében.

Az olimpián történt események példaértékűek, s a világ sportjának irányát alapvetően meghatározzák. A couberteni amatőrizmus ügye már régen elbukott. A sportszermárkák mutogatása kötelező aktus, a helyezettek díjazása jelentős összegekkel történik. Ezek olyannyira ösztönzők, hogy érettük a tehetséges sportolónak és a körülötte működő stábnak már érdemes titokban doppingolni, sportszerűtlen módszerekhez folyamodni, esetleg az élet veszélyeztetését jelentő egészségi kockázatot is vállalni. Ebben a légkörben megnövekedett a sportorvoslás jelentősége. Intsenek óvatosságra bennünket a sportolás közben bekövetkezett halálesetek is.

Petra Majdics hősielesen, szinte gladiátorként küzdött, de nem is sejtette talán, milyen közel volt ahhoz, hogy áldozattá váljon. Mi, orvosok pedig legalább hallassuk szavunkat azért, hogy sportoló ismerőseink, rokonaink, hazánkfiaink minél nagyobb biztonságban érezhessék magukat versenyek közben. S bár mámorító a győzelem íze, Coubertin báróval egyetértve: a legfontosabb mégis a részvétel!

DR. FANCSIK JÁNOS

■ ...2010. február 6-án szenátusi ülésen ünnepelték meg, hogy éppen 10 éve alakult meg a debreceni Universitas. Az egyetem a jubileumra elindította a *Gerundium* című egyetemtörténeti elektronikus folyóiratát, melynek első száma már papíralapon is megjelent.

■ ...A 20. században a Morbus Hungaricus kifejezést a tüdőbajra használták. De a közép-korban a kiütéses hagymázt, vagyis a tífuszt illették ezzel a névvel. Magyary-Kossa Gyula gyűjtése szerint számos más elnevezés mellett még a Febris Hungarica, Lues Hungarica, Morbus Pannonicus, Ungarische Soldatenkrankheit megjelölések is divatban voltak.

■ ...az 1867-ben született Márk Lajos festőnek még a nevét is kevesen ismerik ma, pedig korának ünnepelt piktorja volt, számos kitüntetés birtokosa. Életét 1940-ben New Yorkban fejezte be, miután kitelepedése után ott lett keresett arcképfestő. Önéletrajzában írja le, hogy amikor másodszor hajózott az USA-ba, egyszerre érkezett meg Lloyd George (1863–1945) volt brit miniszterelnökkel. A *Sun* mindkettőjük arcképét közölte, mint megérkezett notabilitásokét. Csak éppen a képaláírásokat elcserélték, így Márk képe alatt „Lloyd George, british statement”, míg George képe alatt: „Louis Mark hungarian artist” állt.

■ ...a kézzel sodort legendás kubai szivarok hosszan tartó előállítási folyamata során minőségellenőrzés is történik. Ennek keretében egy hat főből álló catadore, azaz hivatásos szivarozó csoport tesztel, mégpedig vakon. A catadorék csak reggel dolgoznak, azt vizsgálják, hogy hogyan ég a szivar, milyen az íze és a huzata. Egy szivarból csak egy hüvelyknyit (= 2,5 cm) szívnak el, majd ízlelőbimbóikat cukor nélküli teával frissítik két szivar között. Félévente szigorú orvosi vizsgálaton esnek át.

■ ...Kós Károly – az *Új Magyar Életrajzi Lexikon* szerint „építészként, grafikusként és íróként is a 20. századi magyar művészet legeredetibb és legsokoldalúbb tehetségeinek egyike” – 1883 és 1977 között élt, mindvégig Erdélyben. Első könyvgrafikai munkája 1907-ből származik (*Székely balladák* kötet), az utolsó 70 évvel későbből (!), 1977-ből (három ex libris).

■ ...Madonna számára lakberendező testvére, Christopher Ciccone alakított át Los Angelesben egy 1912-ben épített házat. Úgy vélik, szinte önmeghatározás, hogy a popdívák lakásában a fő helyen Frida Kahlo *Önarckép majommal* című festménye lóg a falon. (A vételemről nem esik szó.)

■ ...Victor Vasarely (1906–1997) a leginkább számon tartott magyar, illetve magyar származású képzőművész. 24 éves kora óta Franciaországban működött, amikortól a Vásárhelyi Győző nevet internacionálisra változtatta. Örökségével sajnálatos módon krimibe illő események történtek. Halála után több végrendeletet találtak. Végeláthatatlan pereskedés kezdődött Pierre, az unoka és Michele, a meny között, miközben dézsmálták a hagyatékot, és hamisításokhoz is hozzájárultak. Friss hírek szerint talán befejeződhet a szomorú történet, mert bírósági ítélet unokáját, Pierre-t tette meg egyértelmű örökösévé, aki az Európa kulturális fővárosa Pécs vendége lesz.

■ ...2010. január 5-én hivatalosan is megnyílt Burj Dubai (Dubai Torony) a világ legmagasabb építménye, magassága 818 m. Az épület 206 emeletről áll, azonban a 160. felett már csak kommunikációs berendezések vannak. Az eredeti tervek szerint kizárólag lakófunkcióval tervezték, végül mégis itt kapott helyet Giorgio Armani első szállodája, több tucat szinten pedig irodákat rendeznek be. A 122. emeleten étterem, a 124.-en pedig kilátó helyezkedik el.

■ ...2010. február 15-én, az egyetem Üllői úti központi épületében Professzori Tea rendezvényt tartottak a tavaly pompásan kialakított Semmelweis Szalonban. A tervek szerint havonta megismétlődő összejöveteleken ez alkalommal Rácz Károly és Szél Ágoston professzorok voltak a házigazdák. Az oktatási téma megbeszélése előtt a tanároknak szenzációs élményben lehetett részük. A Magyar Állami Operaház két művésze, Rálik Szilvia és Perencz Béla, Bartal László karnagy zongorakíséretével felejthetetlen hangversenyt adott. A színpadi szereplésekhez képest sokkal közelebbről élvezhettük az áriákat. Az est hangulatát Hábetler András, az orvos végzettségű énekes narrációja emelte még magasabbra.

Ovidius

Nemcsak a könyveknek van sorsuk, de vannak sorsfordító könyvek is. Ez a kis Ovidius-kötet valamikor 1956 táján került a birtokomba, talán 30 forintba került. Eredetileg a költő összes műveit három kis kötet tartalmazta, ezeket valószínűleg a 19. század végén kötötték egybe. Ilyen kötés és a préselt papírból készült fedőlap több más régi latin és görög könyvemen is megtalálható. A legtöbb ilyen kötet eredetileg puha kötésben jelent meg.

Ez a könyv nagy hatással volt az életemre. De nem ez volt az igazi „sorskönyv”, az már nincs meg, az egyszerű gimnáziumi latin tankönyv volt, a humán tagozatosoknak együtt tartalmazta a másodiktól a negyedikig a tananyagot. Még évtizedekig forgalomban volt, kitűnő tankönyv volt, szerzői ismert szakemberek. 1954 telén hatalmas hó esett, ki se lehetett lépni a házból, „szénszünet” volt. Nem volt olvasnivalóm, tankönyveimet nézegettem, és a latin tankönyv kezdett érdekelni, amit addig talán még ki se nyitottam, hiszen a nyelvet abban a félévben kezdtük tanulni. „Olvasni” kezdtem a könyvet, és néhány nap alatt ki is szótáraztam, megértettem (megtanultam) a nyelvtant, olvastam a szemelvényeket. Amikor újra lehetett járni az utcán, első utam a Szabó Ervin Könyvtár központjába vezetett, oda jártam kölcsönözni, néha tanulni az olvasóterembe. Magyarázatos latin szövegeket vettem ki, köztük egy nagyszerű Phaedrus-összest. A tél végére nemcsak latin „textusokat” olvastam, hanem elkezdtem görögül tanulni, és a külföldi szövegmagyarázatok miatt a német és a francia tanulásába is belekezdtem, a véletlenül kialakult „olvasós” módszerrel. Mondhatom, ez átalakította az életemet.

A gimnáziumba éppen csak, hogy bejutottam, mert apám „maszek” volt, és nem voltam igazán jó tanuló. A szoba-konyhás kis lakás apám műhelye is volt. A lakásban a magánterem egy kis polc volt a ruhásszekrényben. Könyv otthon nem volt, és nem is akartam szerezni, inkább kölcsönöztem.

Emlékszem, az egyik fő ok, hogy ebbe az Ovidiusba „beruháztam”, az volt, hogy teljes volt (opera omnia), és ilyen kicsi. A másik ok a költő

maga. Sok auktort szerettem, természetesen Catullust, Horatiust, majd görögül Anakreónt, Xenophónt, de igazán Ovidius hozott lázba. Csodálatos disztichonok, érdekes leírások, a jellem ábrázolása. Először a *Metamorphoses* fogott meg, majd más művei, de leginkább az *Ars amatoria*. Így ez a kis könyv lett a szimbóluma annak az új világnak, ami megnyílt előttem. Azt a bevágyt napot szinte misztikus ajándéknak éltem meg, olyasminek, mint amilyen Szent Ágoston életében lehetett az ifjúkori hanghallás, amely azt parancsolta neki, „tolle, lege”, vagyis „vedd és olvasd” (a Bibliát).

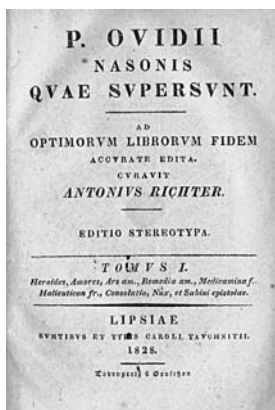
Akkoriban olvastam Móricz Zsigmond *Fáklya* című regényét, amelynek hőse fiatal pap, aki esténként nézi az alvó falut, az embereken gondolkodik, és tűnődik, hogyan lehet élni a komor aorisztoszok titkának ismerete nélkül. Én is úgy éreztem, hogy valami horizont tágult ki előttem.

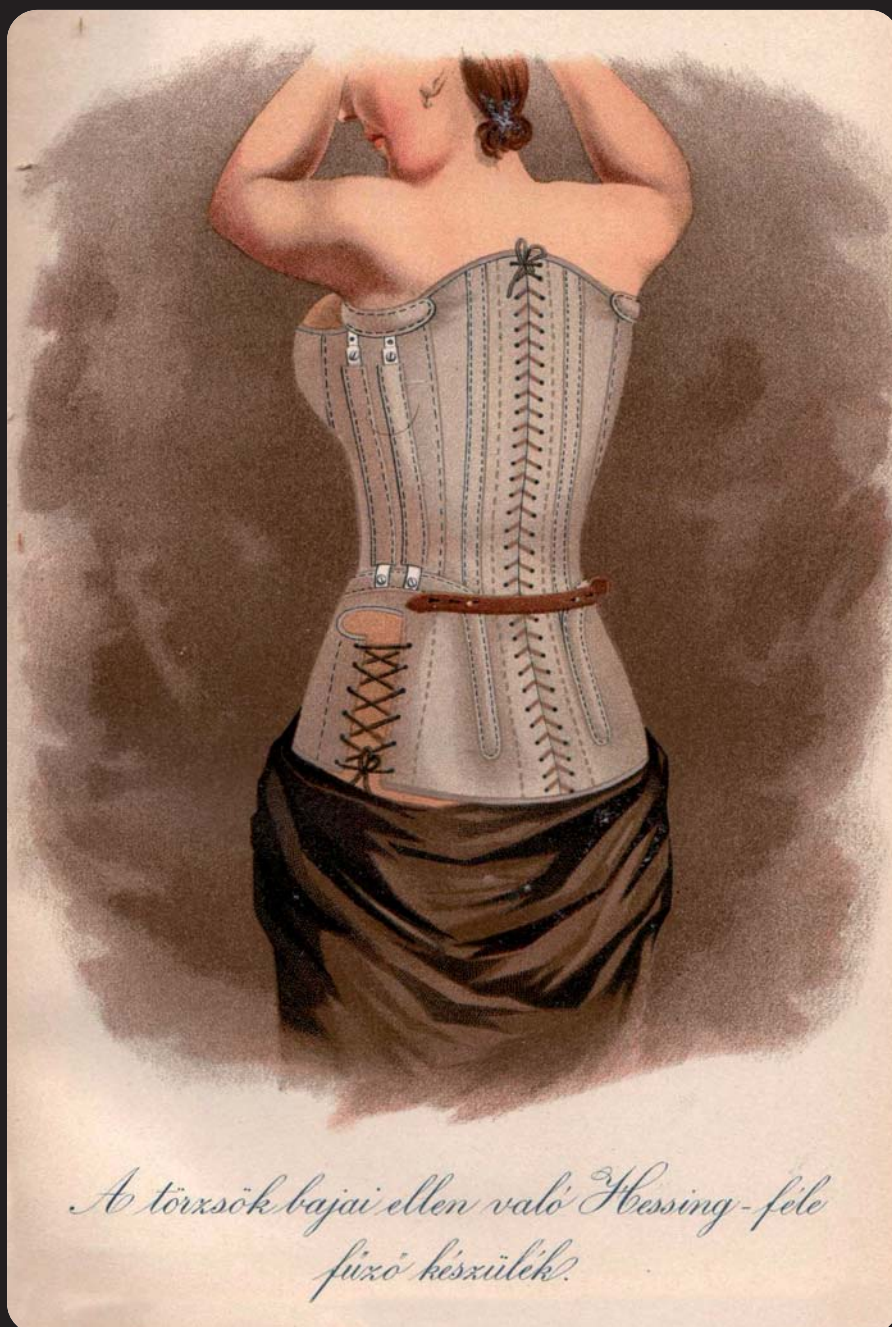
Aztán „katapultálódtam” az orvosi pályára. Ezzel életem talán még bizonyultabb lett. Még csaknem két évtizedig a hobbim az antikvitás nyelvei

maradtak, még reménykedtem, hogy egyszer hivatásszerűen foglalkozhatok velük. Ovidiusszal nemcsak azért foglalkoztam többször újra, mert olyan könnyű és élvezetes volt, de folyton új rétegeket fedeztem fel benne. Főleg az érzelmek és a kapcsolatok, a szenvedélyek megfogalmazását, amely későbbi szakmai stúdiumaimban is sokat adott, amikor pszichoterapeuta, párterapeuta lettem, majd később, amikor már a szociológia és a kulturális antropológia talaján a nyugati civilizáció énkultusza, az individualizáció jelenségvilága és társadalomtörténete izgatott. Ovidius ennek a folyamatnak a forrásvidékén élhetett (ha nem „fons et origo” volt benne), modernitása talán nem véletlenül volt sok a liberális császárkori Rómában is (mint ismeretes, száműzték, egy kis kolóniában halt meg a Fekete-tenger partján).

Ma már keveset olvasok latinul vagy görögül (esetleg az Újszövetséget veszem elő), de ez az Ovidius ma is gyakran van a kezemben, és emlékeimben visszavisz 15–16 éves önmagamhoz.

DR. BUDA BÉLA

*A törzsök bajai ellen való Hessing-féle
fixáló készülék.*

Friedrich Hessing (1838–1918) német orgonaépítő és kertész, az 1860-as években dolgozta ki módszerét, amelynek lényege az, hogy a különféle ízületi és gerincbántalmakat bonyolult, sínekből és bandázsokból álló rögzítőkészülékkel igyekezett gyógyítani. 1868-ban Augsburgban és 1869-ben Göggingenben önálló ortopédiai intézetet is alapított, amelyeknek saját műhelyük is volt. Hessinget 1904-ben gyógymódja elismeréseképpen bajor udvari tanácsossá nevezték ki, majd 1913-ban nemesi címet is kapott. Hessing 1903-ban adta ki *Orthopädische Therapie* című, nagy sikerű könyvét. A módszert Magyarországon Fischer Győző honosította meg 1888-ban.